MEDITIMET

MARCO AURELIO

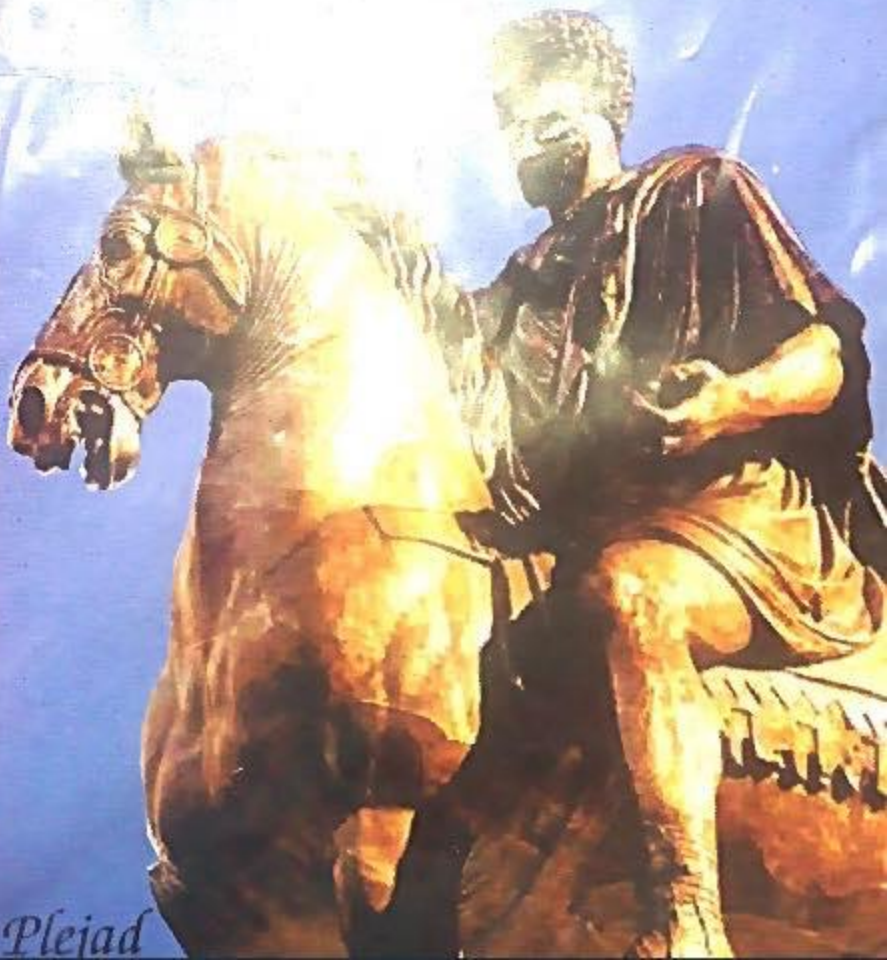

Plejad

Plejada e mendimit filozofik

MARCO AURELIO

MEDITIME

Përkthyer nga:
Alda Mukli

Plejad

Përkthyer nga: **Alda Mukli**

Arti Grafik: Kleida MALUKA

Botimi i parë "Plejad", 2004

© PLEJAD

CIP Katalogimi në botimin BK Tiranë
Aurelio Marco
Meditime / Marco Aurelio
përkth. Alda Mukli . - Tiranë
Plejad, 2004
208f.; 20 cm
ISBN 99927-924-8-5

PËRMBAJTJA

PËR VETEN

Libri i parë

Libri i parë është shkruar në territorin e Kuadëve në Gran. 7

Libri i dytë 19

Libri i tretë

Shkruar në Karnunt, qytet buzë Danubit,

në Panonian e sipërme 29

Libri i katërt 41

Libri i pestë 59

Libri i gjashtë 77

Libri i shtatë 97

Libri i tetë 117

Libri i nëntë 137

Libri i dhjetë 155

Libri i Njëmbëdhjetë 173

Libri i Dymbëdhjetë 189

Fjalor emrash dhe termash 203

Marco Aurelio: Jeta dhe karakteri

Marco Aurelio, ndoshta i vetmi perandor filozof në historinë e botës, u lind në Romë më 26 Prill të vitit 121 p.k, nga një familje me origjinë spanjolle, e cila falë ndershmërisë që e kishte karakterizuar në breza, i kishte shtuar emrit të vet cilësorin "Veri" (të vërtetët).

Mbeti jetim që i vogël, ndaj për edukimin e tij u morr gjyshi, i cili ngarkoi për këtë qëllim 17 mësues, prej të cilëve 4 në gramatikë, një në matematikë dhe 6 në filozofi. U apasionua shpejt me filozofinë stoike, që jo vetëm dëshiroi ta studionte në thellësi, por edhe ta praktikonte. Kështu, që 12 vjeç filloi të flinte lakuriq e të ndiqte një dietë agjëruese (madje edhe seksuale) kaq të rreptë sa më në fund shëndeti i tij nisi t'i ndjente pasojat. Megjithatë, e gjitha kjo nuk e pengoi më vonë të luftonte bashkë me ushtarët e tij e të ndante me ta lodhjet dhe fatkeqësitë e viteve të gjata të luftës me fiset germanike.

Antonino, perandori romak i quajtur ndryshe edhe "Pio", për shkak se gjatë 23 viteve të sundimit të tij nuk u verifikua asnjë luftë, e kish ideuar si Çezarin e vet pasues që kur ishte adolishent, ndaj e futi në qeverinë e tij në moshë shumë të re. Më vonë Marco Aurelio u martua edhe me të bijën e tij, Faustina, nga e cila pati 4 fëmijë, dy vajza dhe dy djem binjakë. Njëri prej tyre vdiq shumë shpejt, kurse tjetri, Komodo, do të bëhet pasuesi i tij pas vdekjes.

Kur Marco u kurorëzua perandor (në moshën 40 vjeçare), të gjithë filozofët e perandorisë kremtuan, duke parë tek ai realizuesin e Utopisë. Mirëpo, mënyra e tij e të filozofuarit, që e kalitur përmes bashkëbisedimeve të gjata që ai bënte shpesh me Antonino Pio (të konsideruar nga historianët si sovranin më të mirë të të gjitha kohrave), një konservator realist e pak skeptik, por që si një moralist i mirë besonte më shumë tek shembulli, duke dëshiruar ta jepte atë nëpërmjet udhëheqjes së një jete jo skeptike.

Kësisoj, kur hipi në fron, Marco Aurelio kreu një veprim të paverifikuar ndonjëherë në historinë perandorake romake: ai "ortakëzoi" me veten edhe Lucio Vero-n, nipin e adoptuar të Antonino Pio-s, me të vetmin qëllim që, duke qenë i brishtë në fizik dhe jashtëzakonisht i pirur për t'iu kushtuar filozofisë, të gjente tek Lucio i ri gjithçka që i mungonte, fuqinë fizike dhe cilësitë e domosdoshme për fushatat ushtarake.

Kështu, me iniciativë të vetë Marco-s, Roma pati për herë të parë dy augustë (për një kohë që zgjati plot 8 vjet) me të drejta të barabarta. Megjithatë kjo zgjedhje e tij do të rezultonte aspak e gjetur, pasi karakteri i Lucio-s ishte krejt i ndryshëm nga ai që nevojitej: ai u spikat si bredharak, qejfli dhe pa kurrfarë prirje për të marrë përsipër ndonjë detyrë apo përgjegjësi serioze, qoftë shtetërore apo ushtarake.

Bashkëqeverisja përfundoi me vdekjen e Lucio Vero-s, por gjithësesi Marco Aurelio qe i pari që duroi peshën e këtij vendimi. Perandori-filozof nuk kishte prirje as për armët e as për luftrat, por duke ndjerë thellë vetes detyrimin e një princi, ndërmorri shumë fushata ushtarake, siç ishin ato ndaj Orientit (161 - 166), në brigjet e Danubit me fiset germanike (167 – 180) dhe lufta për shtypjen e revoltës së Ovidio Cassios në vitin 174. Ja se si shkruan për to perandori i shqyer në zemër nga arsyeja mizore e shtetit dhe nga morali i vet i lirisë dhe drejtësisë: "Po ç'shpirt vallë tash po banon tek unë? Mos vallë ai i një bishe?"

Administrimi i shtetit

Nga pikëpamja e e politikës së brendshme, Marco Aurelio u tregua i respektueshëm ndaj vendimeve të Senatit, duke e lejuar të diskutojë e të vendosë të gjitha çështjet themelore të shtetit, si p.sh shpallja e luftës ndaj popujve të tjerë dhe traktatet e paqes me ta.

Ai vuri në jetë gjithashtu edhe një politikë që priret të vlerësonte të gjitha kategoritë shoqërore; njerëzve të thjeshtë të të gjitha provincave iu bë e mundur të arrinin majat më të larta të administratës shtetërore. As pasuria e as trashëgimia e shquar nuk ndikonin mbi gjykimin e Marco Aurelios, por vetëm meritat personale.

Nga ana tjetër, edhe pse qe vazhdimisht i zënë me fushatat ushtarake, sidomos në kufirin danubian, perandori i mënçur interesohet shpesh në shpalljen dhe zbatimin e ligjeve që synonin përmirësimin e kushteve të jetës së skllevërve dhe që favorizonin emancipimin.

Përveç kësaj, paratë e grumbulluara nga lufta, ai nuk i shpenzoi kurrë në ndërtimin e pallateve me arkitektura madhështore, por në vepra absolutisht të domosdoshme, siç qe ndërtimi i një rrjeti kapilar rrugor, nga i cili varej mbrojtja e Perandorisë dhe zhvillimi i tregëtisë.

Madje, tregohet se për financimin e ekspeditave ushtarake në Evropën Orientale, ai refuzoi ngritjen e taksave për qytetarët, duke vënë në ankand kompletin e tij të artë të tavolinës dhe veshjet e qepura me ar e argjend të gruas.

Marco Aurelio institucionalizoi gjithashtu edhe anagrafinë, sipas së cilës çdo qytetar romak kishte detyrim të rregjistronte fëmijët e vet për një periudhë jo më të gjatë se 30 ditë nga lindja.

Ndërsa, përsa i përket administrimit ekonomik të Perandorisë, burri i urtë i shtetit u dallua për shumë orvajtje

të suksesshme në gjetjen e rrugëve të reja të tregtisë, ku mund të përmendim dërgimin në vitin 166 të një ambasadori pranë perandorit kinez.

E vetmja gjë që nuk arriti ta përfundonte ky perandor filozof e fisnik ishte realizimi i idealeve të veta stoike të lirisë dhe barazisë në aparatin shtetëror të Romës, për shkak se nevoja e kontrollit të financave lokale e çoi në krijimin e një klase burokratike, që kërkoi të zhvaste shumë shpejt sa më shumë të drejta dhe privilegje, duke u paraqitur kështu si një klasë e mbyllur shoqërore (njëlloj si burokracia e sotme e llojit më të keq).

E po ta shohim sot veprën e tij bazuar mbi një gjykim retrospektiv, mund të themi se mëkati më i madh i lëshimit nga ana e Marco Aurelios ishte pikërisht mos-diktimi i stoicizmit si një fe e Perandorisë, ashtu siç bëri Teodosi me fenë e krishterë. Po të kish ndodhur një gjë e tillë, historia e botës ndoshta do të kishte ndryshuar radikalisht për mirë. Po megjithatë, mbetet fakti se të qenit tolerant konsiderohet virtyti i tij më i madh.

Fundi

Më 17 Mars të vitit 180, në Vienë, pak përpara fillimit të operacioneve përfundimtare të "luftës Danubiane", perandori në shtratin e vdekjes i lutet dhe përgjërohet të birit, Komodo, për të mos i lënë pas dore edhe këto ndërmarje të mbetura të luftës. E po të kishte rrojtur , qoftë edhe një vit më shumë, patjetër që do të kishte mundur të shihte të realizuar në jetë politikën e Çezarit, Augustos, Flavit dhe Trajanit. Mirëpo, vdekja e perandorit pikërisht në prag të përmbushjes së programit të vet, solli braktisjen nga ana e Komodos të objektivave të paracaktuara, duke realizuar edhe një herë një paralelizëm historik me fatin e Trajanit i cili në vitin 117, i la të nipit të tij, Adriano, detyrën e përsosjes së veprës së nisur

nga ai, ndërkohë që Adriano në vazhdim u drejtua kah një politike tjetër. Po njëlloj, edhe në edhe në vitin 180, pas vdekjes së Marco Aurelios, përsëritet po i njëjti fat për të dy perandorët e parë spanjollë, sepse Komodo, trashëgimtari i ligjshëm tërhiqet e largohet nga përmbushja e ndërmarrjeve madhështore ushtarake të të jatit.

Statuja e ngritur për të (vetëm pas vdekjes) në sheshin e Campidoglios, e paraqet në pozicionin dhe veshjen e një luftëtari, mirëpo vështrimi i tij duket qartë që është ai i një filozofi që sheh largpamës fundin e një epoke historike. Zbulohet nga ai vështrim melankonik kontradikta midis përkushtimit moral drejt lirisë dhe barazisë dhe nevojës për të ruajtur dhe konsoliduar imperializmin e një shteti.

Megjithatë, mendja e tij e kthjellët arriti ta kuptojë se fitoret e arritura nuk do të mund ta ndalonin udhën e historisë, ndaj paralajmëroi vendosmërisht se uria dhe etja e barbarëve do të fitonte mbi forcën e romanëve, teksa ndjente thellë vetes krizën e pakthyeshme të Perandorisë.

Për këtë arsye, kur ushtarët i kërkuan urdhërin e fundit, përgjigjja e tij qe e tillë: "Shkoni andej nga ku po lind dielli, se dielli im tashmë perëndoi". E vërtet, bashkë me të perëndoi edhe historia e botës antike. Ai qe i fundmi i perandorëve më të mëdhenj romakë të 220 viteve të fundit të historisë së mrekullueshme romake të spikatur edhe nga një brez i shquar prijësish, që e hapi historinë e vet me ardhjen e Çezarit, përsosjen e veprës së tij nga ana e Augusto-s, konsolidimit nga Tiberio dhe Vespasiano, deri në kulmin e arritur nga Trajani e të ruajtur nga Marco Aurelio. Që nga ky moment, kriza do të marrë përmasa të jashtëzakonshme në shekullin e e III, do të ndalet përkohësisht nga Diokleziano e Costantino, për të përfunduar me rënimin e Perandorisë romake nga barbarët e bardhë trupmëdhenj të shekullit të V.

Një "guru" i kohës sonë

Marco Aurelio, në kohën e sotme konsiderohet si një perandor romak, një filozof grek dhe një njeri latin i letrave. Në politikë ai ndoqi Adrianon dhe Antonino Pio; në retorikë u edukua nga Cornelio Frontone dhe nga stoikët mësoi "të mos mrekullohet nga asgjë, të mos ketë frikë nga asgjë e të mos ketë ngut kurrë".

Ja, i pajisur me një formim të tillë, në një tendë të largët, përtej Danubit, në intervale pushimesh nën një qiell të plumbtë a me shi, besohet që Marco Aurelio të ketë shkruar "Meditimet" e tij të famshme.

"Një guru i kohës sonë", ja se si e paraqiste autorin dhe veprën e vet, revista e famshme britanike "The Times" në një numër të saj sensacional në prag milleniumit të ri. E përtej një jehonizimi të ideve të tij, kemi të bëjmë më tepër me shpërblimin më të madh që ai i ka bërë njerëzimit jo vetëm me një filozofi të spikatur të jetës, por edhe me një "psikologji të një niveli shumë të lartë", siç do ta perifrazonte në një shkrim të vet Erich Fromm .

"Po ç'gjë vallë mund të ngjajë e madhe, kur dhe vetë Toka nuk është veçse një pikëzë e kozmosit? E ç'janë qëniet njerëzore përveçse hi dhe tym?" përcaktonte ai. "E megjithatë, o njerëz, kundroni ju lutem brenda vetes. Në thellësi të saj gjendet gurra më e mirë, e ajo patjetër që do të burojë, mjaft që ju të gërmoni. Mjaft që ju të dëshironi e do ta gjeni patjetër një orë paqeje për ta bërë diçka të tillë". "Mos u Çezarioni!As mos shpresoni në Republikën e Platonit! Kënaquni duhet bërë çdo ditë një hap përpara, qoftë edhe të vogël", ja si këshillonte një nga filozofët më të mëdhenj të antikitetit.

Për veten

LIBRI I

Libri i parë është
shkruar në territorin
e Kuadëve në Gran.

1. Nga gjyshi im Vero kam trashëguar: natyrën e qetë e jo zemërake.

2. Nga fama dhe nga kujtimi që mbetet prej tim eti: sjelljen e matur e burrërore.

3. Nga nëna ime: karakterin fetar, bujarinë dhe neverinë jo vetëm për ata që bëjnë keq, por edhe për ata që e mendojnë të keqen, e më tej, mënyrën e jetesës së thjeshtë e larg zakoneve të të pasurve.

4. Nga stërgjyshi im: që nuk kam shkuar në shkolla shtetërore, që kam pasur mësues të mirë brenda mureve të shtëpisë dhe që kam kuptuar se për këto lloj gjërash nuk duhet kursyer.

5. Nga mësuesi im privat: që nuk kam mbështetur as të Gjelbërit e as të Kaltërit, as gladiatorët e armatosur me mburojë as ata të armatosur me parzmore; qëndrueshmërinë ndaj vështirësive dhe pjekurinë në kërkesa që t'i var shpresat te zotësitë e mia e të mos ngatërrohem me të tjerët; që të mos ua vë veshin shpifjeve.

6. Nga Dionjeti: mospërfilljen për gjërat e parëndësishme, që të mos u zë besë morive të sharlatanëve dhe mashtruesve për magjitë, përzëniet e djajve e gjëra të tilla; që të mos humb mendjen duke goditur shkurtat apo me vogëlsira të tilla; që të pranoj çiltërsinë në të folur; që jam marrë me filozofi; që kam dëgjuar më parë Bakion e pastaj Tandasidin dhe Marçianon; që kam shkruar dialogje kur isha i ri; që kam dëshiruar një shtrat të vogël të shtruar me postiqe deleje dhe të gjitha gjërat e tjera të këtij lloji që kanë të bëjnë me kulturën greke.

7. Nga Rustiko: që kam kuptuar domosdoshmërinë për të përmirësuar karakterin e për t'u kujdesur për të; që nuk kam ndjekur rrjedhën e aspiratave të sofistëve, që nuk i jam përkushtuar trajtimit të çështjeve teorike ose recitimit të fjalimeve paralajmëruese; që nuk kam turbulluar njerëzit duke dhënë shembullin e murgut apo të atij që bën mirë; që kam hequr dorë nga retorika, nga poezia dhe bisedat e përsosura; që nuk vij vërdallë nëpër shtëpi me mantel e nuk bëj gjëra të tjera të tilla; që i shkruaj letrat në mënyrë të thjeshtë, si letra që ai vetë i shkroi nënës sime nga Sinuesa; gatishmërinë për t'u afruar përsëri e për t'u pajtuar me atë që është acaruar apo që është sjellë keq ndaj nesh, sapo ai vendos të heqë dorë nga e tija; që lexoj me shumë kujdes dhe nuk kënaqem duke kapur kuptimin e përgjithshëm të gjërave; që nuk jam menjëherë në një mendje me atë që bisedon; njohjen me komentet e Epitetit, që m'i dha nga biblioteka e tij.

8. Nga Apoloni: sjelljen e lirë e të vendosur për të mos i lënë asgjë fatit dhe për të mos parë gjë tjetër veç arsyes, qoftë edhe për një kohë të shkurtër; që nuk ndryshoj sjelljen as nga dhimbjet e mprehta as nga humbja e një fëmije, as nga sëmundjet e gjata; që kam parë qartë tek dikush se i njëjti njeri mund të jetë shumë energjik, por edhe shumë i qetë; që nuk acarohem ndërsa sqaroj diçka; që kam parë një njeri, i cili me sa duket e vlerësonte tek vetja shkathtësinë dhe zotësinë për të mësuar parimet teorike; që kam mësuar se si duhen pritur të ashtuquajturat ndere që të bëjnë miqtë: pa u ndier më poshtë se ata, për faktin se i ke pranuar nderet dhe pa i kthyer mbrapsht ato, duke gabuar kështu në takt.

9. Nga Sesto: dashamirësinë; shembullin e një familjeje patriarkale; mendimin e jetesës sipas natyrës; dinjitetin e vërtetë, aftësinë për të kuptuar se si të kujdesesh për miqtë; durimin ndaj atij që është i pashkolluar e beson edhe në atë çka nuk ka shqyrtuar me të dhëna shkencore; aftësinë për t'u ndier mirë me të gjithë dhe në këtë mënyrë biseda e Rustikos të bënte për vete më shumë se çdo lajkatim; e megjithatë, pikërisht në atë çast, në sy të bashkëbiseduesve të tij, ai ishte i denjë për t'u respektuar sa më shumë; zgjuarsinë dhe mënyrën për të gjetur dhe përcaktuar parimet e domosdoshme të jetës; që nuk kam dhënë kurrë ndonjë shenjë të dukshme zemërimi apo të ndonjë pasioni tjetër, duke qenë, përkundrazi, njëkohësisht, shumë i vendosur e shumë i dashur; prirjen për të lavdëruar pa shumë bujë; një kulturë të gjërë dhe pa vend për t'u dukur.

10. Nga gramatikani Aleksandër: që të mos dënoj e të mos qortoj rëndë atë i cili, duke folur, ndeshet në një barbarizëm a solecizëm, por, me taktin e duhur të kufizohem duke thënë fjalën e drejtë, njësoj sikur të isha duke kthyer përgjigje apo duke shfaqur miratimin tim, të shqyrtoj thelbin e çështjes dhe jo fjalën që është përdorur apo me ndonjë mënyrë tjetër po aq të sjellshme.

11. Nga Frontoni: që kam vlerësuar shkallën e zilisë, dinakërisë dhe hipokrizisë së fuqisë tiranike duke kuptuar se si në përgjithësi ata që ne i quajmë fisnikë janë, në njëfarë mënyre, më të pandjeshëm ndaj dashurisë.

12. Nga Aleksandër Platoniku: që të mos them shpesh e pa ndonjë arsye të fortë "nuk kam kohë" kur jam duke folur apo duke i shkruar një letër dikujt e të mos hedh poshtë vazhdimisht kështu, detyrimet që kam në lidhje me ata që më qëndrojnë pranë, duke nxjerrë si shkak punët e shumta të përditshme.

13. Nga Katuli: që të mos e braktis një mik, i cili më bën fajtor për diçka edhe pse mund të ndodhë që të më akuzojë pa të drejtë, por të përpiqem ta sjell përsëri marrëdhënien tonë në gjendjen e mëparshme; që të flas mirë e me shpirt për mësuesit e mi, ashtu si na mëson ai që flet për Domicion dhe Atenodotin; dashurinë e vërtetë për fëmijët.

14. Nga Severi: dashurinë për familjen, dashurinë për të vërtetën, dashurinë për drejtësinë; që kam njohur falë tij,

Trasean, Elvidion, Katonin, Dionin, Bruton dhe që kam krijuar mendimin e një shteti me ligje të barabarta për të gjithë, i qeverisur në sajë të parimeve të barazisë politike dhe me të drejta të barabarta të fjalës, si dhe mendimin për një monarki e mbi të gjitha të respektoj lirinë e nënshtetasve të saj; e më tej, prej tij kam trashëguar: masën e duhur dhe vendosmërinë për të nderuar filozofinë; që të bëj mirë e të dhuroj me zemërgjërësi; optimizmin dhe besimin te dashuria e miqve; çiltërsinë ndaj atij që e ka hak qortimin; faktin që miqve të tij nuk u duhej të shkonin me hamendje për të kuptuar se çfarë donte apo nuk donte ai: përkundrazi, qëllimi i tij ishte i qartë.

15. Nga Masimo: që të jem zot i vetes e të mos ngatërrohem me asgjë; të jem me të mira në çdo rrethanë e veçanërisht gjatë sëmundjeve; karakterin mjaft të butë, plot ëmbëlsi dhe dinjitet; aftësinë për të përmbushur detyrimet e mia pa iu nënshtruar vuajtjes; faktin që, kur Masimo thoshte diçka, të gjithë kishin besim se ai ishte vërtet mendimi i tij dhe kur bënte diçka, vepronte pa pasur asgjë të keqe në mendje; aftësinë për të mos u befasuar a mahnitur dhe për të mos ia lënë vendin nxitimit, ngurimit apo dëshpërimit në asnjë rrethanë, as depresionit apo sarkazmës e më tej zemërimit apo dyshimit; prirjen për të bërë mirë, për të falur e për të qenë i sinqertë; përshtypjen që të linte ai: më shumë të një njeriu që nuk lejon ta përkulin sesa të dikujt që qëndron gjithmonë drejt; faktin që askush nuk mendonte se ai mund ta përbuzte ndonjëherë e as që nuk do të guxonte kurrë të tregohej më superior se ai; që dinte të bënte shaka me përzemërsi.

16. Nga im atë: natyrën e butë dhe besnikërinë e patundur ndaj vendimeve të peshuara mirë; kundërshtimin e lavdive të kota për të ashtuquajturat ndere; dashurinë për punën dhe vullnetin e fortë; gatishmërinë për të dëgjuar njeriun që ka diçka të dobishme për t'i treguar shoqërisë; sjelljen e pa përkulshme për të vlerësuar cilindo ashtu siç i takon; përvojën për të parë se ku duhet tërhequr litari e ku duhet lëshuar; që i kam dhënë fund dashurive fëminore; respektin për të tjerët dhe faktin që i ka lejuar miqve të mos ia shtrojnë gjithnjë me të ngrëna e me të pira me të dhe, të mos jenë të detyruar ta ndjekin medoemos në udhëtimet që bën: përkundrazi, ai bëhej përsëri mik si më parë me atë që kishte mbetur në shtëpi ngaqë kishte pasur nevojë; kujdesin dhe këmbënguljen gjatë mbledhjeve të këshillit në kërkim të zgjidhjeve dhe jo ashtu siç thuhet zakonisht "nuk ka dalë në një përfundim, por i kanë mjaftuar përshtypjet e para"; mënyrën se si e ruan miqësinë, pa ndier asnjëherë bezdi për miqtë por as duke u dhënë çmendurisht pas tyre; vetëmjaftueshmërinë dhe qetësinë për gjithçka; mprehtësinë largpamëse dhe kujdesjen edhe për gjënë më të vogël duke u sjellë në mënyrë të hijshme; faktin që, në sajë të tij, u pakësuan brohoritjet dhe çdo formë tjetër miklimi ndaj pushtetit; kujdesin e vazhdueshëm ndaj nevojave të perandorisë, administrimin e matur ndaj shpenzimeve publike dhe lëshimin ndaj kritikave të zakonshme në këto raste; që të mos u besoj bestytnive në lidhje me hyjnitë, por as të jem demagog në lidhje me njerëzit, në kërkim të miratimit apo pëlqimit nga ana e masës, por i përmbajtur dhe i palëkundur në çdo rrethanë, duke mos qenë asnjëherë i tërbuar apo i etur për të reja; që di të përdor mirë atë çka duhet për të nxitur jetën dhe që e ardhmja na jep me bollëk, pa

mendjemadhësi dhe njëkohësisht pa nxjerrë shkaqe, në mënyrë që, të përfitojmë pa dinakëri, nëse është e mundur, dhe të mos ia ndiejmë nevojën, nëse nuk është e mundur; faktin se askush nuk do ta kishte quajtur dot sofist, karagjoz apo pedant, por do ta quanin si një burrë të pjekur, të gjithanshëm, pa lajka, të aftë për t'u kujdesur për punët e tij dhe të të tjerëve; gjithashtu kam trashëguar nderin për lëvruesit e vërtetë të filozofisë, por pa fyer të tjerët e madje pa lejuar që ta çojnë në rrugë të keqe; e më tej: përzemërsinë dhe mirësjelljen, por pa e tepruar; kujdesin që i kushtonte vetes: brenda kufijve të duhur dhe jo si një njeri që është shumë i dhënë pas trupit të tij, pa naze të mëdha dhe pa i bërë punët shkel e shko, në mënyrë që falë kujdesit që tregonte për veten, të pakësonte sa të mundej nevojën për të përdorur mjeshtërinë e mjekësisë apo ilaçet, e duke përjashtuar çdo lloj jakie; mbi të gjitha kam trashëguar faktin që dinte t'ia linte vendin, pa cmirë, atij që zotëronte njëfarë shkathtësie, për shembull, në ligjërimin apo në mësimin e ligjeve, të dokeve a të çështjeve të tjera dhe zellin me të cilin ndihmonte këdo për t'u bërë i famshëm në atë fushë ku kishte talent të veçantë - duke ndjekur gjithnjë në veprimet e tij traditat stërgjyshore, ai nuk përpiqej ta shfaqte as këtë lloj sjelljeje; e më tej: prirjen për të mos lëvizur vazhdimisht lart e poshtë, por për të ndenjur gjatë në të njëjtat vende dhe për t'u marrë me të njëjtat veprimtari; aftësinë për t'u kthyer menjëherë i përtëritur e plot energji në punën e përditshme, pas dhimbjeve të forta të kokës; faktin që nuk kishte shumë të fshehta por fare pak, shumë të rralla dhe vetëm për çështje Shteti; mënyrën dhe masën e duhur për të përgatitur shfaqjet, për të bërë vepra publike, për dhuratat bujare që i bënte popullit dhe gjëra të tjera të tilla: si një njeri që i kushton

vëmendje asaj që duhet të bëjë dhe jo lavdisë që mund t'i sjellin veprimet e tij.

Nuk bënte banjë në orare të pazakonta, nuk ngulmonte për të dhënë medoemos shembullin e mirë, nuk mendonte gjithnjë për ushqimet, për qëndisjet dhe ngjyrat e veshjeve, as për bukurinë e të robëruarave. Nuk e vriste mendjen për të dërguarin që vinte nga Lorio, nga shtëpia në katundin e poshtëm dhe për më të shumtën e atyre që ndodhnin në Lanuvio; ashtu siç u soll me tagrambledhësin e taksave që i përgjërohej në Tuskolo dhe në raste të tjera të tilla. Nuk u soll kurrë në mënyrë të ashpër, të pamëshirshme, të dhunshme apo në mënyrë të tillë që të mund të thuash "deri në palcë"; përkundrazi ai e shqyrtonte çdo gjë ashtu siç ndodh kur je i qetë e pa shqetësime: me imtësi, me rregull dhe me vendosmëri, në përputhje me faktorët e brendshëm. Tim eti do t'i shkonte për shtat ajo që thuhej për Sokratin, pra që dinte qoftë si të kënaqej, qoftë si të hiqte dorë prej atyre gjërave përballë të cilave shumica e njerëzve tregohen të dobët kur duhet t'i shmangin dhe të papërmbajtur kur duhet t'i shijojnë. Zotësia, thjeshtësia dhe përmbajtja me vendosmëri në të dy rastet e mësipërme janë tipare dalluese të një burri me shpirt të mirë dhe të pamposhtur, siç u duk për shembull gjatë kohës kur Masimo ishte i sëmurë.

17. Nga hyjnitë kam trashëguar: faktin që kam pasur gjyshër të mirë, prindër të mirë, një motër të mirë, mësues të mirë, familjarë të mirë, kushërinj e miq të mirë, pothuaj të gjithë; faktin që nuk kam bërë ndonjë mëkat ndaj askujt prej tyre, edhe pse kisha një prirje të tillë që, po të më ishte dhënë rasti, do të isha përlyer - dhe fakti që nuk ka pasur asnjë ndërthurje ngjarjesh, të cilat mund të nxirrnin në pah se cili

jam unë në të vërtetë, kjo është një mirësi e hyjnive; që nuk kam jetuar për një kohë të gjatë pranë dashnores së gjyshit tim; që e kam ruajtur të pacënuar gjallërinë time dhe që nuk kam pasur marrëdhënie seksuale para kohe, por përkundrazi, kam pritur ca më shumë pasi kishte ardhur koha; që kam qenë nën kujdesin e një sovrani dhe një babai i cili mposhti çdo mendjemadhësi timen dhe më bëri të mendoja se në oborrin mbretëror mund të jetosh pa pasur nevojë për truproje ose për veshje të çmuara, për shandanë a shtatore të këtij lloji apo salltanete të tjera të tilla, por që përkundrazi mund të kufizohesh duke patur një mënyrë jetese mjaft të ngjashme me atë të një njeriu që nuk i ka këto të mira, madje pa u dukur shumë i thjeshtë apo i shkujdesur përballë përgjegjësive që duhet të ketë sovrani për të mirën e përgjithshme; që kam patur një vëlla si ai i imi, i aftë, në sajë të karakterit të tij, për të më nxitur të kujdesem për veten e njëkohësisht për të ma shpërblyer me respektin dhe dashurinë e tij; që nuk kam patur fëmijë të marrë a të përçudnuar; që nuk kam bërë shumë përparime me retorikën, me poezinë dhe me disiplinat e tjera, të cilat ndoshta do të më kishin zënë në grackë, nëse do të kisha kuptuar se ecja mirë në to; që i kam arritur mësuesit e mi privatë duke i dhënë rëndësinë e duhur gjendjes shoqërore në të cilën mendoja se bënin pjesë dhe që nuk e kam shtyrë këtë gjë për më vonë, duke marrë parasysh moshën e tyre të re; që kam njohur Apolonin, Rustikon, Masimon; që e kam përfytyruar shpesh dhe me kthjelltësi se si është jeta në përputhje me natyrën: kështu që, përsa u përket hyjnive dhe kumtesave, ndihmës apo frymëzimit që na sjellin ato, tashmë asgjë nuk më pengon dot që të jetoj në përputhje me natyrën - e nëse

këtij synimi i mungon ende diçka atëherë është faji im, sepse nuk u përmbahem këshillimeve dhe, le të themi, mësimeve, që vijnë prej hyjnive; faktin që trupi im i ka bërë ballë për një kohë kaq të gjatë një jete të tillë; që nuk kam prekur as Benedetën as Teodotin dhe që nuk kam rënë më vonë në pasione dashurore, por kam dalë i larë nga to; që jam zemëruar shumë herë me Rustikon, por pa bërë kurrë asgjë për të cilën mund të pendohesha më pas; faktin që nëna ime, edhe pse që e shkruar të vdiste e re, prapëseprapë i kaloi me mua vitet e saj të fundit; faktin që sa herë kam dashur të ndihmoj një të varfër apo dikë që kishte nevoja të tjera, nuk kam dëgjuar asnjëherë të më përgjigjen: "Nuk më dalin paratë për këtë."; dhe që nuk jam ndodhur asnjëherë në të njëjtën gjendje nevoje si ata, i katandisur për të m'u dashur të pres nga të tjerët; faktin që ime shoqe ishte kaq e ëmbël, kaq e dashur dhe kaq e thjeshtë; që kam pasur shumë mësues privatë të zotë për fëmijët mi; ndihmën që më kanë dhënë hyjnitë nëpërmjet ëndrrave, veçanërisht ndaj frikës për vërshimin e gjakut dhe marramendjet; e [...] për Gaeten [...] ... dhe kur dëshirova t'i afrohem filozofisë; që nuk ndesha një sofist dhe që nuk kam ndenjur ulur duke lexuar autorët, duke shqyrtuar silogjizmat apo duke u marrë me dukuritë qiellore. Sepse për të gjitha këto gjëra duhet të të ndihmojnë perënditë dhe të të dojë fati.

LIBRI I DYTË

1. Mëngjesi fillon duke i thënë vetes: sot do të takoj një njeri të pafytyrë, një mosmirënjohës, një shtypës, një mashtrues, një ziliqar, një njeri që mendon vetëm për vete. Sjellja e tyre varet gjithmonë nga fakti se nuk dinë të ndajnë të mirën nga e keqja. Ndërsa unë, meqenëse, duke u menduar për natyrën e së mirës e së keqes kam arritur në përfundimin se bëhet fjalë përkatësisht për atë që është e bukur apo e shëmtuar në kuptimin moral dhe duke u menduar për natyrën e atij që gabon kam arritur në përfundimin se bëhet fjalë për një të afërm timin, jo ngaqë kemi të njëjtin gjak apo të njëjtën farë, por sepse kemi një grimcë nga mendja e hyjnive, kështu pra, unë nuk mund të kem keq nga asnjëri prej tyre, sepse askush nuk mund të më ngatërrojë në punë të turpshme, e as nuk mund të zemërohem me një të afërm apo ta urrej atë. Në të vërtetë ne kemi lindur për të bashkëpunuar me njëri-tjetrin ashtu siç ndodh me këmbët, duart, qepallat, dhëmbët e sipërm e të poshtëm. Prandaj të vepruarit njëri kundër tjetrit është në kundërshtim me natyrën ashtu siç, po të zemërohemi me dikë e ta hedhim poshtë me mospërfillje atë, kjo do të thotë të veprojmë kundër tij.

2. Cilido qofsha unë, prapëseprapë jam prej mishi, jam frymë jetësore dhe parim drejtues. Hidhi tutje librat, mos u dëfre: kjo nuk të lejohet. Por unë, përkundrazi, e përbuz

mishin sikur të isha një hap larg vdekjes: shtalpe gjaku, kocka, thurje e përbërë prej nervash, vena, pështjellim arteriesh. Pastaj shqyrtoj edhe se cila është natyra e frymës sime jetësore: erë, e cila as nuk mbetet gjithnjë e njëjtë, por është një frymë që, në çdo çast, e nxjerrim dhe e thithim përsëri. I treti vjen parimi drejtues. Këtu mendohem gjatë: je i moshuar; mos lejo më që ky parim të jetë rob, që të vërtitet nga një shtysë vetjake si një marionetë, që të ndiejë keqardhje për fatin e tanishëm apo të shikojë me ankth fatin e së ardhmes.

3. Puna e hyjnive është plot provani, puna e fatit ka të bëjë me natyrën e ngjarjeve që sundohen nga provania e është e lidhur dhe e gërshetuar me to: gjithçka rrjedh prej andej. Duhet shtuar edhe se çdo gjë është e domosdoshme dhe i nevojitet tërësisë së gjithësisë, në të cilën ti bën pjesë. Por çdo pjese të natyrës i bën mirë çka prodhohet nga natyra e gjithësishme dhe ndihmon në ruajtjen e saj: gjithësia ruhet qoftë nga shndërrimet e elementëve, qoftë nga shndërrimet e përzierjeve të tyre. Duhet të të mjaftojnë këto vrojtime, duke marrë parasysh se bëhet fjalë për parime themelore: largoje etjen për libra që të mund të vdesësh jo duke pështpëritur, por vërtet i qetë dhe mirënjohës ndaj hyjnive, nga thellësia e shpirtit tënd.

4. Kujto sesa kohë ke që i shtyn këto gjëra dhe sesa herë nuk e ke shfrytëzuar afatin qe të kanë lënë hyjnitë. Tashmë duhet të kuptosh se cila është bota në të cilën ti bën pjesë, cili është thelbi i sundimit të botës, duhet të kuptosh se ti je një rrezatim i saj dhe ke një mundësi të kufizuar nga koha, një kohë e cila, nëse nuk e shfrytëzon për të fituar qetësinë,

do të humbasë, e do të humbasësh edhe ti bashkë me të e nuk do të ketë më asnjë mundësi tjetër.

5. Në çdo çast mendo me vendosmëri, si romak dhe mashkull që je, për të bërë atë që ke ndër duar me seriozitet të madh e jo duke u shtirur, po me dashuri, lirshëm, me drejtësi dhe mundohu të çlirohesh nga çdo mendim tjetër. Do të çlirohesh duke kryer çdo veprim të vetëm sikur të ishte i fundit i jetës tënde, larg nga çdo gjë e përciptë, nga çdo neveri e zjarrtë ndaj zgjedhjeve të arsyes, nga çdo shtirje, egoizëm dhe pakënaqësi për fatin tënd. E shikon sesa të pakta janë kushtet për të cilat një njeri duhet të bindet që të mund të bëjë një jetë të rehatshme dhe duke nderuar hyjnitë: sepse hyjnitë nuk do t'i kërkojnë asgjë më tepër atij që i përmbahet këtyre kushteve.

6. Fyej, por do të fyesh veten, shpirti im: nuk do të të jepet më rasti t'ia kthesh nderin vetes tënde; [...] çdo njeriu i takon një jetë: por ti pothuajse e ke përfunduar këtë jetë pa respektuar veten, duke e fshehur lumturinë tënde në shpirtrat e të tjerëve.

7. Hutohesh nga fatkeqësitë e të tjerëve? Gjej kohën për të nxënë akoma diçka të mirë dhe mjaft u ende pa një qëllim. Madje duhet të kesh kujdes edhe nga një tjetër lloj hutimi: në të vërtetë, njerëzit e lodhur nga jeta ëndërrojnë më kot edhe nëpërmjet veprimeve të tyre, pa një qëllim ndaj të cilit të drejtojnë çdo shtysë dhe, në fund të fundit, çdo përfytyrim.

8. Vështirë të shikosh një njeri të palumtur ngaqë nuk merr parasysh se çfarë ndodh në shpirtin e një tjetri; ndërsa kush nuk ndjek shtytjet e shpirtit të vet është në mënyrë të pashmangshme i palumtur.

9. Duhen patur gjithmonë parasysh këto pika: cila është natyra e tërësisë dhe cila është natyra ime; në ç'marrëdhënie janë ato me njëra - tjetrën dhe në cilën tërësi bëjnë pjesë; në mënyrë që askush mos të të ndalojë të veprosh dhe të shprehesh gjithnjë sipas natyrës tënde.

10. Duke krahasuar fajet e ndryshme, siç ndodh zakonisht, Teofrasti, si filozof i vërtetë që është, pohon se janë më të rënda fajet që kryhen për epsh sesa ato që kryhen për mëri. Njeriu i zemëruar, në të vërtetë, duket se i ka kthyer shpinën arsyes në një gjendje vuajtjeje dhe mpirjeje të fshehtë, ndërsa kush gabon për epsh, pa i bërë dot ballë kënaqësisë është, në njëfarë mënyre, më i papërmbajtur, më femëror e më i dobët në mangësitë e tij. Pra, është e drejtë dhe është për t'u vlerësuar nga ana filozofike mendimi i Teofrastit, sipas të cilit gabimi që shoqërohet me kënaqësi i nënshtrohet akuzave më të rënda se ai që shoqërohet me dhimbje; shkurt, në rastin e parë, njeriu ka pësuar një padrejtësi dhe ka vuajtur, prandaj është shtyrë në mënyrë të pashmangshme në zemërim, ndërsa në të dytin ai ka gjetur brenda vetes shtysën për të bërë një padrejtësi, duke lejuar që të joshet për të vepruar me epsh.

11. Duhet të bësh, të thuash e të mendosh çdo gjë si dikush që e di se nga një çast në tjetrin mund të largohet nga

kjo jetë. Të ndahesh nga njerëzit nuk është aspak e vështirë, nëse ekzistojnë hyjnitë: patjetër që ato nuk do të donin të të përfshinin në fatkeqësi; e nëse, nga ana tjetër, hyjnitë nuk ekzistojnë ose nuk kujdesen për punët e njerëzve, ç'më duhet të jetoj në një botë pa hyjni apo pa provani? Po nuk është kështu: ato ekzistojnë, merren me punët e njerëzve dhe i kanë dhënë njeriut plotfuqinë për të mos bërë keq; bëhet fjalë për të keqen e vërtetë se, sa për të tjerat, hyjnitë do t'i kishin marrë masat që të gjithë të kishin aftësinë t'i shmangnin ato, nëse do të kishte ndonjë të keqe tjetër që të ishte vërtet e tillë. Por ajo që nuk e bën më të keq njeriun, si mund ta bëjë vallë më të keqe jetën e tij? Natyra e gjithësisë nuk do t'i kishte anashkaluar kurrë këto gjëra nga padituria se, edhe po t'i njihte ato, nuk do të mund t'i shmangte apo t'i ndreqte dot, madje as nuk do të kishte bërë një gabim të tillë nga pafuqia apo nga pazotësia, pra, që e mira dhe e keqja t'i përkisnin njësoj, pa dallim njerëzve të mirë dhe atyre të këqinj. Pikërisht vdekja dhe jeta, fama dhe errësira, dhimbja dhe kënaqësia, pasuria dhe varfëria, të gjitha këto u ndodhin njësoj si njerëzve të mirë ashtu edhe atyre të këqinj, sepse nuk janë as gjëra të bukura e as të shëmtuara moralisht. Pra, nuk janë as të mira e as të këqija.

12. Sa shpejt që zhduket gjithçka: në gjithësi vetë trupat, në përjetësi kujtimi i tyre; çfarë natyre kanë të gjitha gjërat e ndjeshme dhe mbi të gjitha ato që ngashënjehen me kënaqësinë, tremben nga dhimbja ose kanë gjetur jehonë në mburrjen e njeriut; sa të ulëta që janë, sa të neveritshme, të pështira, zvetënuese, vdekje... - i përket së drejtës së arsyeshme të ndalet te këto pika; çfarë janë këto, mendimi

dhe zëri i të cilave përhap famë dhe poshtërsi; çfarë është vdekja dhe fakti që, nëse dikush e shqyrton me imtësi dhe nëpërmjet një analize të mendimit shpërbën atë që krijon imagjinata dhe nuk e quan më tjetër gjë veçse një vepër të natyrës - e nëse dikush trembet nga një vepër e natyrës, ai është një fëmijë; nga ana tjetër, kjo nuk është vetëm një vepër e natyrës, por edhe një vepër që i shërben vetë kësaj; si lidhet njeriu me Zotin, për cilën pjesë të tij dhe në çfarë gjendje duhet të jetë kjo pjesë e njeriut në mënyrë që të vijë çasti i lidhjes.

13. Askush nuk është më fatkeq se ai që përshkon gjithë rrugën në një rreth dhe, siç thotë poeti, "hulumton thellësinë e tokës" e përpiqet të kuptojë atë që kanë në shpirt të tjerët, pa vënë re që mjafton t'i përkushtohet vetëm djallit që ka brenda vetes dhe t'i thurë atij një kult të sinqertë. Kulti që i takon të bëjë qëndron në llumin e kulluar nga pasioni, nga mëndjelehtësia dhe nga pakënaqësia për gjërat që vijnë nga hyjnitë dhe nga njerëzit. Gjërat që vijnë nga hyjnitë, në të vërtetë, janë të admirueshme për virtytet e tyre, ndërsa ato që vijnë nga njerëzit janë të dhembshura për lidhjen tonë farefisnore me ta, e ndonjëherë, në njëfarë mënyre, meritojnë mëshirë sepse lindin nga mosnjohja e së mirës dhe së keqes - verbëri kjo, jo më pak e rëndë se ajo që nuk të lejon të dallosh të bardhën nga e zeza.

14. Edhe sikur të jetoje tremijë vjet e dhjetë herë të tjera sa aq, sidoqoftë mos harro që askush nuk humb një tjetër jetë përveç asaj që po e jeton, as nuk jeton një jetë tjetër përveç kësaj që është duke e humbur. Prandaj jeta më e gjatë

dhe ajo më e shkurtra përputhen. Në të vërtetë e tashmja është e njëjtë për të gjithë, po ashtu edhe ajo që tretet është e njëjtë dhe humbja del, kështu, e pakuptimtë. Sepse askush nuk mund të humbë të kaluarën e as të ardhmen: si mund të të privojnë nga ajo që ti nuk e ke? Pra, mos harro asnjëherë këto dy pika: e para, se gjithçka që vjen nga përjetësia është e të njëjtit lloj dhe me radhë rikthehet, e nuk ka asnjë ndryshim nëse do të shihen të njëjtat gjëra pas njëqind apo dyqind vjetësh apo në pafundësinë e kohës; e dyta, se si ai që jeton për shumë vite me radhë ashtu edhe ai që vdes pasi ka jetuar shumë pak kohë, njësoj humbasin. Në të vërtetë, ajo nga e cila mund të të privojnë, është vetëm e tashmja, pasi është e vetmja gjë që kemi dhe dikush nuk mund të humbë atë që nuk ka.

15. Gjithçka është bindje. Janë të qarta, në fakt, fjalët që i drejtohen Monimo Cinikut; e është e qartë edhe dobishmëria e atyre fjalëve, nëse arrin të pranosh thelbin në kufijtë e vërtetësisë së tyre.

16. Shpirti i njeriut fyen vetveten mbi të gjitha kur bëhet, për aq sa varet nga ai, si absces dhe si mish i huaj i gjithësisë. Sepse të ndihesh në kundërshtim me ndonjë nga dukuritë është një tradhti e natyrës, që përfshin edhe çdo cilësi të secilës prej qenieve të tjera. Në radhë të dytë, shpirti fyen vetveten kur hedh poshtë dikë ose edhe kur e kundërshton atë me synimin për ta cënuar, ashtu siç ndodh me shpirtin e atij që është pre e zemërimit. Në radhë të tretë: kur nuk përmbahet dot nga kënaqësia ose nga dhimbja. Në radhë të katërt: kur shtiret dhe bën ose thotë diçka duke u shtirur ose duke

fshehur të vërtetën. Në radhë të pestë: kur nuk e çon një veprim ose një shtysë të tij drejt një qëllimi të caktuar, po bën gjëra të çfarëdoshme, kuturu dhe pa përfillje: ndërkohë që edhe veprimi më i vogël duhet bërë në lidhje me një qëllim; dhe qëllimi i njerëzve të arsyeshëm është të ndjekin arsyen dhe ligjin e qytetit dhe Shtetit më të nderuar.

17. Në jetën njerëzore koha është një pikë, lënda është e paqëndrueshme, ndjenja e paqartë, përbërja e trupit të pacënuar e kalbëzueshme, shpirti është një endacak i shqetësuar, fati i padëshifrueshëm, fama pa gjykim. Në përmbledhje: çdo çështje e trupit është një rrëke, çdo çështje e shpirtit ëndërr dhe kotësi, jeta është luftë dhe qëndrim në tokë të huaj, fama pas vdekjes është harresë. Çfarë mund të na udhëheqë ne atëherë? Vetëm një gjë: filozofia. Thelbi i saj qëndron tek djalli që ndodhet brenda nesh, i cili duhet ruajtur i padhunuar dhe i paprekur, larg kënaqësive dhe dhimbjeve, i aftë për të mos bërë asgjë rastësisht as me hile, as me hipokrizi, për të mos patur nevojë që të tjerët të bëjnë a të mos bëjnë kurrgjë; e më tej: i gatshëm për të pranuar ndarjet dhe fatin që i takon, sepse vijnë prej andej (kudo që të ndodhet pastaj ky vend) prej nga erdhi edhe ai vetë; mbi të gjitha, gati për të pritur i qetë vdekjen, duke mos e quajtur atë asgjë tjetër veçse shpërbërje pjesësh prej të cilave është e përbërë çdo qenie e gjallë. Tani, nëse nuk ka asgjë për t'u trembur në shformimin e vazhdueshëm të secilës pjesë në një pjesë tjetër, përse duhet të trembemi nga shformimi dhe shpërbërja e bashkimit të gjithë këtyre pjesëve? Është në përputhje me natyrën dhe asgjë nga ato që përputhen me natyrën nuk është e keqe.

LIBRI I TRETË

Shkruar në Karnunt,
qytet buzë Danubit, në
Panonian e sipërme

1. Nuk duhet marrë parasysh vetëm fakti se jeta kalon çdo ditë dhe ngelet për të jetuar një pjesë gjithnjë e më e vogël e saj, por edhe fakti se, nëse dikush do të jetonte më gjatë, përsëri do të mbetej një paqartësi: aftësia e tij mendore,a do të ishte ende njësoj në gjendje për të kuptuar veprimet dhe teorinë që është e prirur për njohjen konkrete të gjërave hyjnore dhe atyre njerëzore? Në fakt, nëse do të fillojë të jermojë, ai - është e vërtetë - nuk do të humbasë aftësinë për të marrë frymë, për t'u ushqyer, për të patur mbresa, për të ndier shtysa, e kështu me radhë: po do të humbasë aftësinë për të urdhëruar veten, kujdesin e përpiktë për të gjitha gjërat e domosdoshme, shqyrtimin me imtësi të ngjarjeve të ndryshme, vetëvlerësimin e nevojës për t'i dhënë fund jetës së tij e të tjera si këto që kërkojnë po ashtu një arsye të stërvitur mirë. Të gjitha këto shuhen para çdo gjëje tjetër. Pra duhet të shpejtosh jo vetëm sepse vdekja afrohet çdo çast e më shumë, por edhe sepse aftësia për të kuptuar dhe për të ndjekur realitetin shteron para se të vijë fundi.

2. Duhen vlerësuar edhe këto vërejtje: elementët përbërës të proceseve natyrore kanë diçka të këndshme dhe tërheqëse. Për shembull, ndërsa piqet buka, disa pjesë të saj plasariten dhe këto dellëzime që krijohen, e që, në njëfarë

kuptimi, janë në kundërshtim me përfundimin që duhet të dalë nga gatuarja e bukës, kanë lezetin e tyre dhe janë një mënyrë e veçantë për të nxitur oreksin. E më tej: fiqtë tej mase të pjekur janë të hapur. Edhe ullinjtë e lënë akoma në pemë pasi janë bërë: është pikërisht fakti se janë afër prishjes që i jep pemës një bukuri të veçantë. Edhe kallinjtë, që përkulen drejt tokës, balli i rudhët i luanit, jarga që kullon nga goja e derrit të egër dhe shumë gjëra të tjera: po t'i vesh re një nga një nuk janë aspak të këndshme, e megjithatë, pikërisht për faktin se janë rrjedhoja të ngjarjeve natyrore, ndihmojnë për të hijeshuar dhe magjepsur, aq sa, nëse dikush ka një ndjeshmëri dhe botëkuptim më të thellë se gjërat që prodhohen në rruzull, nuk do të ketë pothuajse asgjë, as nga ato që ndodhin në varësi të dukurive të tjera, që të mund t'i duket e këndshme. Ky njeri, atëherë, edhe grykat e shqyera të egërsirave për së gjalli do t'i shohë me po aq kënaqësi sa sheh imitimin që i bëjnë atyre piktorët dhe skulptorët; dhe me sytë e tij të dëlirë do dijë të dallojë tek dy të moshuar një lloj pjekurie plot energji, hijeshinë që të tërheq tek fëmijët dhe do t'i jepet rasti të bëjë shumë vëzhgime të tjera të ngjashme me këto, të cilat nuk janë bindëse për cilindo, por vetëm për atë që ka arritur të afrohet me të vërtetë me natyrën dhe me veprat e saj.

3. Ipokrati, pasi shëroi shumë të sëmurë, u sëmur vetë dhe vdiq. Kaldejtë parashikuan vdekjen e shumë njerëzve, pastaj fati i keq i kapi edhe ata. Aleksandri, Pompeu, Kajo Çezari, pasi kishin rrafshuar shumë herë me radhë qytete të tëra dhe pasi kishin vrarë e prerë me mijëra këmbësorë dhe kalorës në fushën e betejës, një ditë duhet të largoheshin edhe

ata nga jeta. Erakliti, i cili gjatë kërkimeve të tij për natyrën ishte marrë shumë me zjarrin në përgjithësi, vdiq me barkun plot me ujë, mbuluar me bajga gjedhi. Demokriti vdiq nga morrat, Sokrati nga morrat e një tjetër lloji. E çfarë pastaj? Hipe në anije, lundrove, dole në breg: zbrit tani. Nëse vendi yt është në një jetë tjetër, hyjnitë ndodhen kudo, edhe atje, nëse në të kundërt qëllimi yt është pandjeshmëria, atëherë nuk do t'u bësh dot ballë dhimbjeve dhe kënaqësive e nuk do të jesh më rob i një anijeje kaq të frikshme që të ra për pjesë sa që të vihesh në shërbim të saj: sepse këtu ka Zot dhe djall, gjetkë ka tokë dhe gjak të ndotur.

4. Mos e harxho atë pjesë jete që të ka mbetur duke përfytyruar gjëra që kanë lidhje me të tjerët, përveç rasteve kur veprimet që bën janë të dobishme për të gjithë: ose, përndryshe, do të heqësh dorë nga një punë tjetër [...] duke përfytyruar kështu se çfarë bën dikush dhe përse e bën atë, se çfarë thotë, çfarë mendon, çfarë bluan në mendje e gjëra të tjera të tilla: që të gjitha sjellje këto, të cilat nga përkujdesje kthehen në parim drejtues për jetën. Pra nuk duhet të lejosh që gjërat e rastësishme dhe ato të pabazuara të kenë lidhje me përfytyrimet, e mbi të gjitha nuk duhet të pranosh pafytyrësinë dhe ligësinë; dhe duhet të mësohesh vetëm me përfytyrime të tilla që, nëse papritur, dikush të pyet: "Për çfarë po mendon tani?", t'i përgjigjesh menjëherë plot çiltërsi: "Për këtë e për atë"; kështu, nga fjalët e tua do të ishte menjëherë e qartë se çdo mendim i yti është i thjeshtë, dashamirës, se i shkon për shtat një qenieje që duhet të jetojë në shoqëri, i shpërfill vegimet që nxisin endje apo ndryshe, kënaqësi, është i pandjeshëm për ndonjë lloj armiqësie, zilie, dyshimi apo çfarëdolloj epshi tjetër

për të cilin do të skuqeshin, nëse do të duhej të sqaroje se e ndjen atë thellë brenda teje. Në të vërtetë një njeri i tillë, që nuk mendohet më gjatë për të bërë pjesë tek ata që janë pa dyshim më të mirët, është si një prift dhe mbarështues i hyjnive, është në marrëdhënie të ngushta edhe me perëndinë që ndodhet brenda tij: kjo e bën njeriun të mos përlyhet nga kënaqësitë, të mos cënohet nga dhimbjet, të mos preket nga asnjë padrejtësi, të mos jetë i ndjeshëm ndaj asnjë lloj ligësie, të jetë atlet në garën më të fortë - luftën për të mos u mundur nga asnjë epsh - e bën të jetë thellësisht i nginjur me drejtësi, i gatshëm për të pranur me gjithë shpirt gjithçka që i ndodh dhe që i ka caktuar fati, e bën të mos mendojë shpesh, përveç rasteve kur mendimi i tij është i dobishëm për të gjithë, se çfarë thotë, bën apo mendon vallë dikush tjetër. Ky njeri, në të vërtetë, përsa i përket mënyrës se si sillet, shikon vetëm punët e tij dhe mendon vazhdimisht ngjarjet që ndodhin në botë, vetëm për ato që gërshetohen me të, e të parat i bën më fisnike ndërkohë që është i bindur se të dytat janë të thjeshta. Në të vërtetë fati që i është caktuar secilit prej nesh është pjesë e gjithçkaje dhe na bën të jemi pjesë të gjithçkaje. E nuk harron ky njeri as se çdo qenie e arsyeshme është e afërt me të dhe se të kujdesesh për të gjithë njerëzit është në përputhje me natyrën njerëzore, e megjithatë nuk duhet t'i përmbahesh mendimit të të gjithëve, por vetëm të atij që jeton në përputhje me natyrën. Përsa i përket pastaj atyre që nuk jetojnë kështu, ai e ka gjithnjë të qartë se çfarë lloj njerëzish ka në shtëpi dhe jashtë saj, çfarë njerëzish janë ata dhe me cilët njerëz ka të bëjë ai ditë e natë. E nuk merr parasysh pastaj as lëvdatat që mund t'i bëjnë, meqë ata nuk pëlqejnë as veten e tyre.

5. Mos i bëj gjërat me pahir, as në mënyrë individualiste pa i shqyrtuar ato me kujdes, apo duke lejuar që të të bëjnë për vete; mos e zbukuro mendimin tënd me fjalë të bukura; mos thuaj shumë fjalë, mos bëj shumë gjëra. E më tej: perëndia që ndodhet brenda teje le të jetë prijës e një qenieje burrërore, të pjekur, pjesëtar i bashkësisë qytetare, prijës i një romaku, i një sunducsi, i një njeriu që është vënë në gjendjen shpirtërore të atij që pret shenjën për t'u tërhequr nga jeta, i gatshëm për të ndërprerë lidhjet, pa pasur nevojë për një amanet apo për dikë që të jetë dëshmitar. Brenda vetes, qetësi dhe nga jashtë asnjë nevojë për ndihmë, asnjë domosdoshmëri për paqe nga ana e të tjerëve. Duhet të jemi vetë të drejtë, jo të na ndreqin.

6. Nëse në jetën njerëzore gjen diçka më të lartë se drejtësia, se e vërteta, se vetëpërmbajtja, se burrëria, me një fjalë, se fakti që mendjes tënde i mjafton vetja e saj për veprimet që të bën të kryesh sipas gjykimit të drejtë dhe i mjafton ajo ç'është e shkruar për fatin që na kanë caktuar pavarësisht nga zgjedhja që kemi bërë ne; them pra, nëse shikon diçka më të lartë se kjo, drejtoju asaj me gjithë shpirt dhe shijoje këtë të mirë kaq të madhe që gjen në të. Nëse përkundrazi asgjë nuk të duket më e lartë se vetë djalli që jeton brenda teje dhe që ka nënshtruar tek vetja të gjitha shtysat e tua, që shoshit përfytyrimet e tua, që i ka përvetësuar (siç thoshte Sokrati) epshet e ndjenjave, që i është nënshtruar hyjnive dhe kujdeset për njerëzit; nëse para kësaj gjithçka të duket më e vogël dhe më e ulët, mos lër vend për asgjë tjetër: sepse po fillove të anosh dhe të priresh nga diçka tjetër nuk do jesh më në gjendje të nderosh i pashqetësuar, mbi gjithçka

tjetër, atë të mirë që është vërtet vetëm e jotja: të mirës së arsyes dhe të shoqërisë, në fakt, nuk është e drejtë t'i kundërvesh çfarëdolloj gjëje të një natyre tjetër, si lëvdatat e njerëzve, fajet, pasurinë ose qejfin e kënaqësive. Të gjitha gjëra, këto, që edhe nëse për një çast duket se i përgjigjen një harmonie të brendshme, papritur të mposhtin dhe të çojnë në rrugë të gabuar. Po ti, them unë, zgjidh në mënyrë të pastër dhe të lirë atë ç'është më e mirë dhe mbështetu tek ajo. "Po më e mira është më e dobishmja." Nëse e ke fjalën për të dobishmen e qenies së arsyeshme, respektoje atë gjithmonë; përkundrazi, nëse e ke fjalën për të dobishmen e qenies frymore, zbuloje atë dhe ndale gjykimin tënd, pa mendjemadhësi të kota; vetëm mundohu të përcjellësh vlerësimin tënd me bindje të plotë.

7. Mos e lëvdo asnjëherë, sikur të ishte gjëja më e dobishme për ty, atë çka një ditë do të të detyrojë të mos mbash fjalën e dhënë, të jesh i pafytyrë, të urresh dikë, të dyshosh, të mallkosh, të shtiresh, të dëshirosh diçka që duhet të mos ia tregosh askujt. Sepse ai që ka zgjedhur në radhë të parë zotin e vet, djallin e vet dhe adhurimin që i takon virtytit të këtij djalli, nuk bën tragjedi, nuk shpërthen në rënkime, nuk do të ndiejë nevojën të jetë i vetëm apo të jetë i rrethuar nga një turmë njerëzish: e gjëja më e rëndësishme është se do të jetojë pa ndjekur askënd dhe pa ia mbathur nga askush. E nuk i bëhet aspak vonë që të përfitojë për një hapësirë kohe më të madhe apo më të vogël se shpirti i mbështjellë në trupin e tij: në të vërtetë edhe nëse duhet të largohet nga jeta pas një çasti, është gati të shkëputet dhe të niset sikur të jetë duke bërë çfarëdolloj veprimi tjetër nga ata që mund të

bëhen pa turp dhe me dinjitet, duke u kujdesur, gjatë gjithë jetës, vetëm për këtë, që mendja e tij të mos kthehet në diçka të gabuar për një qenie të arsyeshme dhe shoqërore.

8. Në mendjen e një njeriu të kthyer përsëri tek rregulli dhe tek dëlirësia nuk mund të gjesh asgjë të kalbur, asgjë të fëlliqur, asnjë plagë të brendshme. E, kur vjen vdekja, jeta e tij nuk është e papërfunduar, siç mund të thuhej përkundrazi në rastin e një aktori tragjik, i cili do të ndahej para se të kish mbaruar dhe recituar krejt dramën. E më tej: asgjë të shtirur, asgjë të hirshme, asnjë lidhje të tepruar, asnjë shkëputje të cunguar, asnjë dhënie llogarie të tjerëve, asnjë grackë.

9. Nderoje aftësinë për të kuptuar një opinion: varet tërësisht nga kjo gjë fakti që në parimin tënd drejtues të mos lindë më ndonjë mendim që s'ka të bëjë me natyrën dhe me përbërjen e qenies së arsyeshme. Dhe është kjo që jep shpresa për një sjellje të përmbajtur, për afërsi me njerëzit dhe bindje ndaj hyjnive.

10. Pra, hidh tutje gjithçka dhe mbaj fort vetëm këto pak gjëra e mos harro as që secili jeton vetëm këtë të tashme, tej mase të shkurtër: pjesa që mbetet është e jetuar tashmë ose është e mbështjellë në pasiguri. Është e parëndësishme, pra, ajo që përjeton secili prej nesh, është e parëndësishme skuta e tokës në të cilën ai jeton; e është po ashtu e parëndësishme edhe forma më e qëndrueshme pas vdekjes: kjo formë e trashëguar brez pas brezi nga burracakë që kanë vdekur menjëherë e që nuk njohin as veten e tyre, jo më pastaj ata që kanë vdekur tashmë prej kohësh!

11. Arsyjeve të parashtruara le t'i shtojmë edhe një tjetër: të përgatitesh gjithnjë për të përcaktuar apo për të njohur qëllimin e përfytyrimit, që ta shohësh kështu atë në thelb, të zhveshur në pastërtinë e tij shpirtërore dhe, një nga një, në çdo pjesë të tij e të shqiptosh me vete emrin e tij, emrat e elementëve që e përbëjnë atë dhe në të cilët ai do të shpërbëhet. Në të vërtetë, asgjë nuk mund ta lartësojë shpirtin tonë aq sa mund të bëjë fakti që të dish të shoshitësh rregullisht dhe realisht një nga një ngjarjet e jetës e t'u japësh gjithnjë rëndësi atyre në mënyrë që të kuptosh çfarë dobie ka një ngjarje e caktuar dhe për cilën botë, e si rrjedhojë çfarë vlere ka ajo në lidhje me gjithësinë dhe çfarë vlere në lidhje me njeriun si qytetar i qytetit më të madh, në krahasim me të cilin qytetet e tjera janë si shtëpi; çfarë është, si është i përbërë dhe për sa kohë, sipas natyrës së tij, zgjat ky qëllim i cili tani krijon përfytyrimin tim, e cilat virtyte duhen përdorur në lidhje me të - si për shembull: urtësia, burrëria, çiltërsia, ndershmëria, thjeshtësia, vetëmjaftueshmëria e të tjera. Prandaj në çdo rrethanë duhet të thuash: kjo gjë vjen nga Zoti, kjo tjetra del nga lidhjet e ngjarjeve, nga gërshetimi i lidhjeve dhe nga përputhjet e tyre të rastësishme, kjo tjetra pastaj vjen nga një qenie që mbështet racën time, fisin tim dhe bashkësinë time, megjithatë nuk e merr parasysh se çfarë është për të sipas natyrës. Por e marr parasysh unë: prandaj e përdor si ligjin natyror të bashkësisë, me zemërbutësi dhe drejtësi; ndërkohë që përpiqem të jap vlerësimin e duhur në fushën e gjërave të ndërmjetme.

12. Nëse e bën këtë detyrë duke ndjekur arsyen e drejtë, me zell, me gjallëri, me dashamirësi dhe nuk merresh me

asnjë ngjarje dytësore, por e ruan djallin tënd në gjithë paprekshmërinë e tij, sikur do të të duhej ta dorëzoje atë nga një çast në tjetrin: nëse i përmbahesh këtij parimi pa shpresuar apo pa iu shmangur asgjëje, përkundrazi i kënaqur nga sjellja jote e tanishme në përputhje me natyrën dhe nga vërtetësia jote për ato që thua dhe shpreh, atëherë ti do të jetosh i lumtur. E askush nuk do të të ndalë dot për këtë.

13. Ashtu si mjekët që kanë gjithnjë në dorë mjetet dhe veglat për të ndërhyrë menjëherë, ashtu edhe ti mbaj gjithnjë gati parimet për të njohur njerëzoren dhe hyjnoren dhe për të bërë çdo gjë, edhe gjënë më të vogël si dikush që e ka shumë të qartë lidhjen e ndërsjelltë midis njërës dhe tjetrës. Sepse, duke mos marrë parasysh bashkëlidhjen me gjërat hyjnore, nuk do mund të bësh dot mirë asgjë njerëzore dhe anasjelltas.

14. Mos u end më: nuk do arrish dot të lexosh shënimet e tua, as veprat e grekëve të lashtë, të romakëve të lashtë dhe pjesët e veprave që kishe vënë mënjanë për pleqërinë; shpejto për të arritur qëllimin, atëherë, lëri shpresat e kota dhe ndihmo veten, nëse të bëhet ndopak vonë për veten tënde, derisa të jetë e mundur.

15. Nuk dinë sesa kuptime kanë të vjedhësh, të mbjellësh, të blesh, të qëndrosh i qetë, të shikosh gjërat që duhen bërë (veprim ky që nuk bëhet me sy, por me një shikim tjetër).

16. Trup, shpirt, mendje. Nga trupi: ndjenja; nga shpirti: shtysat; nga mendja: parimet. Të tronditesh nga një përfytyrim është veti që e kanë edhe kafshët, të vihesh në

lëvizje nga shtysat si marioneta është veti që e kanë edhe shtazët e egra, edhe androgjenët, edhe një Falarid, edhe një Neron; të kesh në mendje një udhërrëfyes për atë që duket se është detyra jonë, këtë veti e ka edhe ai që nuk beson tek hyjnitë, ai që tradhton atdheun dhe ai që... çfarë nuk bën, pasi ka mbyllur derën! Tani, nëse ajo që mbetet është e rëndomtë për tipat e përmendur, veçoria që mbetet veti e njeriut të ndershëm është të dojë dhe të pranojë me gjithë zemër ngjarjet dhe gërshetimin e gjërave që i përkasin atij; e të mos e ndotë as të mos e trazojë djallin që qëndron në kraharorin e tij me një sërë përfytyrimesh, por ta mbajë atë të qetë, të prirur për të ndjekur me bindje Zotin, pa thënë asgjë në kundërshtim me të vërtetën ose pa bërë asgjë në kundërshtim me të drejtën. Edhe pse i tërë njerëzimi nuk beson që ai jeton në mënyrë të thjeshtë, me dëshirë dhe optimizëm, nuk zemërohet me asnjë dhe nuk të nxjerr nga rruga që të çon në fundin e jetës, atje ku duhet të mbërrijmë të kthjellët, të qetë, gati për t'u shkëputur, në harmoni të natyrshme me fatin tonë.

LIBRI I KATËRT

1. Parimi i lartë brenda nesh, kur është në përputhje me natyrën, ka ndaj ngjarjeve një prirje të tillë, që mund ta ndryshojë gjithnjë fare lehtë në lidhje me atë çka është e mundur dhe e lejuar. Në të vërtetë nuk pëlqen asnjë çështje të përcaktuar, por ndjek, me mirëbesim, shtysën e tij në synimet më fisnike dhe nga gjërat që i kundërvihen ai merr shkas për veten, ashtu si zjarri kur e bën të tijën atë që ndodhet brenda tij - një qiri do të ishte shuar: zjarri i ndezur, përkundrazi, aty për aty pushton gjithçka që i hidhet sipër, e përpin dhe pikërisht nga kjo merr ushqimin për të flakëruar akoma më shumë.

2. Asnjë veprim të mos bëhet rastësisht apo në çfarëdolloj mënyre të papërputhshme me një parim që do të të ndihmojë për të zbatuar mjeshtërinë e të jetuarit.

3. Të gjithë kërkojnë një vend ku të veçohen, fusha, vende bregdetare e male; edhe ti e ke zakon të dëshirosh fort një vetmi të tillë. Por e gjithë kjo është tipike për atë që nuk ka aspak dije filozofike, meqenëse është e mundur që të veçohesh brenda vetes tënde, kur të duash ti; sepse njeriu nuk mund të veçohet në një vend më të qetë a të pashqetësuar se shpirti i vet, mbi të gjitha kush ka, brenda tij, parime të tilla që i mjafton të zhytë shikimin në to për të arritur menjëherë mirëqenien e

plotë: me mirëqenie nuk nënkuptoj asgjë tjetër veçse rregullin e duhur shpirtëror. Pra, lejoja vetes vazhdimisht këtë veçim dhe ripërtërije atë; e le të jenë të shkurtra dhe të thjeshta parimet të cilat, sapo i ndesh mjaftojnë për të të liruar nga çdo neveri dhe për të të ndarë nga gjërat tek të cilat ti do të kthehesh përsëri në mënyrë të tillë që të mos ndiesh bezdi. Në të vërtetë, çfarë të bezdis ty Shpirtligësia e njerëzve? Merr parasysh kufijtë e çështjes – pra, që qeniet e arsyeshme ekzistojnë për njëra - tjetrën; që durimi është pjesë e drejtësisë, që njerëzit gabojnë pa dashur - e duke marrë parasysh se sa njerëz, pasi kanë ndjerë tashmë armiqësi, dyshim, urrejtje, dergjen të hidhëruar, të katandisur në hi, e po mjaft tani! Apo ndoshta bezdia jote ka të bëjë edhe me fatin që të kanë caktuar në rregullin e përbotshëm! Kthehu me mendje tek zgjidhja: "Ose provani ose atome." dhe tek të gjitha argumentet me anë të të cilave u tregua se bota është si një qytet. Apo ndoshta do të ndihesh i lënduar nga gjërat e trupit. Mendo përsëri që mendja nuk përzihet me lëvizje të ëmbla apo të ashpra të frymës jetësore, pasi e ka veçuar veten dhe ka njohur pushtetin e saj; e pastaj mendo për të gjitha gjërat që ke dëgjuar mbi dhimbjen dhe kënaqësinë e për të cilat ke shprehur pëlqimin tend. Apo do të jetë ndoshta meraku për një famë të mjerueshme që do të të çojë në një drejtim të gabuar? Shiko shpejtësinë e harresës e cila prek gjithçka, humnerën e përjetësisë që shtrihet e pafund në të gjitha drejtimet, në zbrazëtinë e famës, paqëndrueshmërinë edhe mospërfilljen e atij që duket sikur të thur lëvdata, dhe në pamjaftueshmërinë e vendit në të cilin është e kufizuar fama. Sepse e gjithë toka është një pikë: po cila skutë kaq e vogël e tokës është kjo banesë? Dhe sa e cilët janë njerëzit që do të të lëvdojnë këtu? Mos harro, atëherë, se

mund të veçohesh në këtë fushë të vogël, e mbi të gjitha mos u shqetëso dhe mos e ndëshko shumë veten, por ji i lirë dhe shikoje realitetin si burrë, si qenie njerëzore, si qytetar, si qenie e vdekshme. E ndër parimet që duhet të kesh gjithnjë parasysh kur të mbështetesh tek ata, le të jenë këta dy që vijojnë. I pari: gjërat nuk prekin shpirtin, po qëndrojnë të palëvizura nga jashtë, ndërsa turbullimet vijnë vetëm nga mendimi që krijohet nga brenda. I dyti: gjithçka që sheh, pas një çasti do të shndërrohet e do të zhduket; e mendon vazhdimisht për shndërrimin e të gjitha gjërave tek të cilat ke qenë i pranishëm. Bota është ndryshim, jeta është mendim.

4. Nëse zgjuarësia është e zakontë, për ne njerëzit është i zakontë edhe gjykimi, në sajë të të cilit jemi qenie të arsyeshme; nëse është kështu, është i zakontë edhe gjykimi që këshillon se çfarë duhet të bësh e çfarë jo; nëse është kështu, është i zakontë edhe ligji; nëse është kështu, jemi bashkëqytetarë; nëse është kështu bëjmë pjesë në një organizëm politik; nëse është kështu, bota është si një qytet. Në cilin organizëm tjetër politik të përbashkët, mund të thuhet se bën pjesë, në të vërtetë, krejt njerëzimi? E prej këndej, nga ky qytet i përbashkët, vjen vetë zgjuarësia jonë, gjykimi; nëse jo, prej nga tjetër mund të vinte? Në fakt ashtu si ajo çka ndodhet brenda meje është pjesëz e kësaj bote dhe ka dalë nga ndonjë tokë, lagështia nga ndonjë përbërës tjetër, fryma jetësore nga një pikënisje, afshi dhe zjarri nga një burim i tyre i veçantë - sepse asgjë nuk del nga hiçi, as nuk përfundon në diçka të paqenë - kështu edhe zgjuarësia e ka prejardhjen nga diçka.

5. Vdekja është, ashtu si dhe lindja, një e fshehtë e natyrës: bashkimi i vetë elementëve në elementë, por jo ama diçka për të cilën duhet të na vijë zor: në të vërtetë nuk bie ndesh me gjëndjen e një qenieje të arsyeshme e as me gjykimin e themelimit të saj.

6. Ky është prodhimi i pashmangshëm i njerëzve që nuk kanë një natyrë të ngjashme: kush nuk e pranon këtë, nuk pranon që fiku ka qumësht. Pra mos e harro këtë; sa hap e mbyll sytë do të keni vdekur si ti edhe ai, e, pas pak, prej jush nuk do të mbetet më as emri.

7. Fshije mendimin: u fshi kështu "më kanë dëmtuar". Fshije "më kanë dëmtuar". U fshi kështu dëmi.

8. Ajo çka nuk e bën njeriun më të keq nga ç'është, nuk e bën të keqe as jetën e tij dhe nuk e dëmton atë, as nga jashtë as nga brenda.

9. Natyra e së dobishmes nuk mund të sjellë veçse dobi.

10. Gjithçka që ndodh, ndodh me të drejtë: do ta vërtetosh këtë, nëse vëren me kujdes. Nuk them vetëm në kuptimin që ndodh si rrjedhim i duhur, po në kuptimin që ndodh me drejtësi dhe si vepër e dikujt që të jep aq sa të takon. Pra ruaje këtë parim, ashtu siç ke nisur të bësh dhe çfarëdolloj veprimi bëje me kusht që të jesh i mirë në kuptimin e vërtetë të fjalës "i mirë". Ruaje këtë nevojë në çdo veprim që bën.

11. Mos krijo mendime të ngjashme me gjykimet e shprehura nga prepotenti apo me ato që ai do donte të krijoje ti, por shikoji gjërat në vetvete, se cilat janë ato në të vërtetë.

12. Duhet ti mbash gjithnjë gati këto dy rregulla: e para, të bësh vetëm atë që këshillon gjykimi për të mirën e njerëzve si diçka të pavarur dhe ligjvënëse; e dyta, të ndërrosh mendim nëse ke pranë dikë në gjendje që të të qortojë apo të të shkëputë nga një bindje e caktuar. Megjithatë kjo kthesë duhet të ndodhë gjithnjë për arsye të vërteta drejtësie apo dobishmërie shoqërore dhe ajo që të bën të ndërrosh rrugë duhet të jetë vetëm e kësaj natyre, jo diçka që është shfaqur si burim kënaqësie apo famë.

13. E ke gjykimin? Po. Atëherë përse nuk e përdor atë? Në të vërtetë kur ai e bën detyrën e tij, çfarë tjetër do ti?

14. Ke ardhur në botë si pjesë e një tërësie. Do të zhdukesh brenda asaj që të ka krijuar ose më mirë do të përmblidhesh përsëri, nëpërmjet shndërrimit, në të drejtën e tij të riprodhimit.

15. Shumë kokrriza miklimi mbi të njëjtin altar: njëra ra më parë, tjetra më pas, por nuk ka asnjë ndryshim.

16. Brenda pak ditësh do t'u dukesh si zot vetë atyre që tani u dukesh si bishë dhe si majmun, nëse kthehesh përsëri tek parimet dhe tek besimi i arsyes.

17. Mos jeto sikur duhet të jetosh mijëra vite. Vdekja të kërcënon: derisa të jetë e mundur, bëhu njeri i virtytshëm.

18. ...sa kohë të lirë fiton ai që nuk vë re se çfarë thonë, bëjnë apo mendojnë të tjerët, por shikon vetëm punët e tij, që ato të jenë të drejta dhe të devotshme, domethënë në përputhje me njeriun e virtytshëm. Mos u kthe rreth e rrotull për të parë një njeri të lig, por vrapo drejt përgjatë përvijimit, pa i lejuar vetes që të ndërrosh rrugë.

19. Kujt i digjet zemra për lavdinë e tij pas vdekjes nuk mendon se edhe secili nga ata që do ta kujtojnë do të vdesë shumë shpejt e pastaj do ti vijë radha atij që i ka marrë vendin derisa kujtimi i tij, duke qarkulluar mes jetësh që ndizen e shuhen, do të zhduket plotësisht. Por le ta zëmë se janë të pavdekshëm ata që do të të kujtojnë dhe i pavdekshëm kujtimi: e pastaj, çfarë kuptimi ka e gjithë kjo për ty? Dhe nuk them vetëm se nuk ka kuptim për të ndjerin: por edhe për ata që jetojnë, ç'kuptim ka vepra e lavdishme? (duke përjashtuar rolin dytësor të saj). Tani, në të vërtetë, ti shpërfille edhe me ngulm po deshe dhuntinë e natyrës, duke iu përkushtuar një gjykimi tjetër; pastaj [...]

20. Gjithçka, që për çfarëdolloj arsye është e bukur, është e bukur vetvetiu dhe përmbyllet në vetvete, lavdia nuk është pjesë e saj. Pra ajo që lavdërohet nuk bëhet për këtë arsye as më e keqe e as më e mirë. Këtë e them edhe për gjërat që zakonisht quhen të bukura, si për shembull sendet materiale dhe prodhimet artistike. Ndërsa, ajo që është me të vërtetë

e bukur për çfarë tjetër ka nevojë? Për asgjë, tamam si ligji, si e vërteta, si dashamirësia apo thjeshtësia. Cila nga këto gjëra zbukurohet nëse e lëvdojnë apo humb vlerën nëse e qortojnë? Mos vallë një smerald shëmtohet nëse e qortojnë? Po ari, fildishi, purpuri, një muze, një kamë, një lule e vogël, një pemë e vogël?

21. Nëse shpirtrat vazhdojnë të jetojnë, si mundet vallë ajri t'i mbajë ata të gjithë që nga përjetësia? Dhe si mundet toka të mbajë kufomat e atyre që janë varrosur prej shumë kohësh? Në të vërtetë, ashtu si këtu poshtë shndërrimi dhe shpërbërja e tyre, pasi zgjasin për një kohë të caktuar, ua lënë vendin të vdekurve të tjerë, ashtu edhe shpirtrat shtegtojnë në ajër, pasi ruhen për një periudhë të caktuar, shndërrohen, përhapen dhe shpërthejnë duke u përmbledhur në të drejtën e riprodhimit të gjithësisë, e në këtë mënyrë i bëjnë vend shpirtrave që vazhdojnë të shtohen në të. Kjo mund të jetë përgjigjja e hipotezës se shpirtrat vazhdojnë të jetojnë. Por nuk duhet marrë parasysh vetëm sasia e kufomave që varrosen në këtë mënyrë, por edhe ajo e kafshëve që çdo ditë hahen nga ne dhe nga të tjera kafshë. Sa i madh është, në të vërtetë, numri i kafshëve që hahen e kështu, në njëfarë mënyre, varrosen në trupin e atij që ushqehet me to? E megjithatë ka vend mjaftueshëm për t'i pranuar ata, falë përvetësimit në gjak, shndërrimit në përbërës ajrorë ose të zjarrtë. Në këtë rast, cila është rruga për të arritur tek e vërteta? Ndryshimi midis lëndës dhe shkakut.

22. Mos u end kot, por në çdo shtysë bëj atë që duhet dhe në çdo përfytyrim ruaj aftësinë për të kuptuar.

23. Është në përputhje me mua çdo gjë që është në përputhje me ty, o botë; asgjë që për ty ndodh në çastin e duhur, nuk është e parakohshme apo e vonuar për mua. Është fryt për mua çdo gjë që sjellin stinët e tua, o natyrë: gjithçka prej teje, gjithçka tek ty, gjithçka për ty. Dikush thotë: "O qytet i dashur i Çekropit"; e ti nuk do të thuash: "O qytet i dashur i Zeusit"?

24. "Bëj pak gjëra", thotë "nëse do të jesh gjithnjë i qetë". Nuk është vallë më mirë të bësh atë që është e domosdoshme dhe që përcakton arsyeja e një qenieje shoqërore nga natyra e në atë mënyrë që ta përcakton ajo? Kjo, në të vërtetë, sjell jo vetëm qetësinë që vjen nga mënyra e të vepruarit sipas aftësisë, por edhe atë që vjen nga të vepruarit pak. Sepse, nëse dikush zhduk pjesën më të madhe të fjalëve dhe veprimeve tona, pasi ato nuk janë të nevojshme, do të ketë më shumë kohë të lirë dhe një qetësi më të sigurt. Prandaj, në çdo rrethanë, duhet t'i kujtojmë vetes: "Mos vallë kjo është diçka e panevojshme?". E nuk duhen zhdukur vetëm veprimet e panevojshme, por edhe përfytyrimet e panevojshme: sepse kështu nuk do të ketë as veprime të tepërta.

25. Vërteto se si të duket jeta e një njeriu të virtytshëm, i kënaqur nga ajo që i ka rënë për pjesë nga gjërat e gjithësisë, i gëzuar për veprimet e tij të drejta dhe për prirjen e tij dashamirëse.

26. I pe ato gjëra? Shiko edhe këto! Mos e turbullo veten: lehtësohu. Dikush gabon? Dëm vetes i bën. Të ka ndodhur diçka? Mirë: gjithçka që të ndodh, ishte ruajtur për ty që në fillim, ndër gjërat e gjithësisë, që të të jepej ty dhe të ndërthurej me jetën tënde. Epo jeta është e shkurtër; duhet ta shfrytëzosh të tashmen me pjekuri dhe respekt ndaj drejtësisë. Ji i përmbajtur, por me zhdërvjelltësi.

27. Osc një botë e rregullt ose një çorbë e tërë: por, përsëri, një botë. Është vallë e mundur që tek ty të ketë rregull dhe në gjithësi rrëmujë, kur për më tepër të gjitha gjërat dalin kaq të qarta, të përhapura dhe të bashkuara?

28. ... një natyrë e keqe, një natyrë e dobët, një natyrë e vështirë, e ashpër, shtazarake, fëmijërore, e plogësht, mashtruese, prej hokatari, prej xhambazi, prej shypësi.

29. Nëse është i huaj ai që nuk di çfarë ka në botë, është jo më pak i huaj edhe ai që nuk di çfarë ndodh në të. Është i mërguar ai që largohet nga arsyeja mbi të cilën mbështetet shoqëria; i verbër ai që mbyll syrin e mëndjes; lypës ai që ka nevojë për dikë tjetër edhe nuk e nxjerr nga vetja gjithçka që duhet për jetën; absces i botës ai që heq dorë dhe shkëputet nga jeta, i pakënaqur nga ngjarjet, nga arsyeja e natyrës së përgjithshme: është ajo që, në të vërtetë, të ka prodhuar edhe ty; është ashkël e qytetit ai që ndan shpirtin e tij nga ai i qenieve të arsyeshme, i cili është vetëm një.

30. Dikush ushtron filozofinë pa tunikë, një tjetër pa libër. Ky tjetri gjysmë i zhveshur thotë: "Nuk kam brumë dhe i qëndroj besnik doktrinës". Sa për mua, nuk kam ushqimin që vjen nga studimi kritik, e i qëndroj besnik filozofisë.

31. Duaje zanatin që ke mësuar, qetësohu tek ai dhe kaloje pjesën më të madhe që të ka mbetur nga jeta si dikush që ia beson hyjnive, me gjithë shpirt, çdo të mirë, pa u bërë shtypës apo rob i askujt.

32. Mendo, për shembull, për kohërat e Vespazianit dhe do të shohësh të njëjtat gjëra: njerëz që martohen, rrisin fëmijët, sëmuren, vdesin, luftojnë, festojnë, bëjnë tregti, kultivojnë, miklojnë, mbyllen në krenarinë e tyre, dyshojnë, bëjnë dallavere, luten që dikush të vdesë, dërdëllisin për kushtet në të cilat ndodhen, bëjnë dashuri, mbledhin thesare, lakmojnë kënaqësinë, fronin. E po mirë: ata njerëz nuk ekzistojnë më, asgjëkund. Kalo pastaj në kohërat e Trajanit: do të shikosh përsëri të njëjtat gjëra, pa përjashtim: edhe ai brez vdiq. Në të njëjtën mënyrë vrojto edhe shenjat e tjera nën të cilat regjistrohet historia e epokave dhe popujve të tërë dhe shiko sesa njerëz, pasi janë munduar shumë herë kanë rënë në një kohë të shkurtër dhe janë shpërbërë në elementë. Po mbi të gjitha duhet të sjellësh në mendje ata që ti vetë i ke parë të rraskapiten në mundime të kota, duke shpërfillur ato gjëra që nuk përputhen me formimin e tij, duke i mbajtur fort ato dhe duke u kënaqur me aq. Por, këtu, është e nevojshme të kujtosh se edhe vëmendja, që i

përkushtohet veprimit më të vogël, e ka një vlerë dhe një masë të përshtatshme: nuk do të ndihesh i poshtëruar, në të vërtetë, vetëm nëse nuk do t'ua vesh veshin për më shumë kohë se ç'duhet gjërave që kanë më pak peshë.

33. Fjalët, që më parë ishin të përditshme, tani janë të përdorshme; po ashtu edhe emrat e njerëzve të shquar, që më parë ishin të nderuar, tani kanë dalë, në njëfarë mënyre, jashtë përdorimit: Kamili, Çezoni, Volezi, Dentati - e më pas kjo do të ndodhë edhe me Shipionin dhe Katonin, më pas edhe Augusti, e pastaj edhe Adriani e Antoni. Sepse shpejt gjithçka fashitet dhe bëhet ëndërr: e shpejt varroset në një harresë të plotë. Këtë e them në lidhje me ata që jetuan në një shkëlqim të mrekullueshëm lavdie: nëse të tjerët, pasi nxjerrin grahmën e fundit, mbeten të panjohur, nuk lënë gjurmë. Tek e fundit ç'është, në thelb, një kujtim i përjetshëm? Zbrazëti e plotë. Por me çfarë duhet të merremi atëherë? Vetëm me këtë: një mendim të frymëzuar nga drejtësia, veprime që anojnë nga e mira e përgjithshme, një fjalë që të mos gënjejë asnjëherë dhe një prirje për të përqafuar me zemër gjithçka që ndodh, përderisa është e domosdoshme, e njohur tashmë, rrjedh nga një parim dhe nga një burim i tillë.

34. Dorëzoju me dëshirë Klotit, duke lejuar që të të gërshetojë me çfarëdolloj ngjarjeje të dojë.

35. Gjithçka është kalimtare, si njeriu që kujton vetë, ashtu edhe njeriu që kujtohet nga të tjerët.

36. Vër re vazhdimisht se gjithçka lind nga shndërrimi dhe mësohu të mendosh se natyra e gjithçkaje nuk dëshiron asgjë më shumë sesa të shndërrojë gjërat ekzistuese dhe të prodhojë gjëra të reja të ngjashme me to. Gjithçka që është, në të vërtetë, në njëfarë mënyre, është farë e asaj që do të vijë më pas. Ndërsa ti përfytyron si farë vetëm atë që futet në tokë apo në mitër: por kjo do të thotë të mos kesh asnjë njohuri filozofike!

37. Së shpejti do të kesh vdekur e nuk je ende i kthjellët, gjakftohtë, i bindur se nuk mund të pësosh dëm nga jashtë, dashamirës ndaj të gjithëve; e akoma nuk e përdor urtësinë vetëm për të vepruar me drejtësi.

38. Vër re parimin drejtues të njerëzve të urtë dhe cilat gjërave u shmangen ata e cilat përkundrazi ndjekin.

39. E keqja jote nuk mund të jetë në parimet drejtuese të një tjetri e as në ndonjë ndryshim dhe tjetërsim të gjërave që të rrethojnë. Po ku, atëherë? Në atë pjesë tënden, e cila përpilon mendime rreth të këqijave. E po mirë, kjo pjesë të mos përpilojë mendime dhe gjithçka do të shkojë mirë. Edhe sikur ai që ndodhet më pranë saj, pra trupi, të pritet, të digjet, edhe sikur ai të qelbëzohet a të kalbet, pjesa që përpilon mendime mbi të gjitha këto le të mbetet e qetë, pra, të mos gjykojë as për mirë as për keq asgjë që mund t'i ndodhë njësoj si një njeriu të lig ashtu edhe një të miri. Sepse gjërat që i ndodhin njëlloj si atij që jeton në kundërshtim me natyrën, ashtu edhe atij që jeton në përputhje me të nuk janë as në përputhje me natyrën as kundër saj.

40. Mendo vazhdimisht për botën si për një qenie të vetme që përmban një qenie të vetme dhe një shpirt të vetëm dhe mendon se si gjithçka i afrohet një ndjenje të vetme, ndjenjës së shpirtit, se si kjo qenie bën gjithçka për një shtysë të vetme, se si të gjitha gjërat janë bashkëshkaqe të të gjitha ngjarjeve dhe ç'gërshetim e ç'lidhje ka mes tyre.

41. Je një shpirt i vogël që sjell një kufomë, siç thoshte Epiteti.

42. Tek ato gjëra të cilat janë në shndërrim e sipër nuk mund të ketë asgjë të keqe, ashtu siç nuk mund të ketë asgjë të mirë nga ato që lindin nga një shndërrim.

43. Përjetësia është si një lumë i formuar nga ngjarjet dhe një rrymë e vrullshme: çdo gjë, në të vërtetë, sapo të kalon para syve, ka kaluar tashmë përtej dhe kalon pastaj një tjetër, e cila, kur t'i vijë radha, do të hidhet tej.

44. Gjithçka që ndodh është e zakontë dhe e njohur ashtu si trëndafili në pranverë dhe frutat në verë: e njëjta gjë vlen, në fakt, edhe për sëmundjen, vdekjen, shpifjet, intrigat dhe çdo gjë tjetër që gëzon apo hidhëron budallenjtë.

45. Pasoja ndjek shkakun nëpërmjet një lidhjeje ngjashmërie: sepse nuk bëhet fjalë për një sërë ngjarjesh të pavarura, që mbështeten vetëm nga një ligj i domosdoshëm, po për një lidhje të ngushtë të arsyeshme; e ashtu siç është i bashkërenditur realiteti i harmonishëm, ashtu edhe ngjarjet parashtrojnë jo një vazhdimësi të zbrazët, po njëfarë ngjashmërie të mahnitshme.

46. Mbaj mend gjithmonë mendimin e Eraklitit: "Vdekja e tokës është të bëhet ujë, vdekja e ujit të bëhet erë, e erës të bëhet zjarr dhe anasjelltas". Mbaj mend edhe "ai që harron se për ku të shpie rruga"; dhe që "njerëzit janë në kundërshtim pikërisht me atë që kanë një lidhje më të vazhdueshme, me arsyen që sundon gjithçka dhe atyre u duken të huaja pikërisht ato gjëra me të cilat përballen përditë, dhe "nuk duhet të veprojmë e të flasim ashtu siç bëjmë edhe gjatë gjumit" (edhe atëherë, në të vërtetë, na duket sikur veprojmë dhe flasim); thjesht nuk duhet "si bij prindërish që jemi...", domethënë në sajë të parimit të thjeshtë "ashtu siç kemi mësuar".

47. Ashtu siç, po të thoshte një nga hyjnitë "Brenda ditës së nesërme ose e shumta pasnesër do të kesh vdekur", ti nuk do t'i jepje shumë rëndësi faktit nëse do të vdisje pasnesër apo nesër, vetëm nëse je shpirtvogël deri në fund (ç'vlerë ka, në të vërtetë, një devijim i tillë kohe?"; kështu, mos mendo se është ndonjë punë e madhe të vdesësh pas shumë vjetësh dhe jo nesër).

48. Mendo vazhdimisht sesa mjekë kanë vdekur, pasi kanë ngrysur vetullat disa herë mbi pacientët e tyre; sa astrologë, pasi kanë parathënë vdekjen e të tjerëve, duke u kapardisur sikur kanë bërë ndonjë parashikim të rëndësishëm; sa filozofë, pas mijëra debatesh rraskapitëse për vdekjen apo për pavdekësinë; sa heronj, pasi kanë vrarë shumë burra, sa shtypës, pasi kanë ushtruar fuqinë e jetës dhe vdekjes me një kryelartësi të tmerrshme, a thua se ishin të pavdekshëm; e sa qytete të tëra, si të thuash, kanë vdekur:

Eliçe, Pompei, Erkolani dhe të tjera të panumërta. Sill në mendje edhe ato që di ti, njëri pas tjetrit: ky ka varrosur atë, pastaj është shtrirë në krevatin e vdekjes, ky tjetri ka bërë të njëjtën gjë me atë tjetrin e kështu me radhë: dhe e gjithë kjo në një kohë të shkurtër. Pra, shikoje gjithnjë realitetin njerëzor si diçka të çastit dhe pa vlerë - dje pak mukus, nesër mumje ose hi. Këtë hapësirë kohe pafundësisht të vogël, pra, kaloje në përputhje me natyrën dhe përfundoje me qetësi, si ulliri që, tashmë i pjekur, bie duke lëvduar tokën që e ka prodhuar dhe duke falenderuar pemën që e ka krijuar.

49. Ji si një gadishull, ndaj të cilit përplasen pa reshtur dallgët: qëndro i patundur dhe rreth e qark tij do të fashiten ujërat që ziejnë.

"Mua fatziut, më ndodhi kjo.". Aspak! Nëse ndodh ndonjë gjë: "Mua fatlumit, se edhe pse më ndodhi kjo e përballoj pa ndier dhimbje, pa m'u copëtuar zemra nga e tashmja dhe pa iu trembur së ardhmes.". Në të vërtetë një gjë e tillë mund t'i ndodhte kujtdo, por jo të gjithë do kishin ditur të përballonin pa iu dorëzuar dhimbjes. Atëherë pse të shikosh atje një fatkeqësi në vend që të shikosh këtu një fatmirësi? Pra, quan fatkeqësi për një njeri atë që është një dështim i natyrës njerëzore? E të duket një dështim i natyrës njerëzore ajo çka nuk bie në kundërshtim me vullnetin e kësaj natyre? Po pastaj? Kuptove se cili është vullneti i saj: mos vallë është faji i asaj çka të ka ndodhur që nuk të lejon të jesh i drejtë, zemërgjerë, i matur, i urtë, i parrëmbyer, i sinqertë, i përmbajtur, i lirë, i pajisur me të gjitha cilësitë e tjera të cilat, kur janë të pranishme të gjitha bashkë, i lejojnë natyrës së njeriut të zotërojë atë që i takon? Kujtohu pastaj të

përdorësh parimin që vijon, për çdo ngjarje që të bën të vuash: "Kjo gjë nuk është fatkeqësi, ndërkohë që është fatmirësi ta durosh atë me fisnikëri".

50. Është ndihmë jo filozofike, po sidoqoftë frytdhënëse për të përbuzur vdekjen, të sjellësh në mendje ata që u kapën me ngulm pas jetës. E po mirë, a mos kanë qenë vallë më të respektuar nga ata që kanë patur një fund të parakohshëm? Prehen sidoqoftë, diku, Çediçiani, Fabioja, Xhuliani, Lepidi e të tjerë si ata, që kishin varrosur shumë njerëz e më pas u varrosën edhe ata! Kështu, pra, koha që mbetet është e vogël, e për më tepër, është për t'u kaluar me kaq vuajtje, në cilën shoqëri dhe në cilin trup! Pra mos e quaj të rëndësishme. Shiko prapa teje humnerën e përjetësisë dhe përpara teje një tjetër pafundësi. Në këtë këndvështrim çfarë ndryshimi ka të jetosh tre ditë apo edhe tre herë sa Nestori?

51. Rend gjithnjë në rrugën më të shkurtër – rruga më e shkurtër është ajo që përputhet me natyrën – që të flasësh dhe të veprosh gjithnjë në mënyrën më të mirë. Një qëllim i tillë, në të vërtetë, të liron nga mundimet e një fushate ushtarake, nga çdo përgjegjësi qeverie, nga sqima e tepruar.

LIBRI I PESTË

1. Në të gdhirë, kur të zgjohesh me përtesë, ki parasysh këtë mendim: "Po zgjohem për të kryer detyrën time si njeri; dhe ende kundërshtoj që të filloj atë për të cilën kam lindur dhe për të cilën kam hyrë në gjithësi? Apo ndoshta jam krijuar për të ndenjur në shtrat e të rri ngrohtë nën batanije?". "Po, kjo ama, është e këndshme". Atëherë ke lindur për të bërë qejf? Gjë që, në fund të fundit, a nuk do të thotë vallë: për të qenë pasiv? Apo ndoshta ke lindur për të qenë aktiv? Nuk e shikon se bimët, harabelët, milingonat, merimangat, bletët krycjnë detyrën e tyre, duke bashkëpunuar për të marrë pjesë në jetën e gjithësisë? Po ti, atëherë, nuk do të bësh atë që është tipike për njeriun, nuk avitesh drejt asaj që është në përputhje me natyrën? "Por është e nevojshme edhe që të pushosh". Është e nevojshme, këtë e them edhe unë: por natyra ka caktuar një masë edhe për këtë, ka caktuar një tjetër edhe për të pirë e për të ngrënë: e ti prapëseprapë, e kalon masën, e kalon atë që është e mjaftueshme? Por nuk sillesh më kështu kur është fjala për të vepruar: në këtë rast qëndron "brenda kufijve të mundshëm"! Ti nuk do veten: sepse atëherë do të doje edhe natyrën tënde edhe vullnetin e saj. Të tjerët, që e duan punën e tyre, shpenzojnë çdo energji me të, rrinë pa bërë banjë, rrinë pa ngrënë: mos vallë ti nderon natyrën më shumë se skalitësi daltën me të cilën gdhend, më shumë se vallëtari vallen e tij, më shumë se kopraci paranë, më shumë se mburraveci lavdinë e tij të mjerë? E megjithatë këta njerëz, kur jepen pas diçkaje, janë

gati të mos hanë e të mos flenë që të shohin të hedhë shtat puna pas së cilës janë dhënë: ndërsa ty, veprimet që marrin shkas nga e mira e shoqërisë, të duken me më pak vlerë, të duket se nuk meritojnë përkujdesje?

2. Sa e lehtë që është të hedhësh poshtë e të fshish nga kujtesa çdo përfytyrim torturues dhe të gabuar e të ndjesh menjëherë një qetësi të plotë.

3. Quaje veten të denjë për çdo fjalë dhe veprim që është në përputhje me natyrën dhe mos iu dorëzo mendimit që mund të vijë si pasojë e vërejtjeve apo thashethemeve të disave, por, nëse është mirë që diçka të bëhet a të thuhet, mos e gjyko veten të padenjë për të. Ata, në të vërtetë, e kanë një parim drejtues dhe ndjekin një shtysë: ti mos e merr parasysh këtë, por arrije qëllimin nëpërmjet një rruge të drejtë, duke ndjekur natyrën tënde dhe atë të të tjerëve: që të dyja një rrugë kanë.

4. Vazhdoj rrugën duke ndjekur atë që është në përputhje me natyrën, derisa, i mposhtur do të pushoj duke lëshuar grahmën e fundit në atë vend nga i cili çdo ditë marr frymë, duke u plandosur në atë vend nga i cili im atë gjeti spermën, ime më gjakun e mëndesha ime qumështin, ai vend nga i cili përditë, prej shumë vitesh marr ushqim dhe pije, ai që më mbështet ndërsa i shkel përsipër dhe e shfrytëzoj për shumë gjëra.

5. Në rregull, nuk mund të sodisin dot mprehtësinë tënde, por mund të sodisin shumë dhunti të tjera, për të cilat s'mund të thuash dot: "Natyra nuk më ka dhënë këtë cilësi". Vëri në dukje, pra, ato që varen krejtësisht nga ty: çiltërsinë, seriozitetin,

qëndrueshmërinë ndaj mundimeve dhe dhimbjeve, mospërfilljen ndaj kënaqësisë, pranimin e plotë të atyre që të sjell fati, përmbajtjen ndaj nevojave, dashamirësinë, lirinë, thjeshtësinë, neverinë ndaj thashethemeve, zemërgjërësinë. Nuk të bie ndër mend sesa dhunti - për të cilat nuk mund të nxjerrësh si shkaqe se nuk ke prirje natyrore apo aftësi - je në gjendje të shfaqësh, e prapëseprapë, vazhdon të mos u nënshtrohesh zotësive tua? Apo është ndoshta për faj të prirjes natyrore, e cila të detyron të pështëritësh, të jesh shpirtvogël, t'ia bësh qejfin vetes, të ankohesh për trupin tënd të mjerë, të tregohesh i nënshtruar, të mburresh, të jesh i pavendosur në shpirt? Jo, për hyjnitë, përkundrazi, të ishte për to do ishe liruar prej kohësh nga këto sjellje ose ndoshta mund të ishe gjykuar vetëm si jo shumë i shkathët dhe jo shumë i zgjuar. Duhet të stërvitesh edhe për këtë në vend që ta lesh pas dore gabimin dhe të rrekesh në plogështi.

6. Ka njerëz të cilët janë gati, pasi i kanë bërë një nder dikujt, t'ia kujtojnë atë. Ka edhe nga ata që nuk arrijnë deri këtu, por prapëseprapë brenda vetes e quajnë tjetrin borxhli dhe janë fare mirë të ndërgjegjshëm për atë që kanë bërë. Ka pastaj të tjerë që, në njëfarë mënyre, nuk janë as të ndërgjegjshëm për atë që kanë bërë, por ngjasojnë me vreshtin që, pasi prodhon bistakun dhe pasi ka prodhuar frutin e vet, nuk kërkon gjë tjetër - ashtu si edhe kali që e ka bërë garën e tij, si langoi që ka punuar për të kapur gjahun, si bleta që ka bërë mjaltin. E një njeri që ka bërë një veprim të mirë nuk ia tregon gjithë botës atë që ka bërë, por kalon në një veprim tjetër, ashtu si vreshti që vazhdon të prodhojë akoma bistakun kur ka stinën. Tani, duhet të bëjmë pjesë në grupin e atyre njerëzve që veprojnë kështu: në njëfarë mënyre, pa e kuptuar. "Po, megjithatë - do të thotë dikush - pikërisht kjo është ajo që

duhet të kuptojmë, sepse është tipar dallues për qënien shoqërore të kuptojë se duhet të veprojë për shoqërinë, e, për Zeusin, të kërkojë që këtë ta kuptojnë edhe pjestarët e tjerë të shoqërisë". Ajo që thua është e vërtetë, ndërrojnë rrugë, në dukje, për shkak të një logjike. Por nëse do të kuptosh se për çfarë po bëhet fjalë vallë, mos ki frikë që për këtë arsye të lesh pas dore ndonjë veprim të dobishëm për shoqërinë.

7. Lutja e Athinasve: "Sill shi, sill shi, o Zeus i dashur, mbi arat dhe fushat e Athinasve". Ose nuk duhet të lutesh ose duhet ta bësh atë kështu, thjesht dhe hapur.

8. Ashtu siç thuhet "Ashlepi i urdhëroi njërit të kalërojë, të lahet me ujë të ftohtë a të ecë zbathur", mund të thuhet edhe: natyra e gjithësishme i urdhëroi njërit një sëmundje, një nënvlerësim, një humbje apo gjëra të ngjashme". Në të vërtetë në rastin e parë "urdhëroi" do të thotë pak a shumë "ka paracaktuar këtë mjekim për të sepse përshtatet me shëndetin e tij"; edhe në rastin e dytë ajo që i ndodh çdokujt ka qenë në njëfarë mënyre e paracaktuar, sepse përshtatet me fatin e tij. Po kështu themi se gjërat "ndodhin" ashtu siç thonë arkitektët se gurët katërkëndësh "përputhen" te muret ose te piramidat, sepse përshtaten njëri me tjetrin në një rregull të caktuar. Në tërësi, në të vërtetë, ka vetëm një harmoni dhe ashtu si nga përmbledhja e të gjitha trupave krijohet një trup i tillë - bota - ashtu edhe nga përmbledhja e të gjitha çështjeve krijohet një çështje e tillë: fati. Edhe ata që nuk kanë fare njohuri filozofike e kuptojnë se për çfarë po flas; në të vërtetë thonë: "Këtë gjë ia solli fati". Pra: kjo gjë ka ardhur për të, kjo gjë është caktuar për të. Atëherë le t'i pranojmë këto rregulla si ato të Ashlepios. Edhe ndër to ka

disa që janë shumë të vështira, por ne i pranojmë me kënaqësi me shpresën për të marrë si shkëmbim shëndetin. Kujdesu për zbatimin e plotë të asaj që duket se është për të mirën e natyrës së përbashkët ashtu si kujdesesh për shëndetin tënd. E kështu pranoje me gjithë zemër gjithçka që ndodh, edhe nëse të duket mjaft e ashpër sepse të shpie atje, tek shëndeti i botës, tek suksesi i plotë dhe i lumtur i Zeusit. Ai, në të vërtetë, nuk do t'ia sillte kurrë një ngjarje dikujt, nëse kjo ngjarje nuk do të ishte e dobishme për gjithësinë: asnjë natyrë e çfarëdoshme nuk sjell diçka, e cila nuk përshtatet me atë që drejton vetë ajo. Prandaj duhet ta duash atë që të ndodh për dy arsye: e para, sepse ishte parashikuar të ndodhte për ty, për ty ishte vendosur dhe me ty ishte në një marrëdhënie të caktuar, e thurur së prapthi në kohë, me fijet e çështjeve më të vjetra; e dyta, sepse për atë i cili drejton gjithçka edhe çfarë i përket më vete secilit prej nesh është faktor që ndikon në mirëqenie, në përsosmëri dhe, për Zeusin, në vetë jetën. Tërësia dëmtohet, në të vërtetë, nëse nga përbërja dhe nga struktura ti cungon edhe vetëm njërën prej pjesëve përbërëse e kështu ndodh edhe për çështjet. Përsa i përket asaj që ndodhet brenda teje, kur ndihesh në kundërshtim me gjithçka ti cungon dhe në njëfarë mënyre shpëton.

9. Mos ngjall neveri tek vetja, mos u ligështo dhe mos e lësho veten nëse nuk ia del dot mbanë në mënyrë të qëndrueshme që të kryesh çdo veprim sipas parimeve të drejta, por, pas një dështimi, përshko përsëri rrugën tënde dhe ji i kënaqur tashmë, nëse pjesa më madhe e veprimeve të tua janë të denja për një njeri. Duaje atë tek e cila ti kthehesh përsëri dhe mos u kthe tek filozofia si tek një pedagog, por siç rikthehen ata që janë të sëmurë nga sytë tek sfungjeri dhe tek

veza, të tjerë tek jakia dhe tek kompresat e ngrohta. Kështu, në të vërtetë, nuk do të nxjerrësh në pah aspak bindjen tënde ndaj arsyes, por do të gjesh prehje tek ajo. Mos harro se filozofia dëshiron vetëm atë që dëshiron natyra jote, ndërsa ti dëshiroje diçka tjetër, që nuk përputhej me natyrën. Fundja, çfarë është më tërheqëse se ajo që përputhet me natyrën? Kënaqësia nuk të mashtron vallë pikërisht sepse të tërheq? Atëherë vëzhgo nëse nuk të josh vallë më shumë zemërgjërësia, liria, thjeshtësia, butësia dhe përkushtimi ndaj hyjnive. E çfarë të tërheq më shumë se vetë urtësia, kur merr parasysh se aftësia për të kuptuar dhe për të njohur me saktësi të gjen një rrjedhë pa gabime dhe të vendosur në çdo rrethanë?

10. Realiteti në njëfarë mënyre, është i mbështjellë në një lëmsh të tillë që shfaqet krejt i pakapshëm për shumë filozofë, e jo filozofë dosido (për të mos thënë që vetë stoikëve i duket i vështirë për t'u kapur). E çdo pëlqim i yni është i paqëndrueshëm: ku është, në të vërtetë, njeriu që nuk ndryshon kurrë? Fillo pastaj të shqyrtosh drejtpërdrejtë sendet, se si ato kanë një kohëzgjatje të shkurtër dhe vlerë të pamjaftueshme e mund t'i përkasin një homoseksuali, një prostitute apo një kusari. Paskëtaj fillo të shqyrtosh karakterin e atyre që jetojnë pranë teje: mezi durohet edhe ai që është më i përzemërti, për të mos thënë që njeriu mezi duron edhe veten. Tani, në një terr të tillë, në një fëlliqësi të tillë, në një rrjedhje kaq të madhe të lëndës, të kohës, të ndryshimit dhe të asaj që është në lëvizje, unë nuk arrij të kuptoj se çfarë mund të ketë këtu vallë për të merituar vlerësimin apo, sidoqoftë, punën tonë. Përkundrazi: duhet t'i japim zemër vetes, të presim zgjidhjen e natyrshme dhe të mos jemi të paduruar nga pritja, por të gjejmë prehje

vetëm tek këto vërejtje: e para, që nuk do të ndodhë asgjë e cila nuk përputhet me natyrën e gjithësisë; e dyta, që nuk më lejohet të bëj asgjë kundër Zotit dhe djallit tim. Askush, në të vërtetë, nuk mund të më detyrojë të shkel vullnetin e tij.

11. Për çfarë qëllimi duhet ta përdor tani shpirtin tim? Në çdo rrethanë bëji vetes këtë pyetje dhe vërteto: "Çfarë ndodhet, tani, në këtë pjesë timen të cilën e quajnë parim drejtues dhe shpirtin e kujt kam tani: atë të një fëmije? Të një djaloshi? Të një gruaje të re? Të një shtypësi? Të një kafshe për rritje? Të një kafshe të egër?".

12. Se ç'natyrë kanë gjërat që shumicës iu duken si të mira mund ta kuptosh edhe nga ky arsyetim. Nëse dikush i mendon si të mira të vërteta disa nga ato që realisht janë të tilla, si urtësinë, vetëpërmbajtjen, drejtësinë, burrërinë, pasi kështu i ka kuptuar ato, nuk mund të rrijë më të dëgjojë atë vargun "për të mirat...", sepse nuk i përshtatet gjëndjes së tij. Ndërsa ai që vlerëson si të mira ato gjëra që shumicës i duken të tilla do ta dëgjojë deri në fund fjalinë e poetit komik dhe nuk do të ketë vështirësi për ta pranuar, duke e quajtur me vend atë. Kështu edhe shumica e njeh ndryshimin: përndryshe nuk do të ndodhte që, në rastin e parë, shprehjen ta kundërshtonim dhe ta hidhnim poshtë, ndërsa, në të dytin, ta pranojmë si shaka me vend dhe gaztore atë mbi pasurinë dhe të mirat që të vijnë papritur nga fati dhe që sjellin mirëqenie apo lavdi. Vazhdo rrugën atëherë dhe pyet veten nëse duhet të nderohen dhe të quhen si të mira ato gjëra të cilat, pasi i ke vlerësuar si të tilla, të duket me vend të shtosh se ai që i zotëron ato "nuk di më se ku të dhjesë" nga pasuria e tij.

13. Unë jam i përbërë nga elementë të arsyes dhe elementë të lëndës; asnjë nga këta të dy nuk do të humbasë në hiç ashtu si edhe nuk ka mbirë nga hiçi. Prandaj çdo pjesë e imja, nëpërmjet një shndërrimi, do të rikthehet në një pjesë të botës e kur t'i vijë koha ajo do të shndërrohet në një tjetër pjesë të botës e kështu me radhë deri në pafundësi. Edhe unë ekzistoj si fryt i këtij shndërrimi, po kështu edhe prindërit e mi e kështu me radhë duke ecur përpara përsëri deri në pafundësi. Asgjë, në të vërtetë, nuk të pengon të shprehesh në këtë mënyrë, edhe në rast se bota do të drejtohej nga cikle që kanë një fund.

14. Arsyeja dhe mjeshtëria e të arsyetuarit janë aftësi që i mjaftojnë vetvetes dhe qëndrimit të tyre. Lëvrojnë, pra, nga një parim të tyre dhe vazhdojnë rrugën drejt një qëllimi të parashtruar; si rrjedhojë veprime të tilla quhen "veprime të drejta" dhe dëshmojnë drejtimin e tyre të patundur.

15. Njeriu nuk duhet të merret me ato gjëra të cilat nuk i përshtaten atij vetë si i tillë. Nuk janë nevoja të njeriut, nuk i ka vendosur natyra njerëzore dhe nuk e përsosin atë. Prandaj, tek ato nuk gjendet as qëllimi që është caktuar për njeriun, as ajo që e përmbush në mënyrë të përsosur këtë qëllim, e mira. E më tej: nëse njëra prej këtyre gjërave i përshtatet njeriut nuk do ishte me vend t'i përbuzje dhe t'i luftoje ato dhe nuk do ta meritonte lavdërimin ai që do tregonte se di të bëjë edhe pa to. As po të ishin me të vërtetë të mira këto gjëra, nuk do të ishte i virtytshëm ai që i vë vetes kufij në çdonjërën prej tyre. Ndërsa tani, sa më shumë dikush pranon të bëjë pa to e pa gjëra të tjera të ngjashme me to apo pranon që të tjerët ta bëjnë të heqë dorë prej tyre, aq më shumë i virtytshëm është ai.

16. Siç rishfaqen përfytyrimet e tua, ashtu do të jetë edhe mendja jote: përfytyrimet, në të vërtetë, e nginjin shpirtin me dhimbjen e tyre. Prandaj ti nginje atë vazhdimisht me përfytyrime, si për shembull: "Atje ku mund të jetohet, mund edhe të jetohet mirë; në oborrin mbretëror mund të jetohet, kështu që edhe në oborrin mbretëror mund edhe të jetohet mirë". E më tej: "çdo qenie lëviz drejt asaj për të cilën është krijuar; qëllimi i saj gjendet tek ajo drejt së cilës lëviz; atje ku gjendet qëllimi, atje gjendet edhe e dobishmja dhe e mira e çdo qenieje; e mira e qenies së arsyeshme, pra, është të jetojë në shoqëri". Në të vërtetë është treguar prej kohësh se kemi lindur për të jetuar në shoqëri. Apo vallë nuk ishte e qartë se qeniet inferiore ekzistojnë për ato superiore dhe ato superiore ekzistojnë për njëra - tjetrën? Frymorët janë superiorë ndaj jofrymorëve dhe qeniet e arsyeshme ndaj atyre thjesht frymore.

17. Të ndjekësh të pamundurën është çmenduri: dhe është e pamundur që njerëzit e ligj të mos bëjnë çmendurira.

18. Askujt nuk i ndodh diçka që ai nuk mund ta durojë dot nga natyra. Një tjetri i ndodhin të njëjtat gjëra dhe ai qëndron i palëkundur e del i palagur ose ngaqë nuk e merr parasysh që i kanë ndodhur ose ngaqë do të nxjerrë në pah zemërgjerësinë e tij. Është e vështirë, pra, që padituria dhe kënaqësia të jenë më të forta se urtësia.

19. Gjërat nuk e cikin në asnjë lloj mënyre shpirtin, as nuk e përafrojnë dikë tek shpirti, as nuk mund ta ndryshojnë a ta nxisin shpirtin; ai ndryshon dhe nxit vetëm vetveten e i bën të tijat gjërat që i afrohen nga jashtë, siç janë gjykimet për ato gjëra që ai vetë mendon se është i denjë të shprehë.

20. Nga njëra anë lidhjen më të ngushtë e kemi me njerëzit, sepse duhet t'i bëjmë mirë atyre e t'i durojmë; ndërsa nga ana tjetër, meqë disa më pengojnë në kryerjen e punës sime të veçantë, njerëzit bëhen për mua një nga gjërat e paanëshme, jo më pak se dielli, era apo një egërsirë. Tani, këta është e vërtetë që mund të ndërlikojnë një veprimtari, por shtysa dhe prirja nuk kanë pengesa, pasi i mposhtin ato duke përdorur kufizimin. Mendimi, në të vërtetë, përpin çdo pengesë në veprimtarinë e tij dhe e shndërron në vlerën e vërtetë që e udhëheq atë; kështu ajo çka e ndalte një veprim të caktuar bëhet e dobishme për veprimin dhe ajo çka i pret kalimin një rruge të caktuar të ndihmon që ta përshkosh atë.

21. Nga të gjitha qeniet që gjenden në botë ndero më të mirën: është ajo që vendos çdo gjë dhe udhëheq gjithçka. Në të njëjtën mënyrë, ndero edhe pjesën më të mirë që gjendet tek ti: është ajo që mbështet natyrën e asaj qenieje më të lartë; edhe tek ti, në të vërtetë, ndodhet ajo që vendos për çdo gjë tjetër dhe jeta jote është nën udhëheqjen e saj.

22. Ajo që nuk është e dëmshme për qytetin nuk e dëmton qytetarin. Sapo të pësosh një dëm, vër në jetë këtë rregull: nëse qyteti nuk dëmtohet nga kjo, nuk dal i dëmtuar as unë. E nëse qyteti nuk pëson dëm, nuk duhet të zemërohemi me autorin e veprimit të dëmshëm, por t'i tregojmë atij se ku ka gabuar.

23. Merr parasysh shpesh shpejtësinë e kalimit dhe të zhdukjes së qenieve dhe të ngjarjeve. Lënda, në të vërtetë, është si një lumë që rrjedh pa ndërprerje, veprimtaritë u nënshtrohen shndërrimeve të vazhdueshme, çështjet, mijëra ndryshimeve dhe nuk ka pothuajse asgjë të qëndrueshme; e

merr parasysh, pikërisht këtu pranë, këtë humnerë të pafund të së shkuarës dhe së ardhmes, në të cilën zhduket gjithçka. Pra, si mund të mos jetë i marrë ai që në këtë gjendje është kaq i lodhur nga vetja, dridhet i tëri apo ankohet sikur kushedi sesa do të zgjasë vuajtja e tij?

24. Kujto tërë lëndën, në të cilën ti bën pjesë si një copëz shumë e vogël e saj; tërë përjetësinë, nga e cila të kanë caktuar një pjesë pafundësisht të shkurtër; dhe fatin, cila pjesëz e tij je ti?

25. Dikush vepron në mënyrë të gabuar ndaj teje? Është punë e tij: ai vetë ka një prirje të brendshme, një veprimtari të tijën. Unë tani kam atë që natyra e përgjithshme do që unë të kem dhe bëj atë që natyra ime do që unë të bëj.

26. Parimi drejtues dhe i pavarur i shpirtit tënd le të jetë një pjesë e pandryshuar nga lëvizjet e ëmbla apo të ashpra që ndodhin në trup dhe të mos përzihet me to, por le ta kufizojë veten dhe t'i përmbajë ato epshe brenda organeve të tyre. Në rast se përkundrazi ato përhapen deri në tru nëpërmjet një tjetër lloj tërheqjeje - siç ndodh pra në caqet e një trupi që është i vetëm -, atëherë nuk duhet të përpiqesh t'i kundërshtosh hapin ndjesisë e cila është e natyrshme, por parimi drejtues të mos shtojë nga vetja mendimin nëse është mirë a keq.

27. Të jetosh me hyjnitë. Jeton me hyjnitë ai që u tregon atyre vazhdimisht shpirtin e vet të kënaqur nga ato që i ka caktuar fati dhe të gatshëm për të zbatuar atë që kërkon djalli, të cilin Zeusi ia dha secilit si copëz nga vetja që ta udhëheqë dhe ta drejtojë atë. Ky djall është mendja dhe arsyeja e secilit prej nesh.

28. Ndoshta zemërohesh me atë që mban erë dhi? Ndoshta zemërohesh me atë që i mban erë goja? Po ata nuk të hanë. Ai ka atë gojë që ka, ka atë sqetull që ka: është e pashmangshme që kundërmime të tilla të vijnë nga kushtet që ata kanë. "Por njeriu - kundërshtojnë disa - zotëron arsyen dhe mund të kuptojë, duke u menduar, se ku gabon". Shkëlqyeshëm! Pra, edhe ti zotëron arsyen: me pirjen tënde të arsyeshme ia kthen mendjen pirjes tënde të arsyeshme, tregoji asaj gabimin, bëji vërejtje. Nëse të dëgjon, nuk do ta çash kokën dhe nuk do të jetë nevoja të zemërohesh. As aktor tragjik, as prostitutë.

29. Këtu është e mundur të jetosh njësoj siç do të jetoje kur të ishe larguar që këtu. E nëse nuk do të ta lejonin, atëherë largohu edhe nga jeta: por si dikush që nuk pëson për këtë arsye asgjë të keqe. Ka tym e prandaj po iki: pse mendon se është diçka e rëndësishme? Por derisa asgjë e tillë nuk do të më shtyjë të largohem, do të rri i lirë edhe askush nuk do më ndalojë të bëj atë që dua; e ajo që dua unë përputhet me natyrën e qenies së arsyeshme dhe shoqërore.

30. Qëllimi i gjithësisë është i volitshëm për lidhjen shoqërore. Prandaj ka krijuar qeniet inferiore për ato superiore dhe ka vënë qeniet superiore në lidhje të ndërsjelltë midis tyre. Shiko se si i ka nënrenditur, bashkërenditur dhe caktuar secilit atë që i takon dhe si i ka pajtuar qeniet e larta në një harmoni të ndërsjelltë.

31. ...si je sjellë deri tani ndaj hyjnive, prindërve, vëllezërve, gruas, fëmijëve, mësuesve, trajnuesve, miqve, të afërmve, të robëruarve; nëse deri tani për ty ka vlejtur, ndaj të gjithëve, parimi

që "të mos i bësh e të mos i thuash askujt asgjë të padrejtë". E mos harro që tani historia e jetës tënde u plotësua dhe shërbimi yt është drejt përfundimit, kujto sa gjëra të bukura ke parë dhe sa kënaqësi e dhimbje ke përbuzur, sa raste lavdie ke lënë pas dore e ndaj sa mosmirënjohësve je treguar dashamirës.

32. Përse shpirtra pa mjeshtëri dhe të pagdhendur trazojnë një shpirt që ka mjeshtëri dhe dituri? Cili është atëherë shpirti që ka mjeshtëri dhe dituri? Ai që njeh fillimin dhe fundin e arsyes që përshkon krejt lëndën dhe që përgjatë gjithë përjetësisë drejton gjithçka për periudha të caktuara kohe.

33. Sa hap e mbyll sytë nga hiri dhe eshtrat mbetet thjesht emri ose s'mbetet më as ky; edhe emri është vetëm zhurmë dhe zë që jehon. Gjërat që në jetë mbahen si të çmuara janë bosh, të kalbura, të vogla, janë qen hungërues që i ngulin dhëmbët njëri - tjetrit, fëmijë grindavecë që tani qeshin e pas pak qajnë. Ndërsa ndershmëria, trupi, drejtësia dhe e vërteta [fluturuan] "nga toka, nga rrugët e gjëra, mbi Olimp". Atëherë çfarë të mban ende këtu, kur objektet e ndjenjave janë tej mase të ndryshueshme dhe të paqëndrueshme, organet e ndjenjave të lëvizshme dhe të rrëmbyera nga ndijime të rreme, vetë shpirti i mjerë është frymë që shteron nga gjaku dhe të kesh nam të mirë ndër njerëz të tillë është diçka e kotë? Po pastaj? Do presësh i qetë që të zhdukesh a të shtegtosh? Po çfarë mjafton të bësh derisa të vijë ai çast? Çfarë tjetër veçse të nderosh thellë hyjnitë dhe t'i bekosh ato, t'u bësh mirë njerëzve dhe t'i durosh ata, të shmangesh dhe të mos harrosh se ajo që ndodh jashtë kufijve të trupit tënd të mjerë dhe frymës tënde të mjerë jetësore nuk të përket ty e nuk është as në zotërimin tënd.

34. Ke gjithnjë mundësinë të bësh një udhëtim të lumtur përderisa ke edhe mundësinë të ecësh në një rrugë të drejtë dhe t'ia përshtatësh asaj mendimet dhe veprimet e tua. Shpirti i Zotit, ai i njeriut dhe i çdo qenieje të arsyeshme kanë të përbashkëta këto dy aftësi: nuk ndalen dot nga të tjerët dhe rivendosin të mirën në vullnetin e brendshëm dhe në veprime që përputhen me drejtësinë, duke plotësuar çdo dëshirë tënden.

35. Nëse kjo nuk është shpirtligësia ime, as ndonjë veprim që ndodh prej shpirtligësisë sime dhe nëse prej saj nuk dëmtohet as bashkësia, çfarë përfitimi mund të më sjellë mua? Si mund të dëmtohet shoqëria?

36. Mos lejo që përfytyrimi të të bëjë plotësisht për vete, por ndihmo të tjerët sipas mundësive që ke dhe siç u takon atyre, edhe nëse dëmi për të cilin ankohen ka të bëjë me gjërat e ndërmjetme (po atëherë mos e quaj dëm: është një ves i keq). Në vend që të bësh si ai plaku që, kur erdhi çasti të vdiste, kërkonte fugën e fëmijërisë së tij më të dashur, duke pasur fare mirë parasysh se bëhej fjalë për një fugë, pikërisht kështu bën edhe ti, këtu [...]. Njeri, harrove se për çfarë bëhej fjalë? "Jo, e mbaj mend fare mirë: po për ata është shumë e rëndësishme". E për këtë, pra, duhet të çmendesh edhe ti?

37. Një herë e një kohë isha një njeri me fat, në çfarëdolloj gjëndjeje të më gjeje; por "me fat" do të thotë: që i ke caktuar vetes një të ardhme të mirë; e një e ardhme e mirë do të thotë: prirje të volitshme të shpirtit, shtysa të volitshme, veprime të volitshme.

LIBRI I GJASHTË

1. Lënda e gjithësisë është e ëmbël dhe e butë dhe gjykimi që e drejton atë nuk ka në vetvete asnjë shkak për të cilin duhet të krijojë të keqen: sepse nuk ka të keqe në vetvete, nuk i bën keq asgjëje dhe nuk ka asgjë që mund të dëmtohet nga kjo. Përkundrazi, gjithçka ndodh dhe zhvillohet sipas gjykimit të gjithësisë.

2. Mos bëj dallim nëse për të kryer detyrën tënde ti duhet të vuash nga i ftohti apo i ngrohti, të vërtitesh kot për gjumë apo të çlodhesh tamam, të marrësh vërejtje apo lëvdata, të vdesësh apo të bësh ndonjë gjë tjetër. Edhe vdekja është një nga veprimet e jetës: pra edhe në këtë rast mjafton të përgatitesh mirë për ndodhinë në fjalë.

3. Shiko në brendësi: të mos shpëtojë cilësia që i përket çdo gjëje dhe vlera e saj.

4. Të gjithë sendet shumë shpejt do të shndërrohen dhe do të shpërndahen në avull, nëse ka me të vërtetë një lëndë; përndryshe do të humbasin.

5. Gjykimi që drejton di se me çfarë prirjeje e bën atë, se si e bën dhe për çfarë shkaku.

6. Mënyra më e mirë për t'u mbrojtur është të mos njehësohesh.

7. Gjej kënaqësi dhe prehje vetëm tek diçka: në kalimin nga një veprim i dobishëm për bashkësinë në një tjetër veprim të dobishëm për bashkësinë, mirënjohës ndaj Zotit.

8. Parimi drejtues është ai që zgjon vetveten, e drejton atë, e bën vetveten ashtu siç do që të jetë dhe vetvetes ia shfaq çdo ngjarje ashtu siç do që të jetë.

9. Çdo gjë kryhet në përputhje me natyrën e gjithësisë: e padyshim jo në përputhje me një natyrë tjetër që ta përfshijë atë nga jashtë, që të përfshihet në brendësinë e saj apo që të jetë e huaj dhe e pavarur.

10. O përzierje, pështjellim dhe shpërhapje ose bashkim, rregull dhe urtësi. Në rastin e parë: përse duhet të dëshiroj që të ndalem përtej një morie të rastësishme dhe një rrëmuje të tillë? Për çfarë tjetër më bëhet vonë, përveçse për mënyrën se si, një ditë "do të bëhem dhè"? Po përse turbullohem? Shpërhapja, në të vërtetë, do të më arrijë çfarëdolloj gjëje të bëj unë. Në rastin e dytë: shpreh një nderim të thellë, qëndrueshmëri dhe besim ndaj atij që drejton.

11. Kur të jesh i detyruar nga rrethanat që të pësosh një si turbullim, eja shpejt në vete e mos u largo më shumë se ç'duhet nga ritmi: duke u rikthyer vazhdimisht në harmoni që të rritet mbizotërimi që ke mbi të.

12. Nëse ti do të kishe njëkohësisht edhe njerkë edhe nënë, për të parën padyshim që do të kujdeseshe e megjithatë do të kthehesh vazhdimisht te nëna jote. Kjo, njerkë dhe nënë janë për ty oborri mbretëror dhe filozofia: këtu, tek filozofia, rikthehesh shpesh dhe gjen prehje në të, sepse falë saj të duket i durueshëm ai mjedis dhe ti i dukesh i durueshëm atij.

13. Ç'vlerë ka të pranosh përfytyrimin përballë gjërave të shijshme dhe ushqimeve të këtij lloji: "Kjo është kufoma e një peshku, kjo tjetra kufoma e një zogu apo e një derri", e më tej "Falerno është lëngu i një rakie rrushi" dhe "Latiklavi është një rrobë e përbërë nga qime dhie të mbrujtura në gjakun e një guaske"; përsa i përket bashkimit seksual: "Është fërkim i organeve të brendshme dhe sekretim mukoze i shoqëruar me dhimbje të forta"! Sa vlejnë këto përfytyrime që arrijnë në brendësi të gjërave dhe që i përshkojnë ato tej e tej, derisa të shquajnë se cila është natyra e tyre e vërtetë. Kështu duhet të bëjmë gjatë gjithë jetës dhe, kur gjërat na shfaqen tepër bindëse, duhet t'i zhveshim ato, të vrojtojmë thellë në pamjaftueshmërinë e tyre dhe të zhdukim gjykimin i cili u jep atyre aq shumë rëndësi, sepse mburrja është një shpërndarëse e tmerrshme e arsyetimeve të gabuara dhe ti magjepsesh më shumë pikërisht kur të duket se angazhohesh në gjëra me vlerë. Shiko, pra, se çfarë thotë Krateti në lidhje me vetë Senokratin.

14. Pjesa më e madhe e gjërave që admiron shumica e kanë burimin tek farat më të zakonta, të përbëra nga një gjendje ose natyrë e caktuar: gurët, drurët, fiqtë, vreshtat, ullinjtë; ndërsa gjërat që ndeshin vlerësimin e njerëzve që

janë pak më pranë masës së duhur lidhen me qenie frymore, si kopetë, tufat; vlerësimi i njerëzve akoma më sqimatarë është për farat që kanë një shpirt të arsyeshëm, jo ngaqë janë thjesht të arsyeshme, por ngaqë kanë një mjeshtëri ose janë të zhdërvjellët për diçka tjetër apo thjesht kanë një numër skllevërish. Ndërsa ai që nderon një shpirt të arsyeshëm dhe shoqëror nuk i drejtohet më asgjëje tjetër, por mbi të gjitha ruan shpirtin e vet në atë gjendje që është dhe në atë lëvizje të arsyeshme e shoqërore dhe bashkëpunon për këtë qëllim me të gjithë ata që i përkasin sojit të tij.

15. Ka qenie që nxitojnë të vijnë në jetë e të tjera që nxitojnë ta përfundojnë atë; madje edhe tek diçka që lind diçka tjetër është zhdukur; rrjedhat dhe tjetërsimet e ripërtërijnë vazhdimisht botën ashtu si lëvizja e pandërprerë e kohës ripërtërin gjithnjë përjetësinë e pafund. E në këtë lumë, cilës prej këtyre gjërave që rrjedhin tutje mund t'u japësh vallë një vlerë, nëse tek ato është e pamundur të gjesh një pikë mbështetjeje? Është njësoj sikur dikush të fillonte të dashurohej me një nga ata harabelët që sa hap e mbyll sytë fluturojnë tutje: ja, u zhduk nga sytë. Jeta e secilit prej nesh është si shterimi i gjakut dhe thithja e ajrit. Në të vërtetë, siç është veprimi që përsërisim vazhdimisht kur thithim dhe nxjerrim ajrin, ashtu është edhe kthimi i të gjithë aftësisë së frymëmarrjes, që fitove dje apo pardje në çastin kur linde, atje ku e huazove në fillim.

16. Nuk ka ndonjë rëndësi të madhe as të mbish si bimët, as të marrësh frymë si kafshët shtëpiake dhe ato të

egra, as të tronditesh nga një përfytyrim, as të vihesh në lëvizje nga shtysat si marionetat, as të bësh pjesë në një kope, as të ushqehesh (gjë që është njësoj si të jashtëqisësh mbeturinat e ushqimit). Atëherë, çfarë ka vlerë? Të të duartrokasin? Jo. Pra as të duartrokasin me gojë: lëvdatat e njerëzve, në të vërtetë, janë duartrokitje që bëhen me gojë. Mirë, nuk e pranove as lavdinë çfarë të mbetet tjetër që të ketë vlerë? Aftësia, besoj për të lëvizur dhe për të qëndruar në përputhje me përbërjen tënde, që është edhe qëllimi tek i cili mbështeten veprimtaritë dhe zanatet e ndryshme. Në të vërtetë, çdo zanat ka një pikësynim, që prodhimi i tij të jetë i përshtatshëm për qëllimin për të cilin ai prodhohet: bujku që kujdeset për hardhinë, zbutësi i kuajve dhe rritësi i qenve ndjekin pikërisht këtë parim. Po puna e pedagogut, puna e mësuesit cilin parim ndjek? Këtu qëndron, pra, ajo që ka vlerë. E në se gjërat shkojnë mirë kështu, nuk duhet të bësh asgjë tjetër. Duhet të vazhdosh të vlerësosh edhe shumë gjëra të tjera? Mirë atëherë, nuk do të jesh i lirë, as i vetëmjaftueshëm, as i përjashtuar nga epshet. Në të vërtetë, është e pashmangshme që ti të ndjesh zili, smirë dhe dyshim ndaj atij që mund të t'i largojë ato gjëra, që t'i ngresh kurth atij që zotëron diçka të cilën ti e vlerëson; pra ai që ndihet i privuar nga kjo padyshim që turbullohet dhe për më tepër i qorton hyjnitë për shumë gjëra, ndërsa respekti dhe nderimi për zgjuarësinë tënde do të të bëjnë të jesh i kënaqur nga vetja, në harmoni me njerëzit dhe në mirëkuptim të thellë me hyjnitë: i gatshëm, pra, për të lavdëruar atë çka kanë vendosur dhe urdhëruar ato.

17. Lëvizjet e elementëve janë: nga sipër, nga poshtë dhe në rreth. Ndërsa lëvizja e virtytit nuk bën pjesë në asnjërën nga këto, por është diçka më hyjnore dhe vazhdon e lumtur rrjedhën e saj duke ecur në një rrugë të vështirë për të kuptuar.

18. Si sillen ata! Nuk duan të lavdërojnë njerëzit që jetojnë në të njëjtët vite dhe pranë tyre, por u duket me vlerë të marrin lëvdata nga brezat e ardhshëm, të cilët nuk i kanë parë ndonjëherë e as që do t'i shikojnë kurrë. Gjë që është pothuajse njësoj sikur ti të vuaje sepse të parët e tu nuk të kanë lavdëruar.

19. Nëse diçka të duket e vështirë për t'u bërë, mos mendo se është e pamundur për njeriun; është më mirë që, nëse diçka është e mundur dhe e përshtatshme për njeriun, ta quash atë si të arritshme edhe nga ty.

20. Gjatë ushtrimeve në palestër njëri na gërvisht me thonj dhe duke lëvizur kokën pas na vret pak: e megjithatë ne nuk shfaqim mospëlqim, nuk fyhemi as nuk dyshojmë më vonë, se na ngre ndonjë kurth; po, ne i ruhemi atij, por jo si një armik, as me dyshim, por duke iu shmangur pa mllef. Njësoj duhet të sillemi edhe në fushat e tjera të jetës: të mos i japim rëndësi shumë veprimeve të atij që, si të thuash, stërvitet duke u ndeshur me ne! Sepse, siç e thashë, është e mundur t'i shmangim ato pa ndjerë dyshime, as armiqësi.

21. Nëse dikush mund të më kundërshtojë duke treguar që mendimet apo veprimet e mia nuk janë të drejta, do të

jem i lumtur të ndryshoj sjellje. Sepse unë kërkoj të vërtetën, e cila nuk i ka bërë ndonjëherë dëm ndokujt, ndërsa kush ngul këmbë në gabimin dhe padituriné e tij i bën dëm vetes.

22. Unë bëj detyrën time pa u shpërqëndruar nga gjërat e tjera: qenie jofrymore, të paarsyeshme ose që kanë dhe nuk dinë rrugën.

23. Me kafshët që s'kanë arsye dhe, në përgjithësi, me gjërat dhe sendet e ndjeshme ji zemërgjerë dhe dorëlëshuar, siç duhet të jetë ai që ka arsye ndaj atij që nuk e ka atë; ndërsa me njerëzit sillu ashtu si duhet sjellë me atë që e zotëron atë dhe i përgjigjet parimeve të shoqërisë. Në çdo rrethanë lutju hyjnive dhe nuk do të kesh problemin: "Për sa kohë mund të veproj në këtë mënyrë?", sepse do jenë të mjaftueshme edhe tre orë të jetuara kështu.

24. Aleksandri i Madh dhe kafshari i tij pasi vdiqën kaluan në të njëjtën gjëndje: në të vërtetë ata ose u përmblodhën në të njëjtat arsye riprodhuese të botës ose u shpërbënë, në të njëjtën mënyrë, në atome.

25. Merr parasysh sesa gjëra ndodhin në të njëjtën hapësirë kohe pafundësisht të vogël, tek secili prej nesh, njëkohësisht, në trup dhe në shpirt bashkë: e kështu nuk do të habitesh nëse një numër shumë i madh veprimesh, madje gjithçka që ndodh në atë bashkim të vetëm të çdo gjëje, të cilën e quajmë botë, ndodh njëkohësisht.

26. Nëse dikush do të të pyeste se si shkruhet emri i Antonios, mos do ta humbje vallë durimin kur t'i gërmëzoje shkronjat një nga një? Po sikur ata, nga ana tjetër, të zemëroheshin me ty? Ti do të zemëroheshe pastaj? Apo do të filloje të rendisje urtë e butë shkronjat një nga një? Po kështu mos harro që, edhe këtu, çdo detyrë është e përbërë nga një numër i caktuar fazash. Duhet t'i vësh re ato pa humbur qetësinë dhe pa i shqetësuar me atë që turbullohet, kështu do t'ia arrish qëllimit me saktësi.

27. Sa e pamëshirshme është të mos i lejosh njerëzit të ndjekin shtysën për atë që duket se është e përshtatshme dhe me vend për ta; e megjithatë në njëfarë mënyre ti nuk i lejon ata që ta bëjnë këtë kur zemërohesh sepse gabojnë: ngaqë, në çdo rast janë të bindur se bëjnë atë që është e përshtatshme dhe me vend për ta. "Por nuk është kështu". Atëherë jepu atyre mësimet dhe të dhënat e rastit, pa u zemëruar.

28. Vdekja është qetësi nga mbresa e ndjenjave, nga shtysat që na lëvizin si marioneta, nga shmangiet e mendimit, nga përdorimi i trupit tonë.

29. Në atë jetë që nuk dorëzohet trupi yt, është turp që të dorëzohet shpirti i pari.

30. Ki kujdes që të mos bëhesh si Çezari, të mos nginjesh me purpur: ndodh, në të vërtetë. Pra qëndro i thjeshtë; i mirë, i plotë, serioz, ji kundër gjërave sipërfaqësore, mik i së drejtës, besnik, dashamirës, i dashur, i vendosur në

zbatimin e detyrës tënde. Lufto për të qëndruar pikë për pikë ashtu siç ka dashur të të bëjë filozofia. Ndero thellë hyjnitë, ndihmo njerëzit. Jeta është e shkurtër: i vetmi fryt i ekzistencës së kësaj bote janë vullneti i devotshëm dhe veprimet që frymëzohen nga e mira e përbashkët. Sillu për gjithçka si nxënës i Antonios: ta kesh si shembull energjinë që kishte për veprimet që përputhen me arsyen, sjelljen e tij të njëjtë në çdo rrethanë, përkushtimin e tij, qetësinë e fytyrës së tij, ëmbëlsinë e tij, mospranimin ndaj vetëlavdërimit, dëshirën e tij për të kuptuar gjërat dhe faktin që asnjëherë, për asnjë arsye, nuk do ta linte mënjanë një çështje para se ta shqyrtonte atë në thellësi dhe para se ta kishte kuptuar qartë; që duronte atë që e qortonte pa të drejtë, pa u kundërpërgjigjur me qortime të tjera; që nuk bëntc asgjë me nxitim dhe nuk ua vinte veshin shpifjeve; mprehtësia me të cilën hetonte njerëzit dhe veprimet e tyre, pa fyer, pa u shqetësuar as për zhurmën më të vogël, pa jetuar me dyshime dhe pa përdorur sofizma; që të kënaqej me pak, përsa i përkiste për shembull shtëpisë, shtratit, veshjes, ushqimit, shërbimit familjar; zelli dhe zemërgjërësia e tij; zotësia e tij për të [...] deri në mbrëmje, për jetesën e tij të thjeshtë, pa pasur nevojë as të rrijë shumë vonë pas orës së zakonshme; qëndrueshmëria dhe forca shpirtërore që tregonte në miqësitë e tij; tolerimi ndaj atyre që shpreheshin hapur kundër mendimeve të tij dhe kënaqësia që ndjente nëse dikush tregonte një rrugë më të mirë; karakteri i tij fetar, pa dyshime bestytnore; në mënyrë që, kur të vijë ora jote e fundit, ndërgjegjja jote të jetë e qetë ashtu si edhe e tija.

31. Të rifitosh ndjenjat, të vish në vete dhe pasi të jesh liruar nga gjumi e të kesh kuptuar se ato që të shqetësonin ishin vetëm ëndrra atëherë, i zgjuar nga gjumi, shikoji këto gjëra ashtu siç i shikoje ato në ëndërr.

32. Unë jam i përbërë prej trupit dhe shpirtit. Për trupin çdo gjë është mospërfillëse: sepse trupi nuk mund të jetë veçse mospërfillës ndaj gjërave. Ndërsa për mendjen është mospërfillëse gjithçka që nuk është fryt i veprimtarisë së saj; kurse gjërat që janë fryt i veprimtarisë së saj zotërohen nga ajo. Megjithatë, në këtë fushë, mendja merret vetëm me të tashmen: sepse çast pas çasti veprimtaria e saj e ardhme dhe ajo e mëparshme mbetet, gjithashtu, mospërfillëse për të.

33. As dora as këmba nuk kryejnë një punë në kundërshtim me natyrën, përderisa këmba kryen detyrën e këmbës dhe dora detyrën e duarve. Po kështu, pra, edhe për njeriun si i tillë puna nuk është në kundërshtim me natyrën përderisa ai kryen veprimtari që i përshtaten njeriut. E nëse për atë nuk është në kundërshtim me natyrën, atëherë nuk është as e dëmshme.

34. ... çfarë kënaqësish kanë shijuar kusarët, homoseksualët, tradhëtarët e vendit dhe shtypësit!

35. Nuk e shikon sesa njerëz, gjatë ushtrimit të zanatit të tyre, mundohen që brenda kufijve të caktuar t'u përshtaten mendimeve të laikëve e megjithatë i përmbahen gjykimit të zanatit të tyre dhe nuk pranojnë të shkëputen prej tij? A nuk

është e rëndë që arkitekti dhe mjeku të kenë më shumë respekt për gjykimin e zanatit të tyre sesa ç'ka njeriu për gjykimin e vet, gjë të cilën ai e ka të përbashkët me hyjnitë?

36. Azia, Europa, janë skuta të botës; çdo det është një pikë nga bota; At'hosi është një plis i vogël i botës; krejt koha e tanishme është një pikë e përjetësisë: gjithçka është e vogël, e paqëndrueshme, në zhdukje e sipër. Gjithçka vjen nga ai që është parimi drejtues i njëjtë si për nga shtysa e drejtpërdrejtë ashtu edhe nga pasoja. Atëherë goja e shqyer e luanit, helmi dhe gjithçka tjetër që shkakton dëm, si gjëmbat, balta, plotësojnë atë që pëlqehet dhe është e bukur. Pra, mos e përfytyro si diçka që është krejt ndryshe nga ato që të pëlqejnë ty, por merr parasysh atë që është burimi i gjithçkaje.

37. Kush ka parë realitetin e tanishëm ka parë gjithçka, si ato gjëra që kanë ekzistuar që nga përjetësia ashtu edhe ato që do të vazhdojnë të ekzistojnë deri në pafundësi: sepse gjithçka ka të njëjtën prejardhje dhe të njëjtën pamje.

38. Medito shpesh për lidhjet që bashkojnë të gjitha gjërat në botë dhe për marrëdhëniet e tyre të ndërsjellta. Në të vërtetë, në njëfarë mënyre ato gërshetohen të gjitha midis tyre e prandaj janë të gjitha të njohura për njëra - tjetrën; në të vërtetë nga një gjë rrjedh një tjetër, në sajë të lëvizjes së tendosur, të marrëveshjes së brendshme dhe të bashkimit të lëndës.

39. Përshtatu me realitetin që të ka caktuar fati dhe duaji njerëzit me të cilët ishte e shkruar që ti të rrije, por me sinqeritet.

40. Çdo vegël, çdo enë dhe çdo makinë përpunuese, nëse përmbush atë për të cilën është prodhuar, është në rregull. E megjithatë, në këtë rast, ai që i ka prodhuar ato ndodhet larg; kurse në rastin e diçkaje që është e ndërtuar nga natyra e vet, forca shpirtërore që e ka prodhuar atë është dhe vazhdon të qëndrojë brenda saj: pra, për më tepër ti duhet ta nderosh atë e, nëse prirja jote e brendshme dhe sjellja jote përputhen me vullnetin e saj, duhet të mendosh se gjithçka përputhet me qëllimin tënd.

41. Çfarëdolloj gjëje, ti ta gjykosh si të mirë a të keqe, ndër ato që nuk i nënshtrohen zgjedhjes tënde etike, është e pashmangshme që, për shkak se ke bërë një të keqe të caktuar apo nuk ke arritur të bësh një të mirë të caktuar, ti të ankohesh për hyjnitë dhe të urresh njerëzit që janë osc që ti dyshon se janë të përgjegjshëm për dështimin apo incidentin; e janë të shumta padrejtësitë që bëjmë ngaqë nuk jemi mospërfillës ndaj këtyre lloj gjërave. Përkundrazi, nëse cilësojmë si të mira dhe të këqija vetëm ato gjëra që kemi në dorë të bëjmë, nuk mbetet më asnjë arsye për të fajësuar Zotin e as për të mbajtur një qëndrim armiqësor ndaj një njeriu.

42. Të gjithë bashkëpunojnë vetëm për një rezultat përfundimtar, disa me ndërgjegje të plotë, të tjerë pa e ditur - njësoj si ata që duke fjetur, kështu më duket se thotë Erakliti, punojnë dhe bashkëpunojnë për dukuritë e botës. Kush

bashkëpunon në një mënyrë, kush në një tjetër e për më tepër bashkëpunon edhe ai që qorton dhe përpiqet të kundërshtojë e të fshijë ngjarjet: me sa duket bota kishte nevojë edhe për njerëz si ai. Pra, mundohu të kuptosh me cilët do që të bashkohesh: në të vërtetë, ai që drejton gjithësinë, çfarëdo zgjedhje të bësh ti, do të të përdorë mirë dhe do të të pranojë ndër bashkëpunëtorët dhe ndihmësit e tij, në këtë rol apo në një tjetër. Por ti mos luaj të njëjtin rol me atë që luan në dramë vargu i kotë dhe qesharak për të cilin flet Krizipo.

43. Mos vallë dielli kërkon të kryejë detyrën e shiut? Asklepio mos vallë kërkon të drejtën e posaçme të Karpofores? Po yjet? A nuk janë vallë njësi të ndryshueshme, por që bashkëpunojnë për të njëjtin qëllim?

44. Nëse hyjnitë kanë vendosur në lidhje me mua dhe me ato që duhet të më ndodhin, kanë vendosur mirë (përsa i përket një Zoti që nuk vendos, kjo nuk është e lehtë as për t'u përfytyruar). Përse vallë duhej të përpiqeshin të më bënin keq? Çfarë përfitimi do të kishin ato apo krejt gjithësia, që është mendimi i tyre i parë? Nëse përkundrazi nuk kanë vendosur për mua vetë, sidoqoftë atë kanë vendosur për vetë gjithësinë: pra duhet t'i pres me gjithë qejf edhe këto ngjarje që rrjedhin nga vendimi i tyre. E nëse ato nuk vendosin fare në lidhje me asgjë - por kjo nuk është e devotshme për t'u besuar: përndryshe mjaft flijuam, mjaft u lutëm, mjaft u betuam, mjaft bëmë ato gjëra që bëjmë gjithnjë kur u drejtohemi hyjnive si të pranishme dhe afër nesh -, nëse mua prapë më mbetet aftësia për të vendosur për vetveten dhe për të kërkuar atë që më shkon për shtat. Por

çdonjërit prej nesh i shkon për shtat ajo që është në përputhje me përbërjen dhe natyrën e tij: e natyra ime është e arsyeshme dhe shoqërore. Unë, si Antonio, qytet dhe vendlindje kam Romën; ndërsa si njeri, kam botën. Pra, për mua, është e mirë vetëm ajo që i sjell dobi këtij qyteti.

45. Ato që i ndodhin çdonjërit prej nesh i përshtaten edhe gjithësisë. Do të mjaftonte edhe vetëm kjo; por në përgjithësi, duke vëzhguar me kujdes, do të dallosh se ato që i ndodhin një njeriu, i përshtaten edhe njerëzve të tjerë. Kësaj here merreni shprehjen "ato që i përshtaten" në kuptimin e zakonshëm të saj, duke e lidhur me gjërat e ndërmjetme.

46. Kur të bezdisin lojërat e amfiteatrit dhe të vendeve të tilla, përse shikon gjithmonë të njëjtat gjëra, përse shikon monotoninë e shfaqjes aq sa të përzihet? Ndjen po të njëjtën bezdi edhe për krejt ekzistencën: në të vërtetë, gjithçka, në lëvizjet që bën është e njëjta gjë dhe ka të njëjtën zanafillë. Po sa zgjat kjo?

47. Mendo vazhdimisht për njerëzit që kanë vdekur (të çfarëdolloj gjinie, të çfarëdolloj profesioni, të shtresave shoqërore nga më të ndryshmet) derisa, duke ndjekur këtë fill, të arrish tek Filistioni, tek Febo dhe Origanioni. Kalo tani tek të tjerët. Shndërrimi ynë do të na çojë pikërisht atje ku kanë përfunduar mjaf rektorë të zotë dhe mjaf filozofë me peshë - Erakliti, Pitagora, Sokrati - dhe para tyre mjaft heronj, më pas mjaft gjeneralë, mjaft shtypës; e më tej, Eudosi, Iparku, Arkimedi e personazhë të tjerë

mendjemprehtë, zemërgjërë, të zellshëm, veprues në çdo fushë, krenarë, njerëz që e tallin vetë këtë jetë njerëzore, të vdekshme dhe kalimtare, si Menipi e të tjerë si ai mendo që të gjithë këta prehen të vdekur prej kohësh. E çfarë ka të tmerrshme këtu për ata? Po për ata, pastaj, prej të cilëve nuk mbetet as emri? Vetëm një gjë ka vlerë këtu: të jetosh gjithnjë në vërtetësi dhe në drejtësi, por zemërbutë me gënjeshtarët dhe të padrejtët.

48. Kur do që të gëzohesh ki parasysh vlerat e atyre që jetojnë pranë tyre: karakteri energjik i dikujt, për shembull, vetëpërmbajtja e dikujt tjetër, zemërgjerësia e një tjetri e kështu me radhë. Në të vërtetë asgjë nuk sjell më shumë kënaqësi sesa tiparet e virtyteve që depërtojnë nga karakteri i atyre që jetojnë pranë nesh dhe të gjitha bashkë na bien në sy, për aq sa është e mundur. Prandaj duhet edhe që t'i mbash gjithnjë parasysh.

49. Mos vallë shqetësohesh ngaqë nuk peshon 300 libra? Po kështu nuk duhet të shqetësohesh edhe ngaqë duhet të jetosh një numër të caktuar vitesh e jo më shumë se aq: në të vërtetë, ashtu siç je i kënaqur me sasinë e lëndës që të kanë caktuar, duhet të jesh edhe për kohën.

50. Përpiqu t'i bindësh ata, por vepro edhe kundër vullnetit të tyre, kur e kërkon arsyeja e të drejtës. Nëse prapë se prapë dikush përdor forcën për të të prerë rrugën, ti sidoqoftë ji i kënaqur, pa iu dorëzuar dhimbjes dhe përfito nga ai pengim për të ushtruar një tjetër virtyt e kujto se mbi shtysën tënde mëshonte një kufizim dhe si ti nuk synoje të

pamundurën. Po atëherë çfarë synoje? Pikërisht që të ndiqje një shtysë të atillë. Një qëllim që ti e arrin: ajo për të cilën jemi krijuar realizohet.

51. Ai që kërkon famën e mbështet të mirën e vet në veprimtarinë e një tjetri, ai që kërkon kënaqësinë në plogështinë e tij: ai që ka mend, në veprimtarinë e tij.

52. Në këtë pikë është e mundur të mos krijosh asnjë mendim e të mos turbullosh, pra, shpirtin tënd - në të vërtetë, gjërat në vetvete, nuk kanë natyrë të aftë për të prodhuar gjykimet tona.

53. Mësohu t'i marrësh parasysh me shumë kujdes fjalët e të tjerëve dhe aq sa të kesh mundësi hyr në shpirtin e atij që po flet.

54. Ajo që nuk është e dobishme për hojen nuk është e dobishme as për bletën.

55. Nëse marinarët do të qortonin timonierin ose të sëmurët mjekun, për çfarë tjetër do të mendonin ata përveçse për mënyrën se si njëri vepron për paprekshmërinë e ekuipazhit dhe tjetri për shëndetin e pacientëve?

56. ...sa, prej atyre me të cilët unë kam ardhur në botë, janë larguar tashmë.

57. Të sëmurëve nga verdhëza mjalti u duket i hidhur, të tërbuarve u shtie frikën uji, fëmijëve u pëlqen topi. Atëherë përse zemërohem unë? Mos të duket vallë se gabimi bën më shumë përshtypje sesa bën zemërimi mbi të sëmurin nga verdhëza dhe virusi mbi të tërbuarin?

58. Askush nuk do të të ndalojë që të jetosh në përputhje me natyrën tënde; ty nuk do të të ndodhë asgjë në kundërshtim me arsyen e natyrës së përbashkët.

59. ...çfarë lloj tipash janë ata të cilëve njerëzit duan t'u pëlqejnë, çfarë përfitojnë nga kjo dhe në ç'mënyrë duan t'u pëlqejnë; se si, shumë shpejt, përjetësia do të mbulojë çdo gjë dhe sa të tjera ka mbuluar tashmë.

LIBRI I SHTATË

1. Ç'është ligësia? Është ajo që ti e ke parë shpesh. E për çdo ngjarje ki parasysh gjykimin "Është ajo që ti e ke parë shpesh". Pra, do të gjesh ecejaket e përhershme të të njëjtave gjëra, me të cilat janë mbushur plot historitë e epokave antike, të mesjetës, të kohëve tona, me të cilat janë mbushur plot qytetet dhe shtëpitë. Asgjë e re: gjithçka është e zakontë dhe zgjat pak.

2. Si mund të zhduken ndryshe parimet veçse duke u shuar përfytyrimet që kanë të bëjnë me to, të cilat të takon ty t'i gjallërosh vazhdimisht? Mund të njoh pikëpamjen e duhur në këtë pikë: e nëse mund ta bëj këtë, përse të turbullohem atëherë? Ajo që është jashtë mendjes sime nuk është asgjë për mendjen time: mësoje këtë dhe do të jesh një njeri i drejtë. Mund të rikthehesh në jetë; rishikoji gjërat siç i shihje më parë: kjo do të thotë të rikthehesh në jetë.

3. Zbrazëtia e një kortezhi madhështor, pamje dramatike, kope, tufa, beteja me shtizë, një kockë e hedhur një qeni hungërues, një kafshatë buke në vaskën e peshqve, mundime milingonash të ngarkuara, miushë të frikësuar që vrapojnë andej - këtej, marioneta të lëvizura me fije. Në këto rrethana duhet të mbash një qëndrim dashamirës, pa pikë mendjemadhësie, edhe pse do të vëresh se çdokush vlen po aq sa ç'vlejnë gjërat, të cilave ai u ka kushtuar vëmendje.

4. Duhet të ndjekësh me vëmendje, fjalë për fjalë, atë që thonë të tjerët dhe, shtysë pas shtyse, atë që ndodh. Në këtë rastin e fundit, duhet të shikosh menjëherë se çfarë qëllimi ka shtysa, në të parin, të vëresh mirë se ç'kuptim kanë fjalët.

5. Arrin mendja ime deri këtu apo jo? Nëse arrin, unë e përdor atë si mjet me të cilin më ka pajisur natyra e gjithësisë për të kryer këtë detyrë; përndryshe o ia dorëzoj detyrën dikujt që mund ta bëjë më mirë atë ose, në qoftë se kjo është një detyrë që më takon vetëm mua, e kryej atë si të mundem, duke pasur në krah dikë që të jetë në gjendje të bëjë atë që është më e përshtatshme dhe më e dobishme tani për bashkësinë, duke bashkëpunuar me parimin tim drejtues. Në të vërtetë, në gjithçka që bëj me forcat e mia apo me ndihmën e të tjerëve duhet të nisem vetëm nga një qëllim: për atë që është më e dobishme dhe me vend për bashkësinë.

6. ...sa njerëz të famshëm janë tashmë në duart e harresës; e sa të tjerë, që i kishin bërë të famshëm ata, kanë vdekur prej kohësh.

7. Mos ki turp të kërkosh ndihmë: në të vërtetë, detyra që të pret është të bësh atë që të takon si një ushtar që lufton mbi bedena. Po pastaj? Po sikur ti të fillosh të çalosh e të mos jesh në gjendje t'i ngjitësh vetëm një skarpatë ndërkohë që mund t'ia arrish me ndihmën e një tjetri?

8. Mos u turbullo nga e ardhmja: do ta arrish, nëse duhet ta arrish atë, me të njëjtën arsye që përdor tani për të tashmen.

9. Të gjitha gjërat ndërthuren midis tyre dhe lidhja që kanë është e shenjtë. Mund të themi që nuk ka asgjë që të mos lidhet me të tjerat, sepse të gjitha janë të bashkërenditura dhe bashkëpunojnë për rregullin e të njëjtës botë. E pashoqe, në të vërtetë, është bota e përbërë nga të gjitha gjërat, i pashoq është Zoti që depërton kudo, e pashoqe lënda, i pashoq ligji, e zakontë arsycja e të gjitha qënieve të zgjuara, e pashoqe e vërteta, pasi e pashoqe është edhe përsosmëria e qenieve që kanë të njëjtën prejardhje dhe janë pjesë të të njëjtit gjykim.

10. Çdo gjë materiale sa hap e mbyll sytë zhduket në lëndën e gjithësisë, çdo çështje sa hap e mbyll sytë përmblidhet në gjykimin e gjithësishëm dhe sa hap e mbyll sytë kujtimi i çdo gjëje fundoset i zhytur në përjetësi.

11. Për qenien e arsyeshme ai veprim që përputhet me natyrën përputhet edhe me arsyen.

12. Ose je i drejtë ose do të të ndreqin.

13. E njëjta marrëdhënie që lidh pjesët e trupit në një organizëm të vetëm, bashkon, në qenie të veçanta, aftësinë e arsyeshme, që janë ndërtuar për të bashkëpunuar mes tyre në të njëjtën veprimtari. Do ta kesh më të qartë këtë koncept nëse do ta përsërisësh shpesh me vete: "Unë jam anëtar [mélos] i sistemit që është i përbërë prej qenieve të arsyeshme". Ndërsa po the, me shkronjën "rho", se je vetëm një pjesë [méros] e tij, do të thotë se ende nuk i do njerëzit nga thellësia e zemrës, se fakti që bën mirë ende nuk të gëzon

me ndërgjegje të plotë për sjelljen tënde, se vazhdon ta bësh këtë thjesht si një detyrim dhe nuk je ende i bindur se i bën mirë, kështu, edhe vetes tënde.

14. Ajo që do të godasë, le t'i godasë nga jashtë gjërat që mund të vuajnë nga kjo. Në të vërtetë, këto, po të duan, mund të ankohen për vuajtjet e tyre, ndërsa unë, nëse nuk mendoj se ajo që ndodhi është diçka e keqe, ende nuk jam dëmtuar prej saj. Dhe kam mundësinë të mendoj se nuk bëhet fjalë për diçka të keqe.

15. Gjithçka që mund të bëjë ose thotë dikush, unë duhet të jem njeri i virtytshëm; njësoj sikur ari, smeraldi ose purpuri të përsërisnin gjithnjë: "Gjithçka që mund të bëjë ose thotë dikush, unë duhet të jem smerald dhe të mbaj natyrën time".

16. Parimi drejtues nuk i shkakton turbullime vetes: dua të them, për shembull, se nuk e frikëson, nuk e bën të vuajë veten, nuk e bind veten që të dëshirojë. Nëse dikush tjetër është në gjendje ta trembë atë ose ta bëjë të vuajë, le ta bëjë: sepse parimi drejtues, për shkak të aftësisë që ka për të krijuar një mendim, nuk do t'i nënshtrohet shqetësimeve të tilla. Trupi, nga ana e tij, le të përkujdeset që të mos pësojë asgjë, sepse mund të krijojë një mendim për atë që shkakton frikë, për atë që ndjen dhimbje, pra për gjithë situatën: ai nuk e lëshon veten ndaj një gjykimi të tillë. Parimi drejtues, për aq sa varet nga ai, nuk ka nevojë për asgjë, përveçse për të krijuar vetë një domosdoshmëri dhe është gjithashtu i paprekshëm edhe ndaj turbullimeve dhe pengesave, vetëm nëse turbullon dhe pengon vetveten.

17. Lumturia është një djall i mirë ose [...] i mirë. Atëherë çfarë do këtu ti përfytyrim? Shporru, në emër të hyjnive, andej nga ke ardhur: nuk kam nevojë për ty. Je këtu sipas një zakoni tënd të vjetër; nuk zemërohem me ty: vetëm, shporru!

18. Ka ndonjë që trembet nga shndërrimi? E çfarë ndodh pa u shndërruar? Çfarë keni më përzemër apo më të afërt se natyra e gjithësisë? Ti vetë a mund të bësh vallë një banjë të ngrohtë nëse drutë nuk shndërrohen në nxehtësi? Mund të ushqehesh, nëse ushqimi nuk shndërrohet? E çfarë tjetër, ndër gjërat e dobishme mund të realizohet pa shndërrim? Nuk e shikon, pra, se edhe shndërrimi yt është i njëjtë me to dhe i vlen njësoj natyrës së gjithësisë?

19. Nëpërmjet lëndës së gjithësishme kalojnë, ashtu si nëpërmjet një rrëkeje, të gjithë trupat, të cilët ndajnë mes tyre natyrën e gjithësisë dhe bashkëpunojnë me të, siç bëjnë pjesët e trupit tonë me njëra - tjetrën. ...sa Krizipë, sa Sokratë, sa Epitetë ka përpirë tashmë përjetësia? Të njëjtën përfillje duhet të kesh në lidhje me çdo njeri dhe me çdo gjë.

20. Vetëm për një gjë shqetësohem: që të mos ndodhem në një gjendje të tillë që të bëj atë çka nuk e lejon përbërja e njeriut, të mos veproj ashtu siç nuk e lejon ajo dhe të mos bëj atë që në një çast të caktuar përbërja e njeriut nuk e lejon.

21. Do të jetë e afërt për ty dita, kur do të harrosh gjithçka; do të jetë e afërt, për të gjithë, dita kur do të të harrojnë ty.

22. Është e drejtë e posaçme e njeriut të dojë edhe atë që gabon. Kjo ndodh nëse të shfaqet mendimi se bëhet fjalë për të afërm, se gabojnë nga padituria, gabojnë padashur dhe se pas pak që të dy, ti dhe ai që ka gabuar, do të keni vdekur, e, mbi të gjitha, se ky njeri nuk të ka dëmtuar, pasi nuk e ka bërë parimin tënd drejtues më të keq nga ç'ishte.

23. Natyra e gjithësishme nga lënda e gjithësishme, ashtu si nga dylli, tani ka ngjizur një kal, pastaj e ka shkrirë dhe e ka përdorur lëndën e tij për një pemë, më pas për një njeri, pastaj për diçka tjetër; secila nga këto qenie ka lindur që të jetojë për një kohë shumë të shkurtër. Por për një pështaf nuk ka asgjë të tmerrshme në diçka që shkatërrohet ashtu siç nuk ka as në diçka që ndërtohet.

24. Një fytyrë e ngrysur nga zemërimi është vërtet në kundërshtim me natyrën: sa më shpesh [...] në fund të fundit shuhen, në mënyrë të tillë që të mos ndizen kurrë. Përpiqu që të kuptosh mirë të paktën këtë parim, pra që bëhet fjalë për diçka që është në kundërshtim me natyrën. Se po humbi edhe perceptimi i gabimit, ç'arsye do të mbetet për të jetuar?

25. Natyra që drejton gjithësinë sa hap e mbyll sytë do t'i shndërrojë të gjitha gjërat që ti shikon, dhe nga lënda e tyre do të prodhojë të tjera gjëra e nga lënda e tyre përsëri të tjera, në mënyrë që bota të qëndrojë gjithnjë e re.

26. Nëse dikush gabon me ty, mendo menjëherë se ç'mendim për të mirën a për të keqen e ka shtyrë të gabojë, nëse do arrish ta kuptosh do të ndjesh mëshirë për të dhe

nuk do të jesh më i befasuar as i zemëruar. Në të vërtetë, nëse ke ende, edhe ti të njëjtin mendim për të mirën ose një mendim të ngjashëm me të, duhet ta falësh; nëse përkundrazi mendimi yt për të mirën dhe të keqen nuk është më i tillë, do ta kesh më të lehtë të jesh zemërbutë me atë që gabon.

27. Mos mendo për gjërat që mungojnë si të ishin të pranishme, por, ndër ato të pranishmet, vlerëso me të përshtatshmet dhe kujto, në çastin e duhur, se si do t'i kërkoje, nëse nuk do t'i kishe në dispozicion. Por njëkohësisht ki kujdes që të mos mësohesh, duke mbetur kështu i kënaqur, t'i vlerësosh aq shumë sa të turbullohesh nëse një ditë ato nuk do të jenë më.

28. Përqëndrohu tek vetja. Parimi i arsyeshëm që të drejton është nga natyra i vetëmjaftueshëm, kur vepron në mënyrë të drejtë, e gjen qetësi pikërisht duke vepruar kështu.

29. Fshije përfytyrimin. Ndali fijet që lëvizin marionetën. Kufizoje këtë çast të kohës. Mëso nga ato që të kanë ndodhur ty ose të tjerëve. Ndaje dhe nëndaje objektin në faktor shkakor dhe faktor material. Mendo për orën e fundit. Lëre gabimin e atij njeriu atje ku ai nisi.

30. Zbatoje mendimin për këto që thuhen. Depërto me mendje në ngjarjet dhe faktorët e tyre.

31. Ndriçoje veten me thjeshtësinë, urtësinë dhe mospërfilljen për atë që qëndron midis virtytit dhe vesit. Duaje gjininë njerëzore. Ndiq Zotin. Ai thotë: "Gjithçka

bëhet për bindje, vetëm të dhënat ekzistojnë me të vërtetë". Është e mjaftueshme të mbash mend se gjithçka bëhet për bindje: atëherë ka shumë pak për të kujtuar.

32. [Për vdekjen] Ose zhdukje (nëse realiteti përbëhet nga atome), ose ndryshe (nëse është një njësi e bashkuar) shuarje ose shtegëtim.

33. [Për dhimbjen] Ajo që është e padurueshme vret, ndërsa ajo që zgjat është e durueshme; mendja, duke u mbyllur në vetvete, qëndron e qetë dhe parimi drejtues nuk dëmtohet. Përsa i përket pjesëve të dëmtuara nga dhimbja, ato le ta shfaqin vuajtjen e tyre, nëse janë në gjendje ta bëjnë këtë.

34. [Për famën] Shqyrto mendjen e tyre, çfarë natyra ka ajo, cilat gjërave u shmanget, cilat ndjek. E shqyrto se ashtu si shtresat e rërës duke u vënë njëra mbi tjetrën fshehin atë që paraprin, ashtu në jetë çështjet e mëparshme sa hap e mbyll sytë fshihen nga çështjet që vihen sipër tyre.

35. "Me te vërtetë mendon se jeta njerëzore mund t'i duket diçka shumë e rëndësishme atij që ka pra, një mendje bujare dhe aftësinë për të përqafuar me mendimin tërësinë e kohës dhe të qenies? - E pamundur - tha ai. - Pra një njeri i tillë mos do ta quajë vallë vdekjen diçka të tmerrshme? - Jo, aspak".

36. "Bën pjesë në prejardhjen shoqërore të një mbreti të veprojë mirë dhe ta qortojnë të tjerët".

37. Është turp që fytyra të marrë ëmbëlsisht shprehjen që i urdhëron mendja dhe të sillet ashtu si i thotë ajo, ndërsa mendja të mos dijë si të shprehë vetveten dhe si të sillet.

38. "Nuk duhet të zemërohemi me gjërat: atyre, në të vërtetë, nuk u bëhet fare vonë".

39. "Na jep ne dhe hyjnive të pavdekshme arsye për t'u gëzuar".

40. "Korre jetën si një kalli të pjekur dhe mendo se njëri jeton e tjetri jo".

41. "E nëse hyjnitë na kanë lënë pas dore mua dhe dy fëmijët e mi kjo e ka një arsye".

42. "E mira dhe e drejta janë me mua."

43. Mos u bashko me ankesat, mos u lëkund.

44. "Këtë mund ta kundërshtoja me të drejtë: e ke gabim, miku im, nëse beson se një njeri që vlen sadopak duhet të llogarisë rrezikun e jetës dhe të vdekjes e në të kundërt të mos e marrë parasysh atë vetëm nëse, kur vepron, e bën me të drejtë ose pa të drejtë dhe si njeri i virtytshëm ose si njeri i lig".

45. "Sepse, Athinas, e vërteta është kjo: sipas mendimit tim një njeri duhet të qëndrojë në vendin ku është radhitur, ngaqë është vlerësuar si më i miri apo ngaqë i është caktuar

nga komandanti, në mënyrë që të përballojë me guxim rrezikun pa i dhënë rëndësi vdekjes dhe asgjëje tjetër më shumë sesa humbjes së nderit".

46. "I dashuri im, shiko sesa të ngjashme janë fisnikëria e shpirtit dhe e mira me faktin që të shpëtosh të tjerët dhe veten; se ai që është me të vërtetë njeri duhet të mos e marrë parasysh kohëzgjatjen e jetës dhe në vend që të kapet kaq shumë pas kësaj ta lërë çështjen në dorë të Zotit dhe duke i besuar asaj që thonë gratë - pra që askush nuk mund t'i shpëtojë fatit të tij - të mendojë që të jetojë sa më mirë për aq kohë sa duhet të jetojë".

47. Vëzhgo lëvizjen e yjeve, se si rrotullohesh edhe ti bashkë me ta dhe ki parasysh vazhdimisht shndërrimin e ndërsjelltë të një elementi në një tjetër: përfytyrimi i këtyre gjërave të spastron nga ndyrësia e jetës mbi këtë tokë.

48. [I bukur mendimi i Platonit!] E duke folur për njerëzit duhet t'i shikojmë gjërat ashtu siç i shikojmë nga lart poshtë: tufa, ushtri, fusha të mbjella, martesa, ndarje, lindje, vdekje, zhurma gjykatash, toka të shkreta, popullsi të ndryshme barbare, festa, ankime, tregje, gjithë këtë lëmsh të madh dhe rregullimin e harmonishëm që lind nga e kundërta e tij.

49. Ripërshko me mendje të kaluarën, shumë ndryshime perandorish dhe pushtime; mund edhe të parashikohet e ardhmja: do të jetë krejt e ngjashme; e nuk është e mundur të dalësh nga ritmi i ngjarjeve të tanishme prandaj është

tamam e njëjta e gjë si të hulumtosh jetën njerëzore për dyzet vjet ashtu edhe për dhjetëmijë. Në të vërtetë, çfarë mund të shikosh më shumë?

50. Ajo që ka lindur nga toka kthehet në tokë, trungjet e mbira nga eteri kthehen në epokën etere; e thënë ndryshe: shpërbërje e lidhjeve të ndërsjellta të atomeve dhe një përhapje e ngjashme e elementëve që nuk pësojnë asgjë.

51. Të përpiqemi që të ndryshojmë rrjedhën e fatit, me ushqime, pije dhe magji, për të mos vdekur. Duhet të durojmë erën që vjen nga hyjnitë, duke vuajtur në heshtje.

52. Duhet të jemi më të shkathët në dyluftim, por jo ama më të prirur për të mirën e përbashkët, as më me cipë, as më të disiplinuar ndaj ngjarjeve, as më zemërbutë ndaj gabimeve të të tjerëve.

53. Nuk ka asgjë për t'u trembur kur një veprim mund të kryhet sipas arsyes së përbashkët të hyjnive dhe të njerëzve: sepse kur një veprimtari që përparon në rrugën e duhur dhe ecën në përputhje me përbërjen e subjektit mund të na sjellë një përfitim, nuk duhet të trembemi për asnjë dëm.

54. Shfaqe kudo dhe vazhdimisht besnikërinë tënde ndaj hyjnive, ji i kënaqur nga gjendja e tanishme, sillu drejt me njerëzit dhe ndiqe me përpikmëri këtë koncept, në mënyrë që askujt të mos i shkojë mendja tek ndonjë gjë që nuk është kuptuar thellë.

55. Mos u sill rreth e rrotull për të parë parimet drejtuese të të tjerëve, por shiko drejt atij qëllimi ku të çon natyra - si natyra e gjithësishme, nëpërmjet ngjarjeve që kanë të bëjnë me ty, ashtu edhe natyra jote, nëpërmjet detyrimeve që të presin. Nga ana tjetër, detyra e secilit prej nesh, është të bëjë atë që lidhet me përbërjen e tij; tani, ndërsa qeniet e tjera janë ndërtuar për qeniet e arsyeshme - e tek e fundit, në çdo rrethanë tjetër qeniet inferiore janë ndërtuar për ato superiore -, qeniet e arsyeshme janë ndërtuar për njëra -tjetrën. Pra vlera më e lartë në përbërjen e njeriut është pirja për të jetuar në shoqëri; në vend të dytë vjen aftësia për të mos iu dorëzuar epsheve të trupit; në të vërtetë është tipike për zhvillimin e arsyes dhe intelektit të kufizojë veten dhe të mos dalë asnjëherë inferiore ndaj zhvillimit të ndjenjave dhe të shtysave, pasi këta të fundit janë që të dy zhvillime kafshërore, kurse zhvillimi i intelektit do që të ketë përparësi e të mos mposhtet prej tyre. E drejtë, padyshim, sepse është në natyrën e tij t'i ketë dhe t'i përdorë të gjitha ato. Karakteristika e tretë, në përbërjen e qenies së arsyeshme, është se nuk tregohet i rrëmbyer në gjykime dhe nuk gënjehet. Duke iu përmbajtur këtyre veçorive, pra, parimi drejtues do të përshkojë rrugën e drejtë dhe do të marrë atë që i takon.

56. Mendo sikur ke vdekur; ke përfunduar tani jetën tënde: duhet të jetosh ditët që të kanë mbetur si një ditë më shumë në përputhje me natyrën.

57. Duaj vetëm atë që të ndodh dhe që gërshetohet me jetën tënde. Çfarë mund të jetë më e përshtatshme se kjo?

58. Në çdo ngjarje ki parasysh ata të cilëve iu ndodhnin të njëjtat gjëra: ku janë ata tani? Asgjëkundi. Po pastaj? Do që të sillesh edhe ti në të njëjtën mënyrë? Nuk të pëlqen përkundrazi t'ua lesh turbullimet, të cilat s'kanë lidhje me ty atij që i lejon vetes të turbullohet dhe të përkushtohesh i tëri për të kuptuar se si të sillesh në këto raste? Në të vërtetë mund t'i përdorësh ato dhe që andej të marrësh shkas për të vepruar, me kusht që mund t'i kushtosh vëmendje çdo gjëje që bën dhe të duash të jesh i virtytshëm; e me kusht që t'i mbash mend të dyja këto gjëra, që [...] është e rëndësishme me kë ka të bëjë veprimi.

59. Gërmo brenda vetes. Brenda është burimi i së mirës dhe mund të gufojë përjetësisht, nëse i përjetshëm do të jetë gërmimi yt.

60. Duhet edhe që trupi të jetë i qëndureshëm dhe të mos tundet as gjatë lëvizjes as në qetësi. Duhet të kërkosh edhe për krejt trupin një përfundim të ngjashëm me atë që mendja arrin në rastin e fytyrës, të cilën ajo di ta mbajë të tregullt dhe të hijshme. Po me të gjitha këto duhet të merresh pa bërë naze.

61. Mjeshtëria e jetesës është më e ngjashme me mjeshtërinë e betejës sesa me atë të vallëzimit, meqenëse duhet të jemi gjithnjë të gatshëm dhe mjaft të qëndrueshëm ndaj fatkeqësive të paparashikuara.

62. Shyrto vazhdimisht se kush janë këta njerëz të cilët ti do që të jenë dëshmitarët e tu dhe ç'parime drejtuese kanë

ata. Duke parë në burimin e mendimit dhe shtysës së tyre, në të vërtetë, nuk do të ankohesh për ata që gabojnë padashur dhe nuk do të kesh nevojë për dëshminë e tyre.

63. "Çdo shpirti - thotë - i mohohet e vërteta kundër vullnetit të tij"; po kështu i mohohet edhe e drejta, vetëpërmbajtja, dashamirësia dhe çdo virtyt tjetër i ngjashëm me to. Duhet ta kujtosh vazhdimisht këtë, sepse është shumë e domosdoshme: kështu do jesh më zemërbutë me të gjithë.

64. Në çdo dhimbje ki parasysh gjykimin: "Nuk bëhet fjalë për diçka të turpshme dhe nuk e përkeqëson mendjen e cila të drejton ty: në të vërtetë nuk e dëmton atë ngaqë është e arsyeshme dhe e pirur për jetën shoqërore". Por në pjesën më të madhe të mendimeve le të të vijë në ndihmë edhe parimi i Epikurit, pra që dhimbja nuk është e padurueshme e as e përjetshme, nëse mban mend kufijtë e saj dhe nëse nuk shton ëndrra të kota kur e gjykon atë. Mbaj mend edhe këtë: ka shumë ndjenja të tjera të bezdisshme të ngjashme me dhimbjen, edhe pse ne nuk i vëmë re ato: plogështia e përgjumjes, për shembull, vapa mbytëse, mungesa e oreksit. Prandaj sa herë që të kesh njërën prej këtyre ndijimeve, thuaji vetes: "Po i dorëzohesh dhimbjes".

65. Nuk duhet të ndjesh për qeniet mizore atë që njerëzit ndiejnë për njerëzit.

66. Si mund ta marrim vesh nëse Teofrasti kishte apo jo një pirje morale më të lartë se Sokrati? Në të vërtetë, nuk mjafton fakti që Sokrati pati një vdekje të lavdishme, që ishte

më i zoti në grindjet me sofistët, që tregoi rezistencën e tij të jashtëzakonshme fizike duke kaluar natën në ngricë, që, pasi mori urdhrin të ndalë atë njeriun e Salaminës, e pa më të arsyeshme që, në mënyrë fisnike, të mos e zbatonte atë, që ecte rrugës si kapadai, - gjë kjo mbi të cilën duhet të ndalemi me shumë kujdes, nëse ishte e vërtetë apo jo. Ndërkohë që duhet të shqyrtojmë: ç'shpirt kishte Sokrati, nëse dinte të ishte i drejtë në marrëdhëniet me njerëzit dhe i devotshëm në marrëdhëniet me hyjnitë, pa u acaruar kot ndaj ligësive, pa u bërë rob i paditurisë së askujt, pa e marrë si diçka që nuk ka të bëjë me të dhe pa vuajtur si të padurueshme asgjë nga ato që i kishin caktuar brenda rregullit të gjithësishëm dhe pa i lejuar mendjes që të përzihej me epshet e trupit.

67. Natyra nuk të ka përzier në përbërjen e gjithësishme në mënyrë të tillë që të mos lejojë të kufizosh vetveten dhe t'i mbash nën zotërimin tënd gjërat që janë vërtet të tuat; në të vërtetë, është mëse e mundshme të bëhesh një njeri hyjnor dhe askush të të mos vlërësojë si të tillë. Mbaje mend gjithnjë këtë, mbaj mend edhe që jeta e lumtur mbështetet mbi shumë pak gjëra; e nëse ke humbur shpresën për t'u bërë një dialektik a fizikan mos shpreso më për të qenë i lirë, i thjeshtë, i prirur për jetën shoqërore dhe i bindur ndaj Zotit.

68. Kaloje jetën pa shtrëngim, me gëzimin më të madh në shpirt, edhe nëse të gjithë të shajnë si të duan, edhe nëse egërsirat shqyejnë gjymtyrët e mjera të këtij mishmashi që është bërë rreth e qark teje. Çfarë e pengon, në të vërtetë, mendjen që të ruajë qetësinë e saj në gjithë këtë mesele, arsyen e vërtetë në rrethana të vështira dhe aftësinë e menjëhershme

për të arritur pikësynimet e saj? Në mënyrë të tillë që arsyeja kur t'i jepet rasti të thotë: "Në thelb je kështu, edhe pse të tjerëve u dukesh ndryshe" dhe aftësia t'i thotë asaj që bën pjesë në mundësitë e saj: "Pikërisht ty të kërkoja unë: sepse për mua ajo që ndodh herë pas here është gjithnjë shkas për virtytin e arsyeshëm dhe shoqëror e, shkurt për mjeshtërinë e njeriut apo të Zotit". Në të vërtetë çdo ngjarje bëhet e zakontë për Zotin apo për njeriun dhe nuk është diçka e re ose e vështirë për t'u zotëruar; përkundrazi, është mjaft e njohur dhe e lehtë për t'u drejtuar.

69. Në zbatimin e plotë të etikës përfshihet: ta kalosh çdo ditë si të ishte e fundit, pa lëkundje, pa plogështi dhe pa shtirje.

70. Hyjnitë edhe përse janë të pavdekshme nuk zemërohen që kanë për detyrë të durojnë përjetësisht, në një amshim kaq të gjërë, shumë nga këto lloj qenie shpirtvogla: përkundrazi, kujdesen për to në të gjitha mënyrat e mundshme. E dorëzohesh ti që do të shuhesh pas pak? Ti qe për më tepër je një nga këto qenie shpirtvogla?

71. Është qesharake të mos përpiqesh ta shmangësh ligësisë tënde, kjo është diçka mundshme, ndërsa të përpiqesh t'i shmangesh ligësisë së të tjerëve është e pamundur.

72. E drejta e arsyeshme dhe shoqërore nuk gabon kur e vlerëson si inferiore gjithçka që i duket e pamenduar mirë dhe jo e prirur ndaj shoqërisë.

73. Pasi ti ke bërë mirë dhe e mira jote ka mbërritur tek dikush cila është arritja e tretë që synon ti, ashtu si të marrët, veç këtyre të dyjave? Nami që ke bërë mirë? Apo shpërblimi?

74. Askush nuk lodhet nga të mirat që i bëjnë të tjerët. Të mirat janë veprime që përputhen me natyrën: prandaj mos u lodh nga të mirat që të bëjnë të tjerët, kur edhe ti u bën mirë atyre.

75. Natyra e gjithësisë ndoqi shtysën për të ndërtuar botën. Tani, ose gjithçka që ndodh ndodh si rrjedhojë e atij veprimi, ose janë të pakuptimta edhe gjërat më të rëndësishme, ndaj të cilave parimi drejtues i botës orienton një shtysë të veçantë. Kur ta sjellësh ndër mend këtë parim do të ndihesh më i qetë për shumë gjëra.

LIBRI I TETË

1. Edhe kjo vërejtje bën të zhduket çdo gjë e kotë: nuk mund ta kuptosh më qëllimin e një ekzistence të tërë - ose të paktën qëllimin e periudhës që vjen pas rinisë -, periudhë e jetuar si filozof; përkundrazi tashmë shumë vetë e kanë të qartë, madje edhe ti, që i duhet qëndruar larg filozofisë. Pështjellimi në të cilin ke rënë është i tillë që nuk e ke më të lehtë të fitosh famën e filozofit; e kësaj i kundërvihen premisat e jetës tënde. Atëherë, nëse e ke parë vërtet se ku qëndron pika kryesore, mos e vrit mendjen se çfarë do mendojnë për ty dhe kënaqu nëse do mund ta jetosh pjesën tjetër të jetës, sado që të ketë ngelur për të jetuar, ashtu siç do natyra. Pra, vrite mendjen se çfarë do ajo e mos u shpërqëndro nga asgjë tjetër, sepse e ke provuar në cilat rrugë të është dashur të endesh pa e gjetur asgjëkund jetën e lumtur - as te silogjizmat, as te pasuria, as te fama, as te kënaqësia: asgjëkund. Po si ta gjejmë atëherë? Duke bërë atë që i nevojitet natyrës së njeriut. Po si mund ta bëjë njeriu këtë? Nëse do të ketë disa parime në zanafillën e shtysave dhe veprimeve të tij. Cilat parime? Ato rreth të mirës dhe të keqes: pra që asgjë nuk është e mirë për njeriun nëse nuk e bën atë të jetë i drejtë, i matur, i fuqishëm, bujar dhe që asgjë nuk është e keqe, nëse nuk shkakton tek ai veset e kundërta.

2. Në çdo veprim që bën pyet veten: ç'kuptim ka ky veprim për mua? Nuk do të pendohem më vonë?". Pas pak do kem vdekur dhe gjithçka do jetë zhdukur. Nëse veprimi që ti bën është ai i një qenieje me mend, nëse është i prirur për jetën shoqërore, nëse ka të njëjtat rregulla me Zotin, ç'kërkoj më shumë se kaq?

3. Çfarë janë Aleksandri, Kato dhe Pompeu në krahasim me Diogjenin, Eraklitin dhe Sokratin? Në të vërtetë, këta të fundit, e panë realitetin, panë shkaqet, çështjet dhe parimet e tyre drejtuese ishin të pavarura: kurse atje për sa shumë gjëra duhet të shqetësohesh e sa të tjerave duhet t'u nënshtrohesh!

4. E po të njëjtat gjëra duhet t'i nënshtrohen diçkaje edhe nëse ti vdes.

5. E para, mos u turbullo: në të vërtetë, gjithçka është në përputhje me natyrën e gjithësisë e pas pak ti nuk do të jesh më askush, asgjëkund, si Adriani, si Augusti. Pastaj përqëndroje shikimin në brendësi të kësaj çështjeje e, duke marrë parasysh se duhet të jesh njeri i virtytshëm dhe se çfarë i nevojitet natyrës së njeriut, bëje këtë gjë pa u kthyer pas dhe fol ashtu si të duket më e drejtë: por me dashamirësi, me urtësi dhe pa u shtirur.

6. Natyra e gjithësisë merret me këtë: të zhvendosë atje gjërat që ndodhën këtu, t'i shndërrojë ato, t'i marrë nga njëra anë e t'i çojë nga ana tjetër. Gjithçka është ndryshim e prapë

nuk trembemi se mund të ketë diçka të re: gjithçka është e zakontë. E po ashtu ato që të cakton fati janë gjithmonë të njëjta.

7. Çdo natyrë është e kënaqur po të ecë e lumtur në rrugën e saj; e një natyrë e arsyeshme ecën e lumtur nëse, ndër përfytyrimet që ka, nuk i jep pëlqimin atij që është i gabuar dhe i paqartë; nëse i drejton shtysat vetëm ndaj veprimeve të dobishme për bashkësinë; kur kufizon ecurinë e gjërave që varen nga ne, në lidhje me lakmitë dhe neveritë e i përkushtohet me shpirt gjithçkaje që i cakton natyra e përbashkët. Në të vërtetë natyra e arsyeshme është pjesë e saj, ashtu si natyra e gjethes është pjesë e natyrës së bimës, vetëm se, në këtë rast natyra e gjethes është pjesë e një natyre të pandjeshme, të paarsyeshme dhe të nënshtrueshme ndaj vështirësive, ndërsa natyra e njeriut është pjesë e një natyre të panënshtrueshme ndaj vështirësive, e cila ka intelekt dhe vërtetësi, duke marrë parasysh se i cakton çdokujt pjesë kohe, lëndë, çështje, veprimtari dhe ngjarje të cilat janë të barasvlefshme dhe përputhen me aftësitë e tij. Mos merr parasysh barasvlerën e çdo faktori me çdo faktor në secilën qenie, por barasvlerën e përgjithshme midis të gjithë faktorëve të diçkaje dhe të gjithë faktorëve të diçkaje tjetër.

8. Nuk është e mundur të kuptosh me intuitë. Por është e mundur të mos pranosh padrejtesinë; është e mundur t'u bësh ballë kënaqësive dhe dhimbjeve; është e mundur të qëndrosh më lart se fama; është e mundur të mos zemërohesh me njerëzit e pandjeshëm dhe mosmirënjohës, madje të kujdesesh për ta.

9. Që të mos dëgjosh të tjerët të qortojnë jetën oborrtare e as ti vetë të mos e qortosh atë.

10. Pendimi është njëfarë qortimi që dikush i bën vetes nga që ka lënë pa bërë diçka të dobishme; por është e mira ajo që duhet të bëjë pjesë tek e dobishmja dhe njeriu moralisht më i lartë duhet ta vërë në jetë atë; po askush që është moralisht më i lartë nuk mund të pendohet se ka lënë pa bërë ndonjë kënaqësi: prandaj kënaqësia nuk është diçka e dobishme dhe as e mirë.

11. Çfarë është kjo në vetvete, në strukturën e saj të veçantë? Cili është përbërësi i saj substancial dhe material? Cili është përbërësi i saj shkakor? Ç'bën ai në botë? Sa kohë qëndron?

12. Kur ta kesh të vështirë të zgjohesh, kujto se është në përputhje me përbërjen tënde dhe me natyrën njerëzore të bësh veprime që kanë të bëjnë me të mirën e përbashkët, ndërsa të flesh është diçka që e bëjnë edhe qeniet e paarsyeshme; e ajo qe për secilin prej nesh është në përputhje me natyrën është më me vend dhe na përshtatet më shumë, është edhe më e këndshme.

13. Zbato vazhdimisht e, nëse është e mundur, në çdo përfytyrim, prirjen e natyrës, prirjen e jetës dhe dialektikën.

14. Cilindo të takosh, fillo menjëhere t'i thuash vetes: " Ç'parime ka ky njeri për të mirën dhe të keqen?" se nëse ka disa lloj parimesh për kënaqësinë dhe dhimbjen e për shkaqet

e njërës dhe tjetrës, për popullaritetin dhe errësirën, për vdekjen dhe jetën, nuk do më duket aspak e çuditshme apo e jashtëzakonshme që mund të sillet në njëfarë mënyre dhe nuk do harrojë se është e pashmangshme që ai të sillet ashtu.

15. Mos harro se, siç nuk ia vlen të çuditesh se pema e fikut prodhon fiq, ashtu nuk ia vlen të çuditesh se bota prodhon këto lloj gjërash; e mjeku dhe timonieri nuk ia vlen të çuditen, i pari që dikush të jetë me grip, i dyti, që është ngritur një erë e kundërt.

16. Mos harro se është njësoj shenjë lirie si të ndryshosh mendje ashtu edhe të ndjekësh atë që të qorton. Në të vërtetë është veprimtari e jotja, që zhvillohet në përputhje me shtysën dhe arsyen tënde e, veçanërisht, në përputhje me intelektin tënd.

17. Nëse varet nga ty, përse e bën atëherë? Nëse varet nga të tjerët, me kë inatosesh? Me atomet apo me hyjnitë? Në të dy rastet është çmenduri. Nuk duhet të inatosesh me askënd. Në të vërtetë: nëse mundesh qorto njeriun; nëse nuk mundesh, qorto të paktën atë që ka bërë ai; nëse nuk mund të bësh as këtë, sa para bën të inatosesh? Nuk duhet të bësh asgjë që nuk ka kuptim.

18. Ajo që ka vdekur nuk del jashtë botës. Nëse qëndron këtu, po këtu shndërrohet dhe shpërbëhet në elementët e saj, të cilët janë elementët e botës dhe të tutë. Edhe ata shndërrohen po nuk bëjnë zë.

19. Çdo qenie ekziston për një qëllim: kali, hardhia... Përse çuditesh? Edhe dielli do të thotë: "Ekzistoj për një detyrë të caktuar", e kështu edhe hyjnitë e tjera. Po ti, atëherë, për çfarë qëllimi ekziston? Për të bërë qejf? Shikoje vetë nëse koncepti është i pranueshëm.

20. Për secilën qenie natyra ka pasur si qëllim fundin e ekzistencës po aq sa ka pasur fillimin dhe vazhdimësinë e saj, tamam si ai që hedh topin lart: tani, ç'të mirë ka vallë topi kur ngjitet lart, ç'të keqe ka kur zbret apo kur ka rënë tashmë në tokë? Ç'të mirë ka flluska kur është e fryrë e ç'të keqe kur është çarë? E njëjta gjë thuhet edhe për kandilin...

21. Rrotulloje dhe shikoje se si është, si bëhet në pleqëri, në sëmundje, në fëlliqësi. Nuk e ka jetën të gjatë kush lavdëron dhe e lavdërojnë, kush kujton dhe e kujtojnë, për më tepër në skutën e kësaj zone të botës, ku as nuk merren vesh të gjithë midis tyre: madje, nuk marrin vesh as veten.

22. Ji i vëmendshëm ndaj qëllimit, veprimtarisë, parimit apo kuptimit.

Kjo është ajo që ti meriton! Të pëlqen më mirë të bëhem i virtytshëm nesër sesa të jem i tillë sot.

22. Bëj ndonjë gjë? E bëj duke ia përkushtuar një të mire për njerëzit. Më ndodh ndonjë gjë? E pranoj duke ia përkushtuar hyjnive dhe burimit të gjithçkaje, nga ku rrjedhin, në një lidhje të ngushtë, të gjitha ngjarjet.

23. Ashtu siç është burgu me punë të detyrueshme – vaj, djersë, zhul, lëtyrë, të gjitha gjëra të pështira -, ashtu është edhe çdo pjesë e jetës dhe çdo qëllim.

24. Luçila varrosi Veron, pastaj vdiq edhe ajo; Sekonda varrosi Masimon, pastaj edhe ajo vdiq; Epitinkani varrosi Diotimon, pastaj vdiq edhe ai; Antonini varrosi Faustinën, pastaj vdiq edhe ai. Kështu ndodh gjithmonë: Celeri varrosi Adrianon, pastaj vdiq edhe ai. Po ata njerëz të zgjuar, largpamës a mendjemëdhenj ku janë? Për shembull njerëzit e zgjuar si Karaçi, Dhimitër Platoniku, Eudemoni dhe gjithë të tjerët si ata? Gjithçka kalimtare, e vdekur prej kohësh: disa nuk janë kujtuar as për pak kohë, disa të tjerë janë shndërruar në personazhe legjendare, e të tjerë akoma, tashmë janë fshirë edhe nga legjenda. Pra, mos harro këtë gjë: tërësia jote do të humbasë medoemos, fryma jote jetësore do të zhduket ose do të shtegtojë dhe do të vendoset gjetkë.

25. Qejfi i njeriut është të bëjë atë që i përshtatet atij. E ajo që i përshtatet njeriut është dashamirësia ndaj njerëzve të tjerë, neveria për ndryshimin e ndjenjave, shqyrtimi me imtësi i përfytyrimeve që kanë të ngjarë, soditjen e natyrës së gjithësisë dhe të asaj që ndodh në përputhje me të.

26. Tre lidhje: njëra me botën e cila na përmbledh ne, një tjetër me shkakun hyjnor nga i cili rrjedhin të gjitha ato që na ndodhin, e treta me atë që jeton pranë nesh.

27. Dhimbja ose është e keqe për trupin – e atëherë le të jetë trupi ai që ta shfaqë atë -, ose është e keqe për shpirtin; por shpirtit i lejohet të mbajë kthjelltësinë dhe qetësinë e tij e të mos krijojë mendimin se bëhet fjalë për një të keqe. Në të vërtetë çdo arsyetim, çdo shtysë, çdo lakmi dhe neveri ndodhet brenda nesh e asnjë e keqe nuk depërton deri këtu.

28. Largoji përfytyrimet duke i thënë vazhdimisht vetes: "Tani varet nga unë që në këtë shpirt të mos ketë asnjë ligësi, asnjë dëshirë, shkurt: asnjë turbullim; ndërsa duke e parë çdo gjë ashtu si është në të vërtetë, e përdor secilën sipas vlerës që ka". Mos e harro këtë aftësi.

29. Fol në përputhje me natyrën, në këshill dhe me cilindo të jesh: fol hijshëm e pa naze; përdor një gjuhë të çiltër.

30. Mbretëria e Augustit: grua, vajzë, nipër, thjeshtra, motra, Agripa, të afërm, familjarë, miq, Arjo, Meçenati, mjekë, të flijuar: të gjithë të vdekur, krejt mbretëria. Pastaj kalo tek të tjerat [...] jo vdekja e një njeriu të vetëm, për shembull vdekja e Pompejve. Merr parasysh edhe shprehjen që gdhendet mbi pllakat e varreve: "I fundit nga fisi i tij", mendo sa kanë vuajtur paraardhësit e tij për të lënë një trashëgimtar, ndërsa më vonë, në mënyrë të pashmangshme, vjen dikush që është i fundit. Përsëri të gjithë të vdekur: edhe këtu, një familje e tërë.

31. Duhet t'i bësh gjërat me radhë në jetë dhe të kënaqesh që çdo veprim të arrijë përfundimin e tij brenda mundësive:

askush nuk mund të ndalojë që ta arrish. "Por do të dalë ndonjë pengesë e jashtme". Sidoqoftë nuk do jetë asgjë që mund të ndalë një sjellje të drejtë, të matur dhe të arsyeshme; ndoshta do të ndalë ndonjë veprim tjetër, por duke pranuar me qetësi vetë pengesën dhe duke u përgatitur me dëshirë të bësh atë që është e pranueshme vjen menjëherë një tjetër veprim që do të bjerë në ujdi me veprimtarinë për të cilën po flasim.

32. Merr pa rënë në sy, lëre pa kundërshtuar.

33. Nëse të ka rastisur ndonjëherë të shikosh një dorë të këputur tutje apo një këmbë a një kokë të dallueshme që prehet diku, larg nga pjesa tjetër e trupit – e pra, kështu bëhet, për aq sa varet nga ai, kush nuk do atë që ndodh dhe zhduket nga gjithësia ose kush vepron në kundërshtim me të mirën e përbashkët. U përplase tutje, në ndonjë qoshe, duke u veçuar nga ajo tërësi që është në përputhje me natyrën: kishe lindur si pjesë e saj dhe tani je përçarë. Por gjëja më madhështore është kjo: ti mund të kthehesh përsëri tek ajo tërësi. Zoti nuk i ka lejuar asnjë pjesë tjetër pasi është ndarë dhe përçarë, që të kthehet dhe të bashkohet përsëri. Vëre re mirësinë me të cilën ai ka dashur të nderojë njeriun: fillimisht i ka dhënë atij fuqinë që të mos ndahet nga gjithçka e atëherë kur ai është ndarë që të kthehet përsëri pjesë e të njëjtit trup dhe të marrë përsëri vendin e tij në atë pjesë.

34. Ashtu si kemi marrë nga natyra e qenieve të arsyeshme [...] vetitë e tjera të çdo qenieje të arsyeshme, ashtu kemi

marrë nga ajo edhe këtë veti: në të njëjtën mënyrë me të cilën ajo përmbys gjithçka që e pengon e i kundërvihet dhe e kthen atë përsëri në rregullin e fatit madje e bën të jetë pjesë e saj, po ashtu edhe qenia e arsyeshme mund ta bëjë lëndë për veten çdo pengesë dhe mund ta përdorë atë për qëllimin, cilido qoftë ai ndaj të cilit e drejtonte shtysa.

35. Nuk duhet të të turbullojë përfytyrimi i një jete të tërë. Mos ço ndër mend cilat vuajtje dhe sa të tilla, në fund të fundit, të është dashur të durosh, por, kur të vijë çasti që të vuash, pyet veten çfarë ka këtu për të mos e duruar dhe për të mos e përballuar. Do të të vijë zor të pranosh se mund të ketë diçka të tillë. E pastaj kujtoji vetes se nuk është e ardhmja e as e kaluara ajo që të mundon, por është gjithnjë e tashmja. Kjo ama pakësohet shumë nëse ti e veçon mendjen tënde në kufijtë e saj dhe nëse e fajëson atë kur nuk është në gjendje të përballojë një të tashme kaq të pambrojtur.

38. Mos vallë Pantea apo Pergami ulen ende mbi vartin e Veros? Po Kabria apo Diotimi ulen vallë mbi varrin e Adrianos? Ç'budallallëk! E nëse do të uleshin aty, mos ndoshta Veroja dhe Adriani do ta kuptonin këtë? E nëse do ta kuptonin a do të mund vallë të gëzoheshin për këtë? E nëse do të gëzoheshin lulëzimi i tyre a do të bëhej vallë i pavdekshëm? Nuk ishte vallë e shkruar që edhe këta të plakeshin një herë pastaj të vdisnin? E pastaj kur këta të kishin vdekur, çfarë duhej të bënin të zotërit e tyre?

39. E gjitha kjo është duhmë dhe gjak i qelbur në një thes: nëse ke shikimin të mprehtë, përdore atë.

40. " Duke arsyetuar – siç thotë – me më të diturit...", nuk shikoj në përbërjen e qenies së arsyeshme një virtyt që të ngrihet kundër drejtësisë: ndërsa kundër kënaqësisë shikoj të ngrihet vetëpërmbajtjen.

41. Nëse e ndal mendimin tënd në lidhje me atë që duket se të trishton, atëherë ti vetë ke dalë në një gjendje më të mbrojtur. "Ti vetë: kush?". Arsyeja. "Po unë nuk jam arsyeja". Në rregull: atëherë është arsyeja ajo që nuk duhet të trishtojë veten. E nëse një pjesë tjetër e jotja vuan, i takon kësaj të krijojë një mendim për veten.

42. Të çosh drejt një rrugë të gabuar ndjesinë është një e keqe e natyrës kafshërore; të çosh drejt një rruge të gabuar shtysën është, përsëri, një e keqe, e natyrës kafshërore. Po ashtu, ka diçka tjetër që pengon dhe dëmton përbërjen bimore. Kështu, pra, të çosh drejt një rruge të gabuar intelektin është një e keqe e natyrës mendore. Zhvendosi të gjitha këto tek vetja. Të bëjnë përshtypje dhimbja, kënaqësia? Do të merret ndjesia me to. I ka dalë një pengesë shtysës tënde? Nëse shtysa jote nuk ka kufizime atëherë flitet për një të keqe që të godet ty si qenie e arsyeshme që je; por nëse kap konceptin e përgjithshëm atëherë ende nuk të kanë dëmtuar e as penguar. Por, askush tjetër, nuk guxon të pengojë veprimet që kanë të bëjnë me intelektin, ngaqë ky i fundit nuk mund të fshiket nga zjarri, nga hekuri, nga shtypësi,

nga shpifja, nga çfarëdolloj gjëje: kur bëhet "një sferë krejtësisht e rrumbullakët" intelekti mbetet i tillë.

43. Nuk është e drejtë që unë të trishtoj veten time: në të vërtetë nuk kam trishtuar ndonjëherë me dashje, askënd.

43. Kush gëzohet për këtë kush për atë, unë gëzohem nëse parimi im drejtues është i drejtë, nëse nuk ndjen neveri për asnjë qenie njerëzore dhe për asgjë nga ato që i ndodhin qenieve njerëzore, por shikon gjithçka me sy të mirë, pranon gjithçka, e çdo gjë e përdor sipas vlerës që ajo ka.

44. Këtë kohë që ke tani përkushtoja vetes. Kush dëshiron të ndjekë një emër nëpër afishe nuk llogarit se afishet do të jenë të tjerë njerëz me të njëjtin tip si ata që janë tani, të cilët ai nuk i duron dot; edhe afishet janë të vdekshme. Pra, ç'të duhet ty nëse në një të ardhme ata do të shoqërojnë emrin tënd me shprehje të caktuara apo do të kenë një mendim të caktuar për ty?

45. Më merr e më hidh tutje. Atje, në të vërtetë, do ta mbaj djallin tim të qetë, domethënë të kënaqur që ka një prirje dhe një veprimtari në përputhje me atë që i shkon për shtat përbërjes së tij. Vlera e kësaj gjëje mos është ndoshta e tillë që për shkak të saj shpirti im duhet të turbullohet dhe të bëhet më i keq, duke e lëshuar veten, duke dëshiruar fort, duke u mposhtur edhe ai, duke u trembur? Po çfarë tjetër do të gjesh që të ketë kaq shumë vlerë?

46. Asnjë njeriu nuk mund t'i ndodhë një ngjarje që nuk është e lidhur me gjendjen e njeriut, as kaut diçka që nuk lidhet me gjendjen e kaut, as hardhisë ajo që nuk lidhet me gjendjen e hardhisë, as gurit ajo që nuk ka të bëjë me gurin. Pra nëse çdo qenieje i ndodh ajo që është e zakontë dhe e natyrshme, përse duhet të acarohesh? Natyra e përbashkët, në të vërtetë, nuk të ka sjellë asgjë të padurueshme.

47. Nëse vuan për diçka që nuk ka të bëjë me ty nuk është kjo ajo që të shqetëson, por gjykimi yt për të. Është në dorën tënde ta largosh menjëherë këtë gjykim. Nëse përkundrazi vuan për diçka që ka të bëjë me vullnetin tënd të brendshëm, kush mund të të pengojë të ndryshosh mendimin tënd? Po kështu edhe nëse vuan se nuk bën diçka që të duket e drejtë, përse nuk e bën atëherë, në vend që të vuash? "Po ka një pengesë e cila është më e fortë se unë". Atëherë mos vuaj: nuk është faji yt nëse ti nuk bën dot atë që do. "Po nuk ia vlen të jetoj nëse nuk mund ta bëj këtë veprim". Atëherë, largohu nga kjo jetë i vendosur, ashtu siç vdes ai që e ka mundësinë ta bëjë këtë veprim, e njëkohësisht i qetë ndaj asaj që të pengon.

48. Kujto që parimi drejtues bëhet i pamposhtshëm kur përqëndrohet në vetvete dhe është i kënaqur që nuk bëri atë që nuk do, edhe nëse nuk ka të drejtë të ngrejë krye. Ç'të thuash pastaj kur gjykon diçka me shumë kujdes? Prandaj mendja e lirë nga epshet është si një fortesë në një vend të thiktë: njeriu, në të vërtetë, nuk ka asgjë më të qëndrueshme tek e cila mund të strehohet për t'u bërë përgjithnjë i

pakapshëm. Tani, kush nuk e ka parë këtë kështjellë është i pagdhendur; kush e ka parë dhe nuk gjen strehë në të është fatkeq.

50. Mos i thuaj vetes asgjë më shumë se ato që të kumtojnë përfytyrimet e çastit. Të ka rënë në vesh se dikush flet keq për ty. Të ka rënë në vesh kjo, nuk është se ke pësuar ndonjë dëm. Shikoj se fëmija është i sëmurë. Shikoj këtë, nuk shikoj se fëmija është në rrezik. Kështu mbetesh gjithnjë në përfytyrimet e para, pa shtuar asgjë nga brendësia jote dhe nuk do të të ndodhë asgjë; ose më mirë shtoje po deshe, por si dikush që di të njohë çdo dukuri që ndodh në botë.

51. Një kastravec i hidhur? Hidhe. Pemë lisi në rrugë? Shmangi. Mjafton me kaq, mos shto: "Po përse ndodhin këto gjëra në botë?", përndryshe do të të shpotitin ata që kanë përvojë në shkencën e natyrës, siç do të tallej me ty një zdrukthtar dhe një këpucar nëse ti do të kishe diçka për të kundërshtuar se në punishten e tyre pe bujashka dhe copa nga ajo që po ndërtojnë. Megjithatë ata kanë të paktën se ku t'i hedhin: ndërsa natyra e gjithësisë nuk ka asgjë jashtë saj dhe vepra e mrekullueshme e mjeshtërisë së saj qëndron në faktin se pasi është kufizuar shndërron në vetvete gjithçka që në brendësi duket se prishet, vjetërohet dhe bëhet i padobishëm, e nga vetë ky material nxjerr prodhime të reja, në mënyrë që të mos ketë nevojë të nxjerrë nga jashtë lëndë dhe të mos kërkojë një vend se ku të çojë lëndën e përdorur. Pra, i mjafton hapësira që ka, lënda e saj dhe zanati që i shkon për shtat.

51. Mos ji i shkujdesur në veprimet që bën as i hutuar kur flet, mos humb në përfytyrime; mos u tërhiq plotësisht, por mos shko as në skajin e kundërt, pra, të dalësh jashtë shpirtit tënd; mos hiq dorë në jetë nga koha e lirë.

Vrąsin, ndajnë më katërsh, s'lënë gjë pa thënë me mallkime: por si mund ta pengojnë mendjen të gjitha këto që të qëndrojë e pastër, e kthjellët, e urtë, e drejtë? Do ishte njësoj sikur dikush të ndalej në një burim me ujë të kulluar e të pastër dhe ta shante: burimi, natyrisht, nuk pushon së rrjedhuri ujin e tij të kthjellët; madje edhe nëse ai i hedh brenda ca baltë dhe bajga, burimi do t'i shpërndajë menjëherë ato e do t'i marrë me vete dhe nuk do të mbetet aspak i ndotur. Si mund të kesh, pra, brenda vetes një burim të përjetshëm? Nëse do vazhdosh të jesh në çdo çast i lirë, dashamirës, i thjeshtë dhe i matur.

52. Kush nuk di se ka botë, nuk di ku ndodhet as vetë. E kush nuk di për ç'arsye ekziston bota, nuk di as cili është vetë e cila është bota. Kush nuk ka marrë parasysh edhe vetëm një nga këto pika nuk mund të thotë as për ç'arsye jeton ai vetë. Kush të duket, pra, ai që [...] lavdinë e atyre që duartrokasin, të cilët nuk dinë as se ku janë as se cilët janë?

53. Ti do që të të lavdërojë një njeri i cili mallkon veten tre herë në orë? Do që t'i pëlqesh një njeriu i cili nuk pëlqen as veten e tij? A mund ta pëlqejë veten dikush që pendohet pothuajse për gjithçka që bën?

54. Mos e kufizo veten për të marrë frymë bashkë me ajrin që na rrethon: tashmë duhet edhe të mendosh bashkë me intelektin që kupton dhe rrethon çdo gjë. Aftësia për të arsyetuar, në të vërtetë, është e përhapur kudo dhe depërton tek ai që është i zoti të marrë prej saj, ashtu si ajri depërton tek ai që mund ta thithë atë.

55. Duke folur në përgjithësi, ligësia nuk e dëmton aspak botën dhe ligësia vetjake nuk i dëmton në asnjë mënyrë të tjerët, por është e dëmshme vetëm për atë që e ka edhe mundësinë ta largojë atë, kur të dojë.

56. Sipas aftësisë sime për të shprehur zgjedhjen etike kryesore, e njëjta aftësi që e ka edhe dikush tjetër është po aq mospërfillëse sa ç'është fryma e tij e mjerë jetësore dhe trupi i tij i mjerë. Në të vërtetë, edhe pse jetojmë, aq sa të mundemi, për njëri – tjetrin, prapë se prapë parimet tona drejtuese kanë secila pavarësinë e tyre: se përndryshe do përfundonte që ligësia e tjetrit do ishte e liga ime, atë që Zoti nuk e ka dashur, për të mos lejuar që të tjerët të kishin mundësi të më bënin të lumtur.

57. Drita e diellit duket sikur është e përhapur – e në të vërtetë ajo është e përhapur kudo -, po prapë se prapë nuk është e shpërndarë: kjo përhapje, në të vërtetë, është një tejshtrirje. Prandaj vezullimet e saj quhen rreze, sepse ato ndriçojnë. Mund të shikosh se si është e përbërë një rreze nëse vëzhgon dritën e diellit të depërtojë në një dhomë të errët nëpërmjet një të çare të ngushtë: shtrihet drejt përpara dhe në njëfarë mënyre mbështetet mbi çfarëdolloj objekti

të qëndrueshëm që i del përpara duke penguar ajrin që ndodhet përtej vetë sendit; këtu rrezja ndalet dhe nuk rrëshqet as nuk bie. E pra, kështu duhet të rrjedhë dhe të përhapet mendimi: të mos përhapet, por të shpërndahet dhe të mos ndeshë në një përplasje të furishme dhe shpërthyese me pengesat që i dalin, e as të bjerë, por të ndalë dhe të ndriçojë objektin tek i cili shkon. Do të jetë sendi i cili nuk e pasqyron dritën e tij ai që do të mbetet pa të.

58. Kush trembet nga vdekja, trembet ose nga pandjeshmëria ose nga një ndjeshmëri e ndryshme. Por nëse nuk do të kesh më ndjeshmëri, nuk do të ndjesh as ndonjë të keqe; nëse do të kesh një ndjeshmëri të ndryshme, do të jesh një qenie e ndryshme dhe nuk do të pushosh së jetuari.

59. Njerëzit jetojnë për njëri – tjetrin: prandaj mësoji ata ose duroji.

60. Ndryshe është lëvizja e shigjetës, ndryshe lëvizja e intelektit; megjithatë intelekti, kur ecën me kujdes dhe kur përqëndrohet në vlerësimin e tij, shkon drejt e tek shënjestra po ashtu si shigjeta.

61. Depërto në parimin drejtues të çdokujt, por ama lejoji edhe cilitdo tjetër që të depërtojë në tëndin.

LIBRI I NËNTË

ngaqë shpesh të parët jetojnë në kënaqësi dhe shkojnë pas asaj që sjell kënaqësi, ndërsa të dytët bëhen pre e dhimbjes dhe e asaj që e shkakton atë. Përveç kësaj: ai që u trembet dhimbjeve herët a vonë do t'i trembet edhe asaj që do të ndodhë në botë, e kjo është padrejtësi. Ai që shkon pas kënaqësive nuk do të qëndrojë dot larg padrejtësisë: dhe kjo është botërisht e padrejtë. Ndërsa ai që do të shkojë pas natyrës duhet të jetë gjithashtu në harmoni me atë që natyra e përbashkët e përfshin në të njëjtën mënyrë – në të vërtetë nuk do t'i kishte krijuar që të dyja këto gjëra nëse nuk do të kishte marrëdhënie të njëjta me të dyja - prandaj ai që nuk ka të njëjtën marrëdhënie me dhimbjen dhe kënaqësinë, me vdekjen dhe jetën, me famën dhe errësirën, të cilat natyra e gjithësishme i përdor në të njëjtën mënyrë, me sa duket është i padrejtë. Them se natyra e gjithësishme i përdor me mënyra të ndryshme këto gjëra në kuptimin që ndodhin në mënyrë të ndryshme, në përputhje me ngjarjet dhe pasojat e tyre, në sajë të një shtyse që lind nga mirësia, për hir të së cilës mirësia duke rrjedhur nga një burim i ka dhënë shtysë këtij rendi botëror, pasi ka nxjerrë arsye të caktuara për gjërat që do të vijojnë dhe pasi ka përcaktuar forcat shpirtërore të përshtatshme për të krijuar lëndë, shndërrime dhe gjëra të tjera të ngjashme.

2. Një njeri që ka shpirtin fisnik duhet të largohet nga jeta pa e njohur shijen e gënjeshtrës, as çfarëdolloj forme shtirjeje, mefshtësie dhe mburrjeje. Të japësh shpirt, duke ndjerë neveri për këto gjëra është në mungesë të të tjerave, lundrimi i dytë që duhet të zgjedhim. Apo ajo që zgjodhe ti ishte pikërisht të qëndroje i ankoruar tek e keqja e as përvoja

nuk të bind ende që të largohesh nga murtaja? Sepse është me të vërtetë murtajë shthurja e mendjes, shumë më tepër se ai turbullim aq i rrezikshëm i ajrit që na rrethon: kjo, në të vërtetë, është murtaja e qenieve të gjalla si të tilla, ndërsa ajo është murtaja e njerëzve si njerëz që janë.

3. Mos e përbuz vdekjen, por pranoje atë me dëshirë, meqë edhe kjo është një nga gjërat që ka dashur natyra. Si mbarimi i rinisë dhe pleqërisë, zhvillimi dhe lulëzimi i plotë, dalja e dhëmbëve, dalja e mjekrës, dalja e flokëve, mbarsja, shtatzania, lindja dhe të gjitha veprimet e tjera të natyrshme që vijnë me stinët e jetës, ashtu është edhe vetë shpërbërja. Kjo, pra, është sjellja e njeriut që arsyeton: të mos vihet, përballë vdekjes, në kuptime shumë të përgjithshme apo duke e kundërshtuar a duke e përbuzur, por ta presë atë si një nga veprimet e natyrshme. Siç pret tani çastin në të cilin nga barku i sat shoqeje do të dalë një fëmijë, ashtu prit çastin kur shpirti yt do të dalë nga kjo mbështjellë. E – nëse do edhe një rregull që nuk është filozofik por di të prekë zemrën – do të jesh i prirur për të mirë ndaj vdekjes mbi të gjitha, nëse do të marrësh parasysh gjërat nga të cilat do të ndahesh dhe me cilët tipa shpirti yt nuk do të përzihet më. Pasi, edhe pse nuk duhet në asnjë mënyrë të grindesh me ta, madje përkundrazi duhet t'i kushtosh vëmendje dhe t'i durosh me qetësi, prapë se prapë nuk do të harrosh se ti nuk do të ndahesh nga njerëz të cilët mbështesin të njëjtat parime që ke edhe ti. Kjo do të jetë, po e solli puna, e vetmja arsye që do të shërbejë si kundërpeshë dhe do të të mbajë mbërthyer pas vetes: pra, mundësia për të bashkëjetuar me njerëz të cilët kanë të njëjtat parime që ke edhe ti. Por ti e shikon fare

mirë, tani, sesa rraskapitëse është mosmarrëveshja me ata që jetojnë pranë nesh, aq sa dikush thotë: "Eja shpejt, vdekje, që të mos arrij edhe unë deri aty sa të harroj veten".

4. Kush gabon, gabon në dëm të vetes; kush bën padrejtësi i bën keq vetes sepse bëhet shpirtlig.

5. Shpesh bën padrejtësi jo vetëm kush bën diçka, por edhe kush nuk e bën atë.

6. Mjaftojnë: mendimi që është në gjendje të kuptojë vërtetësinë në çastin e tanishëm; veprimi që është i dobishëm për bashkësinë në çastin e tanishëm; sjellja e gatshme për të pranuar gjithçka që, në çastin e tanishëm, vjen nga shkaqe të jashtme.

7. Largoje përfytyrimin; ndale shtysën; shuaje urinë; zotëroje parimin drejtues.

8. Vetëm një shpirt është i ndarë midis qenieve që nuk kanë arsye dhe vetëm një shpirt është i arsyeshëm dhe i shpërndarë midis qenieve që kanë arsye. Ashtu siç është e vetme edhe toka e cila përmbledh gjithçka që është e përzier me dhè, e vetme drita e syve tanë, i vetëm ajri që thithim të gjithë ne qeniet që shikojmë dhe jetojmë.

9. Çdo gjë që bën pjesë në një element të përbashkët është e prirur ndaj asaj që ka natyrë të ngjashme me të. Çdo gjë që është e përzier me tokë priret nga toka, çdo lëng priret që të shkrihet me të tjerët, po kështu edhe gazi, aq sa për ta ndalur duhet përdorur medoemos një pengesë. Zjarri, për

shkak të elementit të zjarrtë që ka, është i prirur të shkojë lart, e këtu poshtë është kaq i gatshëm që të bashkohet me çdo zjarr tjetër, sa që çfarëdolloj materiali qoftë ai edhe vetëm fare pak i thatë digjet lehtë ngaqë përmban shumë pak përbërës që e pengojnë djegjen. Po kështu edhe çdo qenie që bën pjesë në natyrën e arsyeshme të përgjithshme, priret, në të njëjtën mënyrë a ndoshta edhe me shumë se ato që u thanë më lart, ndaj asaj që ka të njëjtën natyrë me të; në të vërtetë sa më shumë shquhet nga të tjerët, aq më shumë është i gatshëm të përzihet dhe të shkrihet me atë që i përket sojit të tij. Ndër qeniet e arsyeshme u krijuan menjëherë mori, tufa, grumbuj, u krijuan trajta dashurie: në të vërtetë këtu kishte tashmë disa shpirtra dhe ndodhej tashmë shtytja për bashkim – shtytje e fortë ngaqë është e gjallë në një qenie superiore – e që nuk gjendet tek bimët, gurët apo drurët. Ndër qeniet e arsyeshme u krijuan shoqatat politike, miqësitë, familjet, mbledhjet, e, gjatë luftës, traktatet dhe armëpushimet. E ndër qeniet të cilat janë ende superiore, megjithëse ndryshojnë nga njëra – tjetra, filloi të krijohej një lidhje e cila gjendet edhe tek yjet. Kështu shtytja për t'u ngritur drejt asaj që është superiore mund të ngjallë simpati edhe midis qenieve që janë larg njëra – tjetrës. Vëre re, pra, atë që ndodh tani: vetëm qeniet e arsyeshme, tani, e harruan prirjen dhe pleksjen e ndërsjellte dhe vetëm këtu nuk duket më përmbledhja në një rrjedhë të vetme. E prapë se prapë, edhe pse shkëputen nga njëra – tjetra, ato merren dhe rrethohen: natyra është më e fortë. Nëse tregohesh i vëmendshëm do ta kuptosh se çfarë dua të them: do ishte më e lehtë të gjeje diçka të përzier me tokë që nuk lidhet fare me asgjë të përzier me tokë sesa një njeri të shkëputur krejtësisht nga një njeri tjetër.

10. Japin fryte edhe njeriu, Zoti, bota: në stinët e duhura çdo gjë jep fryte. E nuk do të thotë asgjë nëse jemi mësuar të përdorim fjalën "fryt" në kuptimin e mirëfilltë të vreshtës dhe bimëve të tjera. Arsyeja e ka një fryt, i cili është qoftë i përbashkët qoftë vetjak dhe prej saj lindin fryte të tjera të një natyre të ngjashme me të.

11. Nëse mundesh, përmirësoji ata me mësimin tënd; përndryshe mos harro që dashamirësia të është dhënë pikërisht për këto rrethana. Edhe hyjnitë janë dashamirës ndaj këtyre lloj njerëzve; e madje për disa gjëra - si për shëndetin, për pasurinë, për famën – ato i ndihmojnë njerëzit, aq të dashura janë! Këtë mund ta bësh edhe ti: në rastin e kundërt, thuaj kush të pengon ta bësh.

12. Puno: por jo me pamjen e të dëmtuarit, as të dikujt që kërkon mëshirë nga të tjerët apo kërkon që ata ta adhurojnë; përkundrazi, dëshiro vetëm diçka: të lëvizësh dhe ndalesh ashtu siç të thotë arsyeja e bashkëjetesës në shoqëri.

13. Sot jam larguar prej çdo mërzie; ose më mirë, kam hedhur tej çdo mërzi: sepse nuk ishte jashtë, por brenda, në opinionet e mia.

14. E gjithë kjo është e zakontë për përvojën, kalimtare për kohën, e ndyrë për lëndën. Gjithçka, tani, është si në kohën e atyre që kemi varrosur.

15. Gjërat qëndrojnë jashtë derës, të veçuara në vetvete e për vetveten nuk dinë dhe nuk flasin asgjë. Po kush flet, pra, për to? Parimi drejtues.

16. E mira dhe e keqja e qenies së arsyeshme dhe shoqërore nuk qëndron te plogështia por te gjallëria, ashtu si edhe virtyti dhe e meta e tij.

17. Për gurin e hedhur lart nuk ka asgjë të keqe po të bjerë përsëri poshtë ashtu siç nuk ka asgjë të mirë po të ngjitet.

18. Depërto në brendësi të parimeve të tyre drejtuese dhe do ta shikosh nga cilët gjykues trembesh dhe ç'gjykues janë ata për vetveten.

19. Gjithçka është shndërrim. Ti vetë i nënshtrohesh një çështjeje të vazhdueshme ndryshimi e, në njëfarë mënyre, shkatërrimi, po kështu edhe krejt bota.

20. Gabimin e një tjetri duhet ta lesh atje ku është.

21. Reshtje e një veprimtarie, e një shtysë; pushimi i shkurtër e, le të themi, vdekje e një opinioni: s'ka asgjë të keqe. Hidhu tani tek periudhat e ndryshme të jetës: tek fëmijëria, adoleshenca, rinia, plekëria; edhe për to, në të vërtetë, çdo shndërrim është një vdekje. Ka vallë ndonjë gjë për t'u trembur këtu? Hidhu tani tek jeta që ke kaluar nën kujdesjen e gjyshit tënd, pastaj tek jeta që ke kaluar nën

kujdesjen e nënës tënde, pastaj tek jeta që ke kaluar nën kujdesjen e babait tënd; e kur të përballesh me shumë shkatërrime, shndërrime e reshtje të tjera pyet veten: "Mos ka ndonjë gjë për t'u trembur?". Kështu nuk ka asgjë për t'u trembur as tek reshtja, fundi e shkatërrimi i krejt jetës tënde.

22. Rend tek parimi yt drejtues, tek parimi i gjithësisë dhe tek parimi i këtij njeriu. Tek i yti, për ta bërë atë një intelekt për së mbari; tek ai i gjithësisë, për të mos harruar se ku bën pjesë; tek ai i këtij njeriu, për të kuptuar nëse pas veprimit të tij fshihet padituria apo vetëdija, e njëkohësisht, për të marrë parasysh se ai parim drejtues është i ngjashëm me tëndin.

23. Siç merr ti vetë pjesë në krijimin e një strukture shoqërore, ashtu edhe çdo veprim i yti le të marrë pjesë në krijimin e jetës shoqërore. Cilido veprim i yti që nuk është në lidhje të drejtpërdrejtë apo të largët me qëllimin e përgjithshëm, e copëton jetën e përbashkët, e pengon bashkimin e brendshëm të saj dhe është burim mosmarrëveshjesh, ashtu siç është, në demokraci, ai që largohet më vete nga një regjim i tillë i harmonishëm.

24. Zemërime, lojra fëmijësh dhe "shpirtra të shkretë që mbajnë kufoma": bëhet më i qartë skenari i Nékuias!

25. Drejtoju tani asaj çështjeje dhe shqyrtoje atë në brendësi, pasi ta kesh veçuar nga shkaku; pastaj përcakto edhe kohën më të madhe gjatë të cilës kjo çështje e veçantë mund të zgjasë.

26. Ke vuajtur tashmë njëmijë herë për faktin se nuk ke dashur të kënaqesh që parimi yt drejtues të bënte ato lloj gjërash që lidhen me ndërtimin e tij: tani mjaft, ama!

27. Kur dikush të shan ose të urren apo kur njerëzit flasin për ty në këtë mënyrë, drejtoju shpirtrave të tyre, depërto në brendësi të tyre dhe shiko ç'lloj njerëzish janë. Do ta shikosh se nuk duhet të vuash që ata të kenë një mendim të caktuar për ty. Megjithatë hyjnitë i ndihmojnë ata në mënyra nga më të ndryshmet, nëpërmjet ëndrrave, nëpërmjet orakujve dhe me anë të gjërave që kanë të bëjnë pikërisht me ta.

28. Këto janë ciklet e botës: lart e poshtë dhe nga përjetësia në përjetësi. Ose mendja e gjithësishme ushtron shtysën në çdo gjë – e nëse është kështu, pranoje shtysën e saj - ose e ka ushtruar njëherë e mirë dhe të tjerat vijnë si rrjedhojë e saj. Po pse lodhesh kot? Në njëfarë kuptimi, në të vërtetë, këtu ka ose atome ose fat. Pra, nëse ka Zot, është çdo gjë në rregull; nëse mbizotëron rastësia, mos vepro edhe ti rastësisht.

29. Shpejt dhëu do të na mbulojë të gjithëve, pastaj edhe ai do të shndërrohet e kjo mbështjellë do të shndërrohet në pafundësi, edhe tjetra kur t'i vijë radha po ashtu. Nëse dikush mendon për dallgët e shndërrimeve e të ndryshimeve dhe për shpejtësinë e tyre do të përbuzë gjithçka që është e vdekshme.

30. Çështja e gjithësisë është një rrëke: merr gjithçka me vete. Sa pak vlejnë këta burrecë të dhënë pas politikës dhe – janë të bindur për këtë – pas njohurisë së filozofisë: qurravecë! Po ti, o njeri, ç'bën? Bëj atë që i nevojitet tani

natyrës. Merru me shtysën, nëse e ke atë, e mos u kthe rreth e rrotull për të parë nëse ka ndonjë që mund të dëgjojë. Mos shpreso në Republikën e Platonit, por kënaqu për ato pak hapa që bën përpara dhe mos e quaj vogëlsi edhe këtë përfundim të thjeshtë. Kush do t'ia dalë mbanë, në të vërtetë, që të shndërrojë parimet e tyre? E pa shndërrimin e parimeve çfarë mbetet tjetër veç robërisë së atij që rënkon dhe bën sikur bindet? Eja, tani, më cito Aleksandrin, Filipin, Demetrin. Do të shikoj nëse ata e kanë kuptuar se çfarë do natyra e përbashkët dhe nëse janë stërvitur; por nëse kanë recituar si personazhë tragjedie, askush nuk më ka dënuar që të bëj edhe unë si ata. Detyra e filozofisë është e pastër dhe e thjeshtë: të mos më shtyjë në sjellje krenare dhe hijerënda.

31. Vëre re nga sipër: tufa të panumërta, ceremoni të panumërta, lundrime të ndryshme që lindin, bashkëjetojnë, zhduken. Merr parasysh edhe jetën që kanë bërë të tjerë në të kaluarën, jetën që do të bëjnë pas teje dhe atë që bëjnë tani fiset barbare; merr parasysh se sa vetë nuk të dinë as emrin, sa të tjerë do ta harrojnë shumë shpejt atë, sa nga ata që ndoshta tani të lëvdojnë shumë shpejt do të të qortojnë; merr parasysh sesa pa vlerë është kujtimi që lëmë në afishe, sa pa vlerë është lavdia dhe gjithçka tjetër.

32. Gjakftohtësi me gjërat që vijnë nga shkaqe të jashtme, drejtësi me gjërat që krijojnë shkakun i cili buron nga ty; ose më mirë të themi shtysën dhe veprimin të cilët shterojnë pikërisht duke vepruar në lidhje me të mirën e përgjithshme, pasi ai nga natyra të takon ty.

33. Mund të zhdukësh shumë gjëra të kota nga ato që të shqetësojnë, sepse ndodhen të gjitha në mendimin tënd: kështu do të përfitosh menjëherë një hapësirë më të madhe. Çdo ndër mend krejt gjithësinë, merr me mend përjetësinë e pafund dhe merr parasysh shndërrimin e pjesëve të çdo gjëje, shiko sesa e shkurtër është koha që kalon nga lindja deri tek shpërbërja, sesa e thellë është ajo që paraprin lindjen dhe njëkohësisht sa e pafund ajo që vijon nga shpërbërja.

34. Do ta shikosh se shumë shpejt gjithçka do të shuhet e shumë shpejt do të shuhen edhe vetë ata që kanë parë të shuhet. Kush vdes në errësirë të plotë do të kalojë në të njëjtat kushte të atij që ka vdekur para kohe.

35. Pyete veten se çfarë parimesh drejtuese kanë këta njerëz, me çfarë lloj gjërash merren ata dhe për ç'arsye ndjejnë dashuri dhe respekt ndaj të tjerëve. Përfytyro të shohësh të zbrazet shpirtin e tyre të shkretë. Mendo sesa fodullëk shfaqin, sesa kujtojnë se dëmtojnë me vërejtjet që bëjnë apo ndihmojnë me lëvdimet e tyre.

36. Humbja nuk është gjë tjetër veçse shndërrim. Kjo i sjell përfitim natyrës së gjithësishme: sipas vullnetit të saj është e drejtë ajo që ndodh, kështu ka ndodhur gjithnjë nga përjetësia dhe kështu do të vazhdojë të jetë deri në pafundësi. Po pastaj? Ti thua se gjithçka që ka ndodhur është e padrejtë, se gjithçka do të jetë gjithnjë e padrejtë dhe se nga gjithë këto hyjni që janë nuk është gjetur ndonjëherë një fuqi që të mund të rregullojë këtë gjendje, por bota është e dënuar të qëndrojë papushim në një morsë padrejtësish?

37. Kalbëzimi i lëndës që qëndron në thelb të çdo qenieje është ujë, pluhur, kocka, duhmë; më tej: mermerët janë pllaka toke dhe ari e argjendi janë fundërrina, veshjet janë lëkurë, purpuri është gjak e kështu me radhë gjithçka tjetër. Fryma jetësore është ndryshe nga ato dhe kalon vazhdimisht nga një qenie te tjetra.

38. Mjaft me jetën e palumtur, me këtë pështjellim, me këtë sjellje prej majmuni! Përse turbullohesh? Ç'të re ka këtu? Çfarë të bën të dalësh nga vetvetja? Shkaku? Shqyrtoje mirë atë. Apo ndoshta çështja? Shqyrtoje mirë atë. Nuk ka asgjë tjetër përveç këtyre dy gjërave. Por ji më i thjeshtë dhe më i dashur ndaj hyjnive në fund të fundit!

39. Nëse kanë gabuar, e keqja aty është; por ndoshta nuk kanë gabuar.

40. Ose rrjedh gjithçka nga një burim i vetëm i arsyeshëm ashtu si në një trup të vetëm dhe atëherë pjesa e atij trupi nuk duhet të ankohet për ato që ndodhin në të mirë të tërësisë ose ka atome dhe asgjë tjetër veçse përzierje dhe shpërhapje. Përse e turbullon veten, atëherë? Ti thuaji parimit drejtues: "Ke vdekur, je shthurur, je tërbuar; shtiru, jeto në kope, në kullota".

41. Hyjnitë ose kanë gjithçka në dorë ose s'kanë asgjë. Tani, nëse ato s'kanë gjë në dorë, përse lutesh? Nëse përkundrazi ato kanë, përse nuk lutesh që të të lejojnë të mos i trembesh asnjërës prej këtyre gjërave, të mos dëshirosh asnjërën prej tyre, të mos vuash për asnjërën, në vend që t'u

lutesh të të ndalojnë apo të të lejojnë një nga këto gjëra? Patjetër që nëse hyjnitë kanë mundësi t'i ndihmojnë njerëzit, mund t'i ndihmojnë edhe për këtë. Po ndoshta do të thuash: "Hyjnitë m'i kanë lënë mua në dorë këto gjëra". Atëherë nuk është vallë më mirë që, në liri, të përdorësh atë që ke në dorë në vend që të ngatërrohesh me gjëra që të çojnë drejt asaj që nuk është në dorën tënde, në robëri dhe në nënshtrim? Kush të ka thënë, pastaj, se hyjnitë nuk na ndihmojnë për ato që varen nga ne? Fillo pra të lutesh për këtë dhe pastaj do ta shikosh. Dikush lutet: "Që unë të shkoj në shtrat me filanen!"; ti: "Që unë të mos dëshiroj të shkoj në shtrat me filanen!". Një tjetër: "Që unë të jem i lirë nga kjo gjë!"; ti: "Që unë të mos e ndiej nevojën të jem i lirë nga kjo gjë!". E më tej një tjetër: "Që të mos humbas fëmijën tim!"; ti: "Që të mos kem frikë ta humb!". Pra, ndryshoji kështu lutjet e tua dhe vër re çfarë do të ndodhë.

42. Epikuri thotë: "Në sëmundje biseda ime nuk prekte vuajtjet e trupit, as nuk flisja për këto gjëra - shton ai - me ata që vinin të më takonin; por vazhdoja të bisedoja për vlerat më të larta me fjalët e shkencës së natyrës, duke i rënë pas në veçanti kësaj çështjeje: se si të qëndrojë e patundur mendja dhe si të ruajë të mirën e saj, edhe duke marrë pjesë në lëvizje të tilla të trupit; dhe mjekëve - vazhdon - nuk u lejoja të krenoheshin sikur ishin duke bërë ndonjë gjë të madhe, por jeta vazhdonte e qetë dhe e lumtur". Sillu në të njëjtën mënyrë edhe ti në sëmundje, nëse do sëmuresh, dhe në rrethana të tjera! Sepse të mos heqësh dorë nga filozofia, çfarëdolloj gjëje të ndodhi, e të mos llomotitësh me ata që nuk kanë njohuri dhe s'ia thonë fare nga shkenca e natyrës është rregull i përbashkët për çdo shkollë mendimi.

Përkushtoju vetëm asaj që bën në këtë çast dhe në ç'mënyrë po e bën atë.

43. Kur ndesh në paturpësinë e dikujt pyete veten menjëherë: a ka mundësi që të mos ketë të pacipë në gjithësi? Jo. Atëherë mos kërko të pamundurën: edhe ky, në të vërtetë, është një nga ata të pacipë që është e pashmangshme të mos ekzistojnë në gjithësi. Të njëjtin arsyetim ki parasysh edhe për kopukët, për të pabesët dhe për cilindo që bën çfarëdolloj faji: sapo të sjellësh ndër mend se është e pamundur që të mos ekzistojë një kategori e tillë njerëzish, do të jesh më zemërbutë me ta. Është e dobishme të mendosh menjëherë se ç'virtyt i ka dhënë natyra këtij njeriu për të përballur këtë të metë. Në të vërtetë, ajo ka dhënë si ilaç kundër pandjeshmërisë ëmbëlsinë dhe kundër çfarëdolloj vesi tjetër një aftësi të veçantë. Pra, e ke mundësinë të sjellësh në rrugë të drejtë atë që ka humbur: kushdo që gabon dështon në qëllimin e tij dhe gjendet i humbur. E ç'dëm ke pësuar atëherë? Nuk do të gjesh asnjë nga ata me të cilët ti zemërohesh, që të ketë bërë diçka të tillë për të cilën mendja jote duhet të keqësohet: dhe vetëm këtu mund të qëndrojë çdo e keqe që ke ti dhe çdo humbje. Ç'të keqe do të ketë ose ç'do të ketë për t'u habitur, nëse i padituri vepron si i paditur? Kujdesu, më mirë, që të mos e dënosh veten ngaqë nuk e ke parashikuar se si ai njeri do të kishte bërë këtë gabim: sepse arsyeja t'i kishte dhënë mundësitë për të menduar se ai njeri sipas gjasës do ta kishte bërë këtë gabim e prapë se prapë ti e harrove atë dhe habitesh tani që ai e bëri. Po mbi të gjitha drejtoju vetes kur ankohesh për sjelljen e pabesë apo mosmirënjohëse të ndokujt: sepse, me sa duket, është

faji yt që i besove dikujt që ka një gjendje shpirtërore të tillë, i bindur se ai do ta kishte mbajtur fjalën, apo nëse i ke bërë një nder atij dhe nuk ke dashur ta bësh atë më, një veprim i cili nuk ka një kuptim të dyfishtë ose në mënyrë të tillë që të marrësh menjëherë frytin e veprimit tënd thjesht sepse e bërë atë. Në të vërtetë, kur i bën një të mirë dikujt, çfarë do më shumë? Nuk të mjafton që ke bërë një veprim në përputhje me natyrën tënde? Do një shpërblim? Njësoj sikur syri të kërkonte një shpërblim ngaqë shikon ose këmbët ngaqë ecin! Siç ekzistojnë, në të vërtetë, këto organe për një qëllim të caktuar dhe duke e zbatuar atë sipas ndërtimit të tyre e kanë marrë tashmë atë që i takon, ashtu edhe njeriu, që nga natyra është i prirur për të bërë mirë, kur bën një vepër të mirë ose edhe kur ndihmon në arritjen e gjërave të ndërmjetme e ka zbatuar qëllimin e ndërtimit të tij dhe ka marrë atë që i takon.

LIBRI I DHJETË

1. Shpirti im, a do të jesh ndonjëherë i qetë, i pafajshëm, i vetëm, i zhveshur, më i qartë se trupi që të mbështjell ty? A do të njohësh ndonjëherë se ç'shije ka prirja për të dashur dhe për t'u kënaqur me aq sa ke? A do të jesh ndonjëherë plotësisht i kënaqur dhe të mos kesh nevojë për asgjë, a do të jesh i aftë që të mos ndjesh keqardhje për asgjë, të mos dëshirosh asgjë frymore apo jofrymore për të përfituar kënaqësi prej saj, të mos dëshirosh kohë për t'u kënaqur akoma më gjatë, as një vend apo një krahinë a një klimë të përshtatshme, as njerëz me të cilët të shkosh mirë? Do kënaqesh me gjendjen shpirtërore që do të kesh, do gëzohesh për çdo gjë që do të kesh, do bindesh që hyjnitë të japin gjithçka dhe se është e do të jetë e mirë për ty çdo gjë që u pëlqen atyre e që kanë ndër mend të të japin për të shpëtuar qenien e përsosur, qenien e mirë, të drejtë, fisnike, që i krijon të gjitha gjërat, i mban ato bashkë, i rrethon dhe i përqafon kur shpërbëhen për të krijuar gjëra të tjera të ngjashme? A do të jesh ndonjëherë i aftë për të jetuar në Mbretërinë e hyjnive dhe të njerëzve, pa u bërë atyre asnjë qortim dhe pa u fajësuar prej tyre?

2. Shqyrtoje me kujdes se çfarë kërkon natyra jote, si qenie e udhëhequr vetëm nga një natyrë fizike; pastaj bëje atë që kërkon ajo dhe pranoje, gjithnjë duke mos i bërë dëm

natyrës tënde si qenie frymore. Më pas duhet të shqyrtosh se çfarë kërkon natyra jote si qenie frymore dhe ta pranosh plotësisht atë, gjithnjë duke mos i bërë dëm natyrës tënde si qenie e arsyeshme. Por qenia e arsyeshme është njëkohësisht edhe qenie shoqërore. Përdori këto rregulla dhe mos perëndo në arsyetime të kota.

3. Çdo ngjarje o ka ndodhur në mënyrë të tillë që ti nga natyra je në gjendje ta durosh atë ose është e tillë që ti nuk je në gjendje ta durosh. Tani, nëse ngjarja është e durueshme për ty, mos e mundo veten, por duroje atë sipas mundësive të tua; nëse përkundrazi ajo nuk është e durueshme, mos e mundo veten, sepse në atë rast ajo të ka asgjesuar tashmë. Nga ana tjetër mos harro se ti nga natyra je në gjendje të durosh gjithçka: varet nga opinioni yt nëse do që ta bësh atë të durueshme dhe të pranueshme nëpërmjet një koncepti fitimdhënës dhe të përshtatshëm që ka ky veprim për ty.

4. Nëse dikush gabon, mësoji atij rrugën e duhur me dashamirësi dhe tregoji fajin që ka bërë. Nëse nuk je i zoti ta bësh këtë, fajëso veten ose më mirë mos e fajëso as veten.

5. Çfarëdolloj gjëje që të të ndodhë, ishte e parapërgatitur për ty nga përjetësia dhe nga përjetësia gërshetimi i shkaqeve kishte thurur substancën tënde dhe këtë ngjarje.

6. Le të vlejë doktrina e atomeve ose ajo e natyrës, pika e parë duhet të jetë që unë jam pjesë e gjithësisë së udhëhequr nga natyra; e dyta, që jam në njëfarë marrëdhënieje farefisnore

me pjesët që kanë të njëjtën prejardhje timen. Po të mbaj mend këto pika, nuk do të jem në mosmarrëveshje - pasi unë jam një pjesë e saj - me asgjë nga ato që caktohen nga rregulli i gjithësishëm: asgjë që i sjell dobi gjithësisë nuk është e dëmshme për një pjesë të saj. Tërësia, në të vërtetë, nuk përmban asgjë që nuk sjell dobi. E meqenëse çdo natyrë ka të përbashkët këtë cilësi, por natyra e gjithësisë ama ka për më tepër vetinë që të mos jetë e detyruar nga asnjë shkak i jashtëm për të prodhuar diçka që t'i bëjë dëm asaj, duke më kujtuar se jam pjesë e një tërësie kaq të rrënjosur, atëherë unë do të mirëpres çdo ngjarje; e përderisa jam në njëfarë marrëdhënieje farefisnore me pjesët që kanë të njëjtën prejardhje timen, nuk do të bëj asgjë në kundërshtim me të mirën shoqërore, përkundrazi do të kem si pikësynim qeniet që kanë të njëjtën prejardhje timen dhe do të drejtoj çdo shtysë ndaj dobishmërisë së përbashkët e do ta largoj atë nga drejtimi i kundërt. Nëse do të ndodhin plotësisht këto kushte, jeta nuk mund të kalojë veçse e lumtur, ashtu si mund ta përfytyrosh se kalon e lumtur jeta e një qytetari, i cili është gjithnjë i zënë me veprime frytdhënëse për bashkëqytetarët dhe është i gatshëm të mirëpresë çfarëdolloj gjëje t'i ketë caktuar qyteti.

7. Fati i pjesëve të tërësisë – këto që them janë të kufizuara nga bota – është që ato të shuhen: kjo fjala e fundit duhet marrë në kuptimin e shndërrimit. Por nëse, them unë, kjo është një e keqe për to dhe është një e keqe e pashmangshme, gjithësia nuk mund të ecë mirë, duke parë se pjesët e saj janë afër shndërrimit dhe janë ndërtuar me qëllim që të përfundojnë, në mënyra të ndryshme, të

shkatërruara. Atëherë, vetë natyra do të kishte bërë çmos që të dëmtonte pjesët e saj, që t'ia shfaqte së keqes dhe t'ia drejtonte në mënyrë të pashmangshme asaj? Apo natyra nuk e kuptoi që po krijohej një gjendje e tillë? Që të dyja hipotezat janë të çuditshme. Po nëse ndokush, duke e përjashtuar ndërhyrjen e natyrës, do ta shpjegonte këtë gjendje si një fenomen të thjeshtë fizik, edhe në këtë rast nga njëra anë, do të ishte qesharake të thoje se pjesët e tërësisë shndërrohen për shkak të një procesi fizik, nga ana tjetër, do të ishte qesharake të habiteshe sikur të ishte një dukuri kundër natyrës apo të mos e pranoje atë, duke marrë parasysh për më tepër se përfundimi i shpërbërjes është çlirimi i përbërësve me të cilët është ndërtuar çdo qenie. Në të vërtetë ose është përhapje e elementëve me të cilët është përbërë përzierja, ose është ndryshimi i diçkaje të ngurtë në tokë, i gazit në ajër, ku këta elementë përmblidhen në gjykimin e gjithësisë, qoftë nëse ajo vazhdon në flakërime të herëpashershme, qoftë nëse ripërtërihet nëpërmjet shkëmbimeve të brendshme të përjetshme. E mos mendo se e ngurta dhe e gazta janë ende ato që ishin në çastin e parë të jetës: e gjithë kjo vërshoi dje a pardje me anë të ushqimit dhe ajrit që thithim. Shndërrohet kjo që është marrë më pas, jo ajo që ka prodhuar natyra. Pranoje po të duash se ajo, përkundrazi, të lidh ngushtë me detyrën tënde vetjake: kjo më duket se nuk ka të bëjë fare me atë, për të cilën po flasim tani.

8. Nëse e cilëson veten me këto fjalë – i mirë, i matur, i çiltër, i kujdesshëm, fisnik dhe në harmoni me gjithçka – ki kujdes që të mos i ndryshosh e të mos i humbasësh këto cilësi e nëse do t'i humbasësh, rimerri përsëri ato. Mbaj mend

se "i kujdesshëm" për ty nënkupton vlerësimin analitik dhe të vëmendshëm të çdo gjëje; "në harmoni me gjithçka" nënkupton pranimin e vetvetishëm të çdo gjëje që na cakton natyra e përbashkët; "fisnik" nënkupton aftësinë për të ngritur pjesën e arsyeshme mbi lëvizjet e ëmbla dhe të ashpra të trupit, mbi famën, mbi vdekjen dhe të gjitha gjërat e tjera të këtij lloji. Nëse do të qëndrosh në lartësinë e këtyre fjalëve, pa vuajtur sepse të tjerët i përdorin ato për të të karakterizuar ty, atëherë do jesh një tjetër njeri dhe do të hysh në një tjetër jetë. Se të jesh ende ashtu siç ke qenë deri tani, të përpëlitesh dhe të përlyhesh në një jetë të tillë, kjo i përshtatet një njeriu të shkujdesur, një njeriu që kapet pas jetës si ato *grupet e kafshëve*, të cilat, edhe pse janë gjysmë të shqyera, plot me plagë, të ndotura me gjak dhe pluhur, prapëseprapë kërkojnë që t'i kursesh për të nesërmen, që në ato kushte të përfundojnë si pre e kthetrave dhe e grykëve të veta. Prandaj zëri këto pak fjalë e, nëse mund të qëndrosh tek ato, qëndro sikur të kishe emigruar në ndonjë ishull të lumturisë; po nëse kupton se po bie dhe nuk ia del dot mbanë që t'i mbash fort ato, ec besimplotë që të kërkosh një skutë, ku të mund t'i mbash ato nën zotërimin tënd ose largohu nga jeta, jo i zemëruar, po me thjeshtësi, me liri dhe me dëshirë, duke përmbushur të paktën këtë arritje në jetë: të largohesh kështu prej saj. Nëse nuk harron këto fjalë, do ta kesh më të lehtë që të kujdesesh për hyjnitë, të sjellësh ndër mend se ato nuk duan t'i miklosh, përkundrazi duan që të gjitha qeniet e arsyeshme të njehsohen me to dhe që fiku të bëjë atë që i takon fikut, qeni atë që i takon qenit, bleta atë që i takon bletës, njeriu atë që i takon njeriut.

9. Mëri, luftë, nxitje, mpirje e robëri ditë pas dite do t'i prishin të gjitha ato parime të shenjta që shfaq ti, të cilat s'kanë të bëjnë me shkencën e natyrës e që më pas ti i braktis. Po duhet të shikosh e të bësh gjithçka në mënyrë të tillë që, nga njëra anë, të arrihet ajo që kërkon rrethana e nga tjetra, të zhvillohet shqyrtimi teorik dhe të ruhet ajo siguri e vetvetes e cila rrjedh nga njohja e përpiktë e çdo gjëje – e ruajtur me kujdesin më të madh, po pa arritur deri aty sa ta fshehësh atë. Kur do mund ta shijosh thjeshtësinë? Po seriozitetin? Po njohjen e çdo gjëje – domethënë, cili është thelbi i saj, ç'vend zë ajo në botë, sa kohë i ka caktuar natyra ekzistencës së saj, nga cilët elementë është e përbërë, kujt mund t'i përkasë, kush mund ta japë e ta marrë përsëri atë?

10. Merimanga është krenare se ka kapur një mizë, dikush është krenar se ka kapur një lepurush, një tjetër se ka kapur një cironkë me rrjetën e tij, një tjetër se ka kapur disa derra të egër, njëri ca arinj, njëri ca Sarmatë. Tek e fundit, nuk janë vallë kusarë ata, nëse analizojnë parimet e tyre?

11. ... ashtu siç shndërrohet çdo gjë në një tjetër: gjej një mënyrë për të shqyrtuar dukurinë, zbatoje vazhdimisht atë dhe ushtrohu në këtë fushë, sepse asgjë tjetër nuk ndihmon kaq shumë në fisnikërinë e shpirtit. U zhvesh nga trupi dhe, duke menduar se pas pak duhet të braktisë gjithçka pas ndarjes nga bota e njerëzve, iu përkushtua drejtësisë – përsa i përket gjërave që kanë të bëjnë me veprimtarinë e tij – dhe natyrën e gjithësishme – përsa i përket ngjarjeve që nuk varen nga ai. E nuk merr parasysh as se çfarë do të thonë apo do të mendojnë për të apo çfarë do të bëjnë kundër

atij, që është i kënaqur nga këto dy veprimtari: të jetë i drejtë në ato që është duke bërë dhe të dojë ato që i janë caktuar atij; ka lënë mënjanë çdo punë dhe çdo detyrë tjetër dhe nuk do asgjë tjetër veçse të përshkojë deri në fund rrugën e duhur me anë të ligjit dhe të ndjekë Zotin, i cili përshkon rrugën e duhur deri në fund.

12. Përse duhet hamendja kur është e mundur të shqyrtosh se çfarë duhet të bësh, dhe nëse e dallon atë ec i qetë në atë drejtim pa u kthyer pas, nëse nuk e dallon ndërprite gjykimin dhe vrapo përsëri te këshilltarët më të mirë –, e nëse të dalin pengesa të tjera gjatë rrugës që do të bësh, ec përpara sipas mundësive që ke në atë çast, duke iu përmbajtur, pas një analize të hollësishme, asaj që të duket e drejtë. Në të vërtetë, gjëja më e mirë është ta arrish këtë pikësynim, pasi të mos e arrish do të thotë të dështosh. Ai që ndjek arsyen për çdo gjë është një njeri i qetë dhe njëkohësisht i gatshëm për të vepruar; ka gëzim në fytyrë dhe njëkohësisht seriozitet.

13. Sapo të zgjohesh pyet veten: "Ka ndonjë ndryshim për ty, nëse dikush qorton atë që është e drejtë dhe e prirur nga e mira?". Jo. Ke harruar vallë se këta njerëz, të cilët lartësohen duke lëvduar dhe qortuar të tjerët, kanë një mënyrë të caktuar sjelljeje në shtrat dhe në tryezë? Ke harruar se me çfarë merren ata, cilat gjërave u shmangen, cilat ndjekin, cilat vjedhin, cilat grabisin, jo me duar e këmbë, po me pjesën e tyre më të çmuar, e cila mund të ndiejë, kur të dojë, ndershmëri, turp, dashuri për të vërtetën, respekt për ligjin dhe një djall të mirë?

14. Njeriu i arsimuar dhe i respektueshëm i thotë natyrës, e cila jep dhe rimerr gjithçka: "Më jep çfarë të duash dhe rimerr çfarë të duash". E nuk e thotë me hije sfiduese, por e thotë se është i butë dhe i prirur për të mirë ndaj natyrës.

15. Të ka mbetur pak kohë për të jetuar. Jeto si në majën e një mali: sepse nuk ka asnjë ndryshim të jetosh atje apo këtu, nëse kudo në gjithësi jeton si në një qytet. Njerëzit le ta shikojnë e ta shqyrtojnë me imtësi atë që është vërtet njeri dhe jeton në përputhje me natyrën. Nëse nuk e durojnë, le ta vrasin: është më mirë të vdesësh se sa të jetosh si ata.

16. Pra: nuk duhet të diskutosh më se si duhet të jetë një njeri i virtytshëm, po të jesh i tillë.

17. Drejtoju vazhdimisht përfytyrimit të krejt përjetësisë dhe të krejt lëndës, si edhe përfytyrimit të faktit se, përballë lëndës, çdo pjesë është si një kokërr fiku, kurse përballë kohës si një rrotullim trapani.

18. Çdo send, që ta vlerësosh, shikoje si diçka që është duke u shpërbërë tashmë, në shndërrim e sipër e pothuajse duke u kalbur ose duke u zhdukur, pra, ki parasysh se çdo gjë ka lindur pothuajse për të vdekur.

19. ... se si janë kur hanë, flenë, çiftëzohen, jashtëqesin dhe në gjithçka tjetër. Pastaj se si janë kur njëjtësohen me ligjin, shfaqin krenari ose i dorëzohen zemërimit dhe bëjnë vërejtje nga lartësia e superioritetit të tyre. Ndërsa pak më parë sa njerëzve u lëpinin këmbët dhe për ç'arsye! E pas pak do të jenë përsëri në këtë gjendje.

20. Secili nxjerr përfitim nga ajo që sjell natyra e gjithësishme dhe nxjerr përfitim pikërisht në atë çast kur ia sjell natyra.

21. "Toka e do shiun e atë e do edhe eteri i nderuar"; dhe bota do të bëjë gjithçka që duhet të ndodhë. Tani botës i them: "Unë dua bashkë me ty." A nuk thuhet zakonisht edhe se diçka e caktuar "do që të ndodhë"?

22. O jeto këtu – e tashmë je mësuar me këtë –, o dil prej këtu e kjo është ajo që doje ti –, ose vdis – dhe e ke përmbushur detyrën tënde –: nuk ke mundësi të tjera përveç këtyre. Pra, mos u ligështo!

23. Le të jetë mjaft e qartë se atje poshtë, në fushë, është pothuajse si këtu dhe është gjithçka si këtu, ashtu edhe në majë të malit, në breg të detit, apo ku të duash. Do të gjesh pikërisht atë që thotë Platoni: "Duke u mbyllur – thotë – në vathën e tij në mal", e më tej: "Të mjelësh delen që blegërin".

24. Ç'është për mua parimi im drejtues, si po e bëj unë tani atë, e për çfarë po e përdor tani? Mos është vallë pa intelekt, i lirë dhe i shkëputur nga shoqëria aq i shtënë dhe i përzier në trup sa të ketë të bëjë patjetër me lëvizjet e tij?

25. Kush largohet nga Zoti është një rob i arratisur; Zoti ynë është ligji dhe kush e shkel atë është një i arratisur. Po ashtu, kush vuan, zemërohet e trembet, sepse nuk do që të ketë ndodhur, të jetë duke ndodhur ose duhet të ndodhë diçka nga ato që ka caktuar, ai që drejton gjithçka, pra, ligji,

i cili ligjëron atë që i cakton secilit. Domethënë kush trembet, vuan ose zemërohet është një rob i arratisur.

26. Pasi ka derdhur farën në mitër mashkulli tërhiqet dhe që nga ai çast fara kalon në një tjetër çështje, të cilën e përpunon dhe e zbaton një fëmijë i përsosur: ç'përfundim vjen nga ai fillim! E më tej: njeriu lë ushqimin në gojën e fëmijës dhe që nga ai çast ushqimi kalon në një tjetër çështje, nga e cila nxjerr ndjesi, shtysa, pra jetë dhe fuqi e sa e sa përfundime të tjera. Pastaj vëre këto zhvillime që ndodhin në një fshehtësi kaq të thellë dhe shiko forcën që i prodhon ato, ashtu siç shikojmë edhe forcën që tërheq trupat për poshtë dhe atë që i shtyn për lart: jo me sy, po kjo nuk do të thotë me më pak mëndjemprehtësi.

27. Ki parasysh vazhdimisht se si edhe më parë gjithçka ndodhte tamam ashtu siç ndodh tani; e ki parasysh se kjo do të ndodhë edhe në të ardhmen. Sill ndër mend drama të tëra dhe pamje nga i njëjti nivel jetese, sa të tillë njeh nga përvoja vetjake ose nga historia e mëparshme, për shembull, krejt oborri mbretëror i Adrionit, krejt oborri mbretëror i Antoninit, i Filipit, i Aleksandrit, i Krezos: ishte gjithçka ashtu siç është tani, vetëm se me personazhë të tjerë.

28. Shikoje çdo njeri që vuan ose ankohet për çfarëdolloj arsyeje si një derrkuc të flijuar që hedh shkelma dhe gërthet; ashtu është edhe ai që, i shtrirë në shtratin e tij të vogël, qan i vetëm dhe në heshtje zinxhirin që na lidh me gjithësinë. Ki parasysh se vetëm qenies së arsyeshme i lejohet të ndjekë me dëshirë ngjarjet, ndërkohë që është e pashmangshme për të gjithë që thjesht t'i ndjekin.

29. Pikë për pikë, për çdo gjë që bën, ndalu të mendosh gjatë dhe pyet veten nëse vdekja të tremb ngaqë të privon nga kjo gjë.

30. Kur të ndeshësh në gabimin e dikujt fillo menjëherë të mendosh ç'gabim të ngjashëm po bën ti, për shembull, duke e cilësuar si të mirë kënaqësinë ose famën, e gjëra të tjera të tilla. Duke menduar gjatë për këtë pikë, në të vërtetë, do ta harrosh shpejt zemërimin tënd, aq më tepër nëse do të të vijë ndër mend fakti se ai njeri vepron ngaqë është i detyruar: çfarë duhet të bëjë ai? Ose nëse ke mundësi, liroje atë nga gjendja e deyruar.

31. Duke parë Satironin, përfytyro një Sokratik, Eutik ose Imen; duke parë Eufratin, përfytyro Eutiksionin ose Silvanin; duke parë Alcifronin, përfytyro Tropeforin; duke parë Ksenofonin, përfytyro Kritonin ose Severon; e kur të kthehesh për të parë vetveten, përfytyro një nga Çezarët dhe të njëjtën gjë bëj për çdo njeri tjetër. Pastaj mendja jote le të pyesë veten: ku janë këta? Asgjëkund ose kushedi se ku. Në të vërtetë, kështu do të shikosh vazhdimisht se realiteti njerëzor është tym dhe është hiç, mbi të gjitha, nëse do të mbash mend se gjithçka, pasi shndërrohet, nuk do të mbetet më në pafundësinë e kohës. Atëherë përse mundohesh kaq shumë? Përse nuk kënaqesh duke i shkuar në fund ashtu siç duhet këtij udhëtimi të shkurtër? Prej cilës lëndë dhe prej cilës temë kërkon të largohesh? Çfarë tjetër janë gjithë këto gjëra veçse ushtrime për arsyen, e cila ka shquar qartë, edhe në caqet e shkencës së natyrës, çështjet e jetës? Pra, këmbëngul deri sa të kesh përvetësuar edhe këto koncepte,

ashtu siç përvetëson stomaku i fortë çdo lloj ushqimi, ashtu siç shndërron zjarri i gjallë në flakë dhe dritë çdo që i hedhin sipër.

32. Askush nuk duhet të thotë për ty, duke folur me çiltërsi, se nuk je njeri i thjeshtë dhe i virtytshëm: ai që do të ketë një mendim të tillë për ty duhet të gënjejë. Gjë që varet krejt nga ty: në të vërtetë kush të ndaloi të jesh i virtytshëm dhe i thjeshtë? Duhet vetëm të vendosësh që të mos jetosh më, nëse nuk do të jetë kështu. Në të vërtetë, as arsyeja nuk zgjedh që ti të jetosh, nëse nuk je kështu.

33. Çfarë duhet bërë ose çfarë duhet thënë, në lidhje me këtë çështje, që t'ia vlejë? Për çfarëdolloj gjëje të flitet është e drejtë ta bësh ose ta thuash atë; e mos nxirr si shkak një pengesë. Nuk mund të pushosh së ankuari para se të kesh ndjerë në vetvete se për ty, të bësh atë që përshtatet me ndërtimin e njeriut, sido që të dalë, dhe të paraqitet ajo është e barazvlershme me epshin që gjejnë te rehatia njerëzit e ndjeshëm ndaj kënaqësive; në të vërtetë, duhet të kuptosh si qejf çdo veprim që është i drejtë të bësh në përshtatje me natyrën tënde e të veprosh, në këtë mënyrë, është e drejtë kudo. Sigurisht cilindrit nuk i është dhënë mundësia që të zbatojë kudo lëvizjen e tij të veçantë, e as ujit, as zjarrit, asgjëje që është udhëhequr nga një natyrë ose nga shpirti i paarsyeshëm, sepse ka shumë pengesa dhe vështirësi. Ndërsa intelekti dhe arsyeja mund të kalojnë çfarëdolloj vështirësie, ashtu siç është në natyrën e tyre dhe siç duan ata. Kur të sjellësh ndër mend këtë aftësi, në sajë të së cilës arsyeja do të lëvizë me anë të çdo gjëje, ashtu siç shkon zjarri për lart,

guri për poshtë, cilindri përgjatë një rrafshi të pjerrët, mos kërko më asgjë tjetër: pengesat e tjera, në të vërtetë, ose kanë të bëjnë me këtë trup të mjerë, që është vetëm një kufomë ose pa i shoqëruar me një opinion që t'i njohë si të tilla dhe me një lëshim të vetë arsyes, pengesat nuk të prekin dhe nuk prodhojnë as të keqen më të vogël, se përndryshe edhe ai që i pëson ato do të bëhej menjëherë më i keq. Pra, përsa i përket gjithë qenieve të tjera, çfarëdolloj gjëje t'i ndodhë ndonjërit prej tyre, është vetë qenia e prekur nga ato ajo që do të bëhet më e keqja. Ndërsa këtu, nëse mund të thuhet kështu, do të bëhet, madje, edhe më i mirë e më i lavdërueshëm, nëse do të dijë të sillet siç duhet në ato që i ndodhin. Pra, mbaj mend se atij që është qytetar nga natyra nuk mund t'i sjellë dëm ajo që nuk i sjell dëm qytetit; dhe nuk mund t'i sjellë dëm qytetit ajo që nuk i sjell dëm ligjit. Tani, asgjë nga këto të ashtuquajturat fatkeqësi nuk e dëmton ligjin; domethënë, ajo që nuk dëmton ligjin, nuk dëmton as qytetin e as qytetarin.

34. Nëse dikush ka ndier brejtjen e parimeve të vërteta i mjafton edhe shenja më e vogël, fjalia të cilën e dinë të gjithë, për të sjellë ndër mend se nuk e njohin dhimbjen dhe frikën. Për shembull, gjethe, era përhap disa syresh në tokë... po kështu edhe trungu i njerëzve... fletusha janë edhe fëmijët e tu, fletusha edhe këta që me një shprehje kaq bindëse brohorasin dhe lëvdojnë ose, në të kundërt, mallkojnë, ose thellë brenda tyre qortojnë dhe shpotitin, po ashtu fletusha janë edhe ata të cilëve do t'u besojmë famën tonë pas vdekjes. Në të vërtetë, të gjitha këto qenie lindin në stinën e pranverës... pastaj i rrëzon era; e më pas, në vend të tyre, pylli prodhon të

tjera. Kushti i zakontë i çdo gjëje është ekzistenca e shkurtër e saj; ndësa ti i shmangesh dhe ndjek çdo gjë si të ishte e shkruar të zgjaste në pafundësi. Edhe pak e do të mbyllësh sytë; e një tjetër do të qajë atë që të ka varrosur ty.

35. Syri i shëndetshëm duhet të shikojë gjithçka që mund të shihet e të mos thotë: "Dua të shikoj të gjelbrën": këtë gjë e bën edhe ai që i ka sytë të sëmurë; dëgjimi dhe nuhatja e shëndetshme duhet të jenë gati për gjithçka që mund të dëgjohet apo të nuhatet; stomaku i shëndetshëm duhet të reagojë në të njëjtën mënyrë ndaj çdo lloj ushqimi, ashtu si guri i mullirit duhet të bluajë gjithçka që mund të bluajë. E më pas mendja e shëndetshme duhet të jetë gati për çdo ndodhi; ndërsa ajo që thotë: "Fëmijët e mi të shpëtojnë!" dhe "Të gjithë të lavdërojnë çdo gjë që bëj unë!" është një sy që kërkon të gjelbrën ose dhëmbë që kërkojnë ushqim të butë.

36. Askush nuk është kaq fatlum sa të mos ketë pranë, kur të vijë çasti i vdekjes, dikë që ta mirëpresë me kënaqësi ngjarjen e përzishme. Ai është një njeri serioz dhe i urtë? Kur të vijë ora e tij e fundit do të ketë ndonjë që do të thotë me vete: "Më në fund do të marrim pak frymë nga ky njeri i mërzitshëm; jo se ishte i ashpër me ndonjë nga ne, por e ndieja se thellë brenda tij na fajësonte.". Kjo për njeriun serioz: ndërsa në rastin tonë kushedi sa arsye të tjera do të ketë që të tjerët të mos presin gjë tjetër veçse të çlirohen nga ne! Prapë për këtë do të mendosh kur të jesh duke vdekur dhe do të ikësh më i qetë, duke arsyetuar kështu: "Po dal nga një jetë, në të cilën pikërisht miqtë e mi, ata për të cilët

jam përpjekur kaq shumë, jam lutur aq shumë, jam merakosur aq shumë, pikërisht këta duan që unë të iki, duke shpresuar ndoshta se do të kenë ndonjë tjetër përfitim nga kjo". Atëherë përse të dëshiroj me kaq ngulm që të qëndroj më gjatë këtu poshtë? Megjithatë mos ik duke ushqyer për këtë arsye ndjenja më pak dashamirëse ndaj tyre, po duke ruajtur karakterin që ke pasur gjithnjë, duke qenë mik i dashur dhe i prirur për të mirë ndaj tyre; e mos ik as sikur dikush po të shkëput prej tyre: përkundrazi, duhet të largohesh prej tyre në atë mënyrë të qetë me të cilën lirohet nga trupi shpirti i atij që ka një vdekje të rehatshme. Në të vërtetë, natyra të bashkoi dhe të përzieu me ta: tani, ama, po të ndan. Po ndahem ṣiç do të ndahesha nga të afërmit e mi, pa kundërshtuar, madje as duke u ndier i detyruar: dhe kjo është një sjellje që përputhet me natyrën. Mësohu që, në çdo gjë që bën dikush, me aq sa të kesh mundësi, të hetosh brenda vetes: "Ç'synim ka ky që po bën këtë veprim?". Po fillo nga vetja jote dhe këtë shqyrto të parën.

37. Mos harro se fijet e marionetës i lëviz ai që ndodhet brenda teje: ai është [...], ai është jeta, ai, nëse duhet ta themi, është njeriu. Në konceptin tënd, mos e lidh asnjëherë mbështjellën, që e mban, me këto organe, që i janë krijuar asaj rreth e qark: ato janë si një sëpatë, me të vetmin ndryshim që janë të ngjitur me organizmin tonë. Se këto pjesë, pa shkakun i cili i lëviz dhe i ndal, nuk janë më të dobishme se xhepi për atë që qep, se pena për atë që shkruan dhe kamzhiku për karrocierin.

LIBRI I NJËMBËDHJETË

1. Vetitë e shpirtit të arsyeshëm janë: shikon vetveten, shpreh vetveten, e bën vetveten ashtu siç do që të jetë, i mbledh vetë frytet e asaj që prodhon (frytet e bimëve dhe prodhimet e kafshëve, në fakt, i mbledhin të tjerët), arrin qëllimin e saj kurdo që të përfundojë jeta. Ndryshe nga ç'ndodh në vallëzim, në shfaqjet teatrore dhe në rrethana të ngjashme – ku mbetet i papërfunduar i tërë veprimi nëse diçka e ndërpret këtë –, shpirti në çfarëdolloj pjese, në çfarëdolloj gjendjeje që të ndodhet, e arrin plotësisht dhe pa boshllëqe qëllimin e tij, në mënyrë të tillë që të mund të thotë: "Mora atë që është e imja.". E, më tej: si endet lirisht në të gjithë botën, në zbrazëtinë që e rrethon dhe në ndërtimin që i jep trajtën botës, shtrihet drejt pafundësisë së përjetësisë, sjell ndër mend dhe kupton përtëritjen e vazhdueshme të gjithësisë dhe vëren se kush do të vijë pas nesh nuk do të shikojë asgjë të re kush ka ardhur para nesh nuk ka parë asgjë më shumë, po, në njëfarë mënyre, kush e ka kaluar pragun e të dyzetave, nëse zotëron fare pak zgjuarsi, ka parë gjithë të kaluarën dhe gjithë të ardhmen në sajë të ngjashmërisë që i lidh ato. Është tipike për shpirtin e arsyeshëm gjithashtu edhe të dojë të tjerët, të nxisë të vërtetën dhe thjeshtësinë, të mos nderojë asgjë tjetër më shumë se veten – gjë që është tipike edhe për ligjin. Kështu, pra, nuk ka asnjë ndryshim midis gjykimit të drejtë dhe gjykimit të drejtësisë.

2. Do të arrish të përbuzësh një këngë të ëmbël, e më tej vallëzimin dhe dyluftimin. Mund të përbuzësh zërin melodik nëse do ta ndash atë në tinguj të veçantë e, duke i marrë me radhë ata, do të pyesësh veten nëse je mposhtur: do të të vijë turp, në fakt, që ta pranosh këtë. Përsa i përket vallëzimit, do të arrish deri aty sa ta përbuzësh, duke u sjellë në të njëjtën mënyrë, duke e ndarë atë në lëvizje dhe pozicione të veçanta, e njëjta gjë thuhet edhe për dyluftimin. Pra, duke përjashtuar virtytin dhe pasojat e tij, mos harro të mbështetesh menjëherë te pjesët e veçanta dhe të arrish t'i përbuzësh ato nëpërmjet kësaj analize. Zbato të njëjtën gjë dhe për jetën në tërësi.

3. Ç'shfaqje e bukur është shpirti që tregohet i gatshëm kur duhet të ndahet tashmë nga trupi dhe të shtegtojë, të zhduket ose të këmbëngulë! Po kjo gatishmëri duhet të vijë nga një gjykim vetjak e të mos bazohet mbi një kundërshtim të qartë dhe të thjeshtë, ashtu siç ndodh midis të krishterëve: duhet të jetë e menduar gjatë, serioze, në gjendje për të bindur edhe të tjerë, larg nga çdo teatralitet.

4. Kam bërë diçka në të mirë të bashkësisë: pra, kam bërë diçka të dobishme. Duhet ta kesh gjithnjë parasysh këtë mendim dhe vazhdo të veprosh gjithnjë në këtë mënyrë.

5. Cila është mjeshtëria ime? Të jem i virtytshëm. E në ç'mënyrë tjetër mund të arrihet kjo veçse në sajë të parimeve që kanë të bëjnë, nga njëra anë, me natyrën e gjithësishme, nga tjetra, me përbërjen e veçantë të njeriut?

6. Që në fillim u përhapën tragjeditë, të cilat kishin për detyrë të mbanin mend ndodhitë dhe të kujtonin se kështu zhvillohen ngjarjet nga natyra dhe se ajo që të tërheq në shfaqjen e teatrit nuk duhet të mundojë në një shfaqje më të madhe. Në të vërtetë është vërtetuar se kështu duhet të përfundojnë ndodhitë dhe se ato i duron edhe ai që thërret: "Ah, Citeron!". E shkrimtarët e tragjedive kanë edhe shprehje të dobishme, për shembull: nëse hyjnitë na kanë lënë pas dore mua bashkë me dy fëmijët e mi, kjo e ka një shkak; e më tej: të mos zemërohesh me realitetin dhe ta korrësh jetën si një kalli të pjekur; e shprehje të tjera të ngjashme me to. Pas tragjedisë u përhap komedia antike, e cila kishte një liri fjale edukuese dhe pikërisht nëpërmjet gjuhës së drejtpëdrejtë që përdorte të sillte ndër mend, jo më kot, thjeshtësinë e sjelljes; këto mjete përdori edhe Diogjeni, për një qëllim të ngjashëm. Sill ndër mend me kujdes se si qe pastaj, komedia e atëhershme e, në fund, me ç'qëllim u përhap komedia e re, e cila pak nga pak rrëshqiti drejt virtuozitetit imitues, se, në të vërtetë, fakti që edhe poetët e komedisë së vjetër dhe asaj të re thanë diçka të dobishme, kjo dihet mjaft mirë; po ç'qëllim kishte orvatja e përgjithshme e kësaj veprimtarie poetike dhe dramatike?

7. Sa i qartë del në pah fakti se nuk ka një mënyrë tjetër jetese që të jetë kaq e përshtatshme për të zbatuar filozofinë se sa kjo në të cilën ndodhesh tani.

8. Një degë e prerë nga dega, në të cilën ishte ngjitur, nuk mund të jetë e prerë edhe nga krejt pema, po kështu

edhe një qenie njerëzore, e shkëputur vetëm nga njëri prej të afërmve të saj, nuk mbetet e veçuar nga krejt bashkësia. Tani, degën e pret dikush tjetër, ndërkohë që është njeriu ai i cili, kur ndien urrejtje dhe neveri për dikë tjetër, e ndan veten prej tij: pa e ditur, ama që ndërkohë është mënjanuar nga i gjithë organizmi shoqëror. Po këtu qëndron përparësia, të cilën na e ka dhuruar Zeusi, i cili krijoi lidhjen shoqërore: ne e kemi mundësinë të bashkohemi përsëri me të tjerët dhe të bashkëpunojmë ende për të përmbushur gjithçka. Megjithatë një ndarje e tillë, nëse përsëritet shumë shpesh, ia vështirëson bashkimin dhe kthimin në gjendjen e mëparshme elementit, i cili ndahet nga të tjerët. Pra, dega, e cila që nga sytha e parë është rritur bashkë me pemën dhe me të ka marë gjithnjë frymë, nuk është e njëjtë me degën, e cila është ngjitur përsëri pasi është prerë, le të thonë çfarë të duan kopshtarët. Ndaj me ta, të njëjtën bimë jo të njëjtat parime.

9. Ai që të kundërvihet ndërkohë që je duke ecur në gjykimin e duhur, nuk duhet të të çojë në rrugë të gabuar, ashtu siç nuk duhet të të largojë as nga dashamirësia që ke në lidhje me të; përkundrazi, duhet t'u përmbahesh njësoj të dyja gjërave: jo vetëm patundshmërisë së gjykimit dhe të veprimit, por edhe mirëkuptimit ndaj atyre që përpiqen të të pengojnë ose të të krijojnë ndonjë tjetër vështirësi. Në të vërtetë, – edhe ky zemërim ndaj tyre – , është një trajtë dobësie njësoj si të lesh pas dore atë që po bën dhe të heqësh dorë nga frika; sepse janë të dy, njësoj, dezertorë: si ai që u frikësua edhe ai që u largua nga ata që i ka të afërm dhe miq nga natyra.

10. Asnjë natyrë nuk është inferiore ndaj artit: në të vërtetë artet imitojnë natyrat. Nëse kjo është e vërtetë, edhe natyra që është më e përsosura nga të gjitha dhe më mirëkuptuese nuk mund të jetë inferiore ndaj zotësisë së artit. Çdo art, ama, i bën prodhimet inferiore për ato superiore: pra, edhe natyra e përbashkët. E pikërisht këtu e ka zanafillën drejtësia, e prej saj burojnë virtytet e tjera. Në të vërtetë nuk mund ta mbrojmë drejtësinë, nëse do të jemi të dhënë pas gjërave të ndërmjetme ose do të mashtrohemi lehtë, do të jemi shumë të rrëmbyer kur të krijojmë një mendim dhe shumë të gatshëm për ta ndryshuar atë.

11. Gjërat, të cilave ti u shkon pas ose prej të cilave largohesh e që kështu ato të shqetësojnë ty, nuk lëvizin drejt teje: madje je ti ai që, në njëfarë mënyre, lëviz drejt tyre; le të qetësohet pra gjykimi yt për to dhe ato do të qëndrojnë të palëvizura e askush nuk do të të shikojë që t'u shkosh pas ose të largohesh prej tyre.

12. Rethi i shpirtit e ruan të pandryshuar formën e tij kur nuk zgjatet drejt diçkaje, nuk tërhiqet në vetvete, nuk shpërndahet, nuk shtrihet, por shkëlqen nga drita me të cilën shikon të vërtetën e gjithçkaje dhe të vërtetën që mban brenda tij.

13. Dikush do të më përbuzë? Punë e tij. Përsa më përket, unë do të tregohem i kujdesshëm që askush të mos më gjejë duke bërë ose duke thënë diçka që të jetë e denjë për t'u përbuzur. Do të më urrejë? Punë e tij; ndërsa unë do të vazhdoj të jem i dashur dhe i prirur për të mirë ndaj kujtdo, e atij në veçanti do t'i tregoj menjëherë gabimin që ka bërë,

pa sjellje qortuese e as për të nxjerrë në pah durimin tim, po me një mirësi të çiltër, si Fokoni i mirënjohur (nëse ai nuk shtirej). E tillë duhet të jetë, në të vërtetë, prirja jonë e brendshme dhe hyjnitë duhet të kujdesen për një njeri, i cili nuk sillet me mospërfillje apo me mosdurim ndaj asgjëje. Ç'e keqe mund të të vijë në të vërtetë ty, nëse tani bën atë që përshtatet me natyrën tënde dhe pranon atë që tani është me vend për natyrën e gjithësishme, si njeri i pritur për të përmbushur me çdo rrugë të mundshme atë që është dobishme për bashkësinë?

14. Përbuzin njëri-tjetrin, megjithatë përpiqen t'i pëlqejnë njëri - tjetrit e, ndërsa mundohen të sundojnë, i nënshtrohen njëri - tjetrit.

15. Sa i shthurur dhe gënjeshtar është ai që thotë: "Kam vendosur të jem i hapur me ty.". Çfarë bën, o mik? Nuk ka nevojë të vesh një kusht të tillë. Kjo duhet të duket vetë: duhet ta kesh të shkruar në ballë, duhet të tingëllojë menjëherë në zërin tënd, duhet të dalë në dritë menjëherë nga shikimi yt, ashtu siç është në çast i qartë shikimi i të dashuruarve për atë që dashuron. Pra, njeriu i çiltër dhe i ndershëm duhet të jetë si ai që mban erë dhi, në mënyrë që kush i qëndron pranë ta kuptojë, do apo s'do, sapo t'i afrohet. Çiltërsia e shtirë është një kamë. Nuk ka asgjë më të turpshme se miqësia e ujkut: qëndroji më larg se çdo gjëje tjetër. Njeriut të ndershëm, të çiltër e të dashur i duken që në sy këto cilësi dhe nuk mund të mos i vësh re.

16. Kaloje jetën sa më mirë që të mundësh: kjo është një aftësi e rrënjosur thellë në shpirt, kur qëndron mospërfillës ndaj gjërave mospërfillëse. E do të jetë përbërësit e veçantë të saj dhe në tërësi, pa harruar se asnjëra nuk krijon te ne një opinion për të dhe asnjëra nuk drejtohet për nga ne, po qëndrojnë të palëvizura dhe jemi ne, përkundrazi, ata që krijojnë gjykime për to e, në njëfarë mënyre, i shkruajmë këto gjykime brenda vetes, edhe pse është po aq e mundur të mos i shkruash ato sa ç'është t'i fshish menjëherë, nëse ka ndodhur tashmë pa e vënë re; e pa harruar se kjo përkujdesje do të zgjasë pak e pastaj jeta do të mbarojë. Ku qëndron vështirësia që këto gjëra të mos jenë ashtu siç do të doje ti? Nëse ato përputhen me natyrën, ji i lumtur për to dhe do ta kesh të lehtë; nëse janë në kundërshtim me natyrën, kërko çfarë është për ty në përputhje me natyrën dhe merru me këtë gjë, edhe nëse ajo nuk të sjell lavdi; secili meriton mirëkuptim, kur kërkon të mirën e tij të vërtetë.

17. .. nga erdhi çdo gjë, prej cilëve elementë është e përbërë, në çfarë shndërrohet dhe se nuk do të pësojë asgjë të keqe.

18. Pika e parë: ç'marrëdhënie ka midis nesh? Duhet të kemi parasysh se kemi lindur për njëri - tjetrin dhe se, nën një tjetër këndvështrim, unë kam lindur për t'i udhëhequr ata, ashtu siç udhëheq dashi kopenë ose demi tufën. Po kthehu në majë, duke u nisur nga kjo vërejtje: nëse nuk ka

atome, gjithësinë e drejton natyra; nëse është kështu, qeniet inferiore ekzistojnë për ato superiore dhe qeniet superiore ekzistojnë për njëra - tjetrën. Pika e dytë: ç'lloj njerëzish ka në tryezë, në shtrat dhe në gjithçka tjetër; e, mbi të gjitha, cilave detyrime u nënshtrohen si rrjedhojë e parimeve të tyre, e mbi ç'kreni i kryejnë ato. E treta: nëse veprojnë drejt për këtë, nuk duhet të jemi keqdashës ndaj tyre, ndërsa nëse nuk veprojnë drejt, është e qartë se e bëjnë pa e dashur dhe pa e ditur. Në të vërtetë, është në kundërshtim me vullnetin e tij që çdo shpirt të privohet nga e vërteta po aq sa edhe nga aftësia për t'u sjellë me këdo ashtu siç i takon. Këtu nis pezmatimi i tyre, kur e ndiejnë që do t'i quash të padrejtë, mosmirënjohës, kurrnacë, me një fjalë, fajtorë për ndonjë gabim ndaj të tjerëve. E katërta: edhe ti bën shumë gabime dhe nuk je veçse një tjetër njeri i këtij soji; e nëse u shmangesh disa gabimeve, prapëseprapë, je i prirur për t'i bërë ato, sado që pikërisht ti – nga poshtërsia, nga etja për të qenë i rëndësishëm ose për ndonjë arsye tjetër të ulët si këto – u shmangesh gabimeve të tilla. E pesta: ti as nuk je i sigurt se ata gabojnë, në të vërtetë, janë të shumta gjërat që ndodhin si rrjedhojë e një mënyre të caktuar sjelljeje e, në përgjithësi, duhet të marrësh më parë shumë njoftime për t'u shprehur me dijeni të plotë për ato që bëjnë të tjerët. E gjashta: (por atëherë kur nuk i bën dot ballë zemërimit ose hidhërimit): jeta njerëzore zgjat sa të hapësh e të mbyllësh sytë, pastaj jemi të gjithë në të njëjtin varr. E shtata: nuk na bezdisin veprimet e tyre, sepse ato nuk qëndrojnë në parimet e tyre drejtuese, por opinionet tona në lidhje me këtë. Pra, ndaloje dhe braktise i vendosur gjykimin se sjellja e tyre është e tmerrshme dhe zemërimi do të të zhduket. Si do të mund ta

ndalësh? Duke sjellë ndër mend se ajo nuk është një sjellje e turpshme. Në të vërtetë, nëse nuk do të ishte e keqe vetëm ajo çka është e turpshme, patjetër që edhe ti do të bëje shumë gabime dhe do të bëheshe një kusar, një njeri që është i zoti për gjithçka. E teta: kur zemërimi dhe dhimbja që ndiejmë përballë këtyre gjërave, na shkaktojnë një dëm më të rëndë se vetë çështjet për të cilat zemërohemi dhe hidhërohemi. E nënta: dashamirësia është e pamposhtur, nëse është dashamirësi e vërtetë, pa sarkazëm, pa shtirje. Në të vërtetë, çfarë mund të të bëjë vallë njeriu më i dhunshëm, nëse ti vazhdon të jesh dashamirës ndaj tij dhe kur të jepet rasti, e dënon me butësi dhe e qorton me qetësi pikërisht atëherë kur ai përpiqet të të bëjë keq: "Jo, djalosh: natyra jonë ka një qëllim tjetër. Mua nuk më shkakton dëm sjellja jote, djalosh, ndërsa ty po.". E tregoji, me takt e duke folur për çështjen në përgjithësi se gjërat janë kështu, se as bletët nuk e pranojnë sjelljen e tij, as asnjë kafshë e prirur nga natyra për të jetuar në grup. Nuk duhet ta bësh këtë, ama, duke u sjellë në mënyrë ironike ose me mospëlqim, po me përzemërsi dhe pa mllef në shpirt; e jo si në shkollë, as për të nxitur pëlqimin e atyre që ndodhen aty: përkundrazi, bëje me taktin e një bisede sy për sy, edhe nëse ka të tjerë rreth e qark. Mbaji mend këto nëntë rregulla kryesore sikur të t'i kishin dhuruar Muzat dhe fillo njëherë e mirë të jesh njeri derisa të jesh gjallë. Po, siç duhet lënë mënjanë zemërimi në lidhje me ta, ashtu, me të njëjtin zell, duhet të tregohesh i kujdesshëm që të mos i miklosh ata: këto janë dy sjellje të cilat shkojnë kundër lidhjes shoqërore dhe të çojnë drejt gabimit. Gjatë krizave të zemërimit ki parasysh vërejtjen se nuk është ndonjë burrëri të të hipë inati, ndërsa një sjellje më e duruar, ashtu

siç është më njerëzore, është edhe më e denjë për një burrë dhe kush e zbaton atë zotëron gjallëri, nerva të forta dhe burrëri, në të kundërt të atij që zemërohet dhe është i paduruar. Në të vërtetë, sa më shumë të jetë pranë patundshmërisë një sjellje e duruar, aq më shumë është pranë vrullit. E, siç është dhimbja shenjë dobësie, ashtu është edhe zemërimi: në të dyja rastet dikush është lënduar dhe është dorëzuar. E po deshe merre edhe dhuratën e dhjetë nga prijësi i muzave: është çmenduri të mendosh se njerëzit zemërngushtë nuk mund të mos gabojnë, sepse kjo do të thotë të kërkosh me ngulm të pamundurën. Ndërsa t'u lejosh të tjerëve të jenë kështu, por të kërkosh që ata të mos gabojnë në lidhje me ty është një mendim i pakuptimtë dhe prej shtypësi.

19. Duhet të tregohesh i vëmendshëm ndaj katër turbullimeve të parimit drejtues dhe kur t'i ndeshësh duhet t'i fshish nga kujtesa e të shtosh sa herë: "Ky vegim nuk është i nevojshëm. Ky shpërbën lidhjen shoqërore. Kjo që do të thuash tani nuk vjen nga thellësia e zemrës tënde." – dhe të thuash gjëra që nuk vijnë nga thellësia e zemrës, duhet ta quash si dokrrën më të madhe. Vërejtja e katërt që duhet t'i bësh vetes është kjo në vijim: "Kjo është shenja se pjesa më hyjnore që ndodhet brenda teje është mposhtur dhe po i nënshtrohet pjesës më të ulët dhe njerëzore, trupit dhe kënaqësive të tij të dendura."

20. Gjithë elementët e gaztë dhe të zjarrtë që janë përzierë brenda teje, edhe pse nga natyra lëvizin për sipër, prapëseprapë duke iu bindur rregullit të gjithësisë qëndrojnë

me pahir këtu, brenda përbërjes së tyre. I gjithë elementi i përzier me dhè, bashkë me elementin e lëngshëm që ndodhen brenda teje, edhe pse janë të prirur të lëvizin për poshtë, prapëseprapë qëndrojnë sipër dhe ruajnë një pozicion të drejtë, i cili nuk është pozicioni i tyre i natyrshëm. Po kështu edhe elementët i binden tërësisë dhe kur u është caktuar një pozicion i dhënë ata vazhdojnë të qëndrojnë ashtu derisa u vjen përsëri një shenjë shpërbërjeje. A nuk është e rëndë, atëherë, që vetëm pjesa e mendjes të mos bindet e të kundërshtojë për vendin që duhet të zërë? Megjithatë asaj nuk i urdhërojnë të bëjë asgjë me detyrim, po vetëm kur përputhet me natyrën e tij: e prapëseprapë nuk e pranon atë e shkon në drejtimin e kundërt. Në të vërtetë veprimi që të çon drejt padrejtësisë, drejt shthurjes, drejt zemërimit, drejt dhimbjes dhe frikës nuk është gjë tjetër veçse veprimi i atij që braktis natyrën. E kur parimi drejtues është i pakënaqur nga ngjarjet atëherë ai e lë vendin e tij: sepse është ndërtuar në mënyrë të tillë që të priret ndaj përkushtimit dhe adhurimit të hyjnive po aq sa edhe ndaj padrejtësisë. E ky besim ka të bëjë me mënyrat e një bashkimi të mirë shoqëror, madje ka akoma më shumë vlerë sesa thjesht të veprosh me drejtësi.

21. "Kush nuk ka një qëllim të vetëm dhe gjithnjë të njëjtë në jetë nuk mund të jetë i vetëm dhe i njëjtë me vetveten përgjatë gjithë jetës." Kjo fjali nuk mjafton, nëse nuk shton edhe se cili duhet të jetë ky qëllim. Në të vërtetë, siç nuk ka përputhje mendimesh për të gjithë ata që, për një asye apo për një tjetër, shumicës së njerëzve u duken si të mira, po vetëm për disa të mira të caktuara, domethënë mbi ato të

zakontat, ashtu edhe qëllimi që duhet të kemi ndër mend duhet t'i përgjigjet dobisë së përbashkët dhe të mirës së shoqërisë. Se ai që i çon drejt kësaj rruge të gjitha shtysat e tij do t'i kryejë kështu edhe veprimet e tij dhe në këtë kuptim do të mbetet gjithnjë ai që ka qenë.

22. ... miu i fushës dhe miu i qytetit, frika e këtij të fundit dhe arratisja e tij e ngutshme.

23. Sokrati e thërriste Lamien gogol për fëmijët, po ashtu edhe parimet e njerëzve të zakonshëm.

24. Spartanët me rastin e festave i vinin në hije ndenjëset e të huajve, ndërsa ata vetë uleshin ku të mundeshin.

25. Sokrati i tha Perdikës duke i shpjeguar përse nuk shkonte tek ai: "Për të mos përfunduar si mos më keq", që do të thotë: "Që të shmang mundësinë për të përfituar prej tij e të mos mund ta rikthej nderin".

26. Në shkrimet epikureane gjendet paralajmërimi për të kujtuar vazhdimisht një personazh të vjetër, që kishte vepruar me trimëri.

27. Mbështetësit e Pitagorës porositnin që në agim të ngrija sytë drejt qiellit për të kujtuar ata të cilët veprojnë gjithnjë duke ndjekur të njëjtat ligje dhe në të njëjtën mënyrë, për të kujtuar rregullin, pastërtinë dhe lakuriqësinë e tyre: yjet nuk kanë asnjë petk.

28. ... si u soll Sokrati i mbështjellë me lëkurë deleje, atëherë kur Santipi kishte dalë me pelerinën që kishte; e çfarë u tha Sokrati nxënësve, të cilët u tërhoqën nga turpi kur e panë të katandisur ashtu.

29. Në shkrim e lexim nuk mund të jesh i mësuar pa qenë më parë nxënës: aq më tepër në jetë.

30. Ke lindur i robëruar, nuk ke të drejtë fjale.

31. E zemra ime qeshi.

32. Do të qortojnë virtytin, duke pështpëritur fjalë të ashpra.

33. Është çmenduri të kërkosh një fik në dimër: është i çmendur ai që kërkon fëmijën kur nuk e ka më.

34. Epiteti thoshte se kur të puthësh fëmijën duhet të shtosh me vete: "Nesër ndoshta do të vdes.". "Po këto janë fjalë që ndjellin keq." "Nuk ndjellin asgjë të keqe – thoshte Epikuri –: përkundrazi, tregojnë një fakt të natyrshëm: përndryshe edhe korrja e kallinjve do të ndillte keq."

35. Rrushi i pabërë, rrushi i pjekur, rrushi i thatë, gjithçka është ndërrim, jo drejt asaj që nuk është, po drejt asaj që tani nuk është.

36. "Askush nuk vjedh zgjedhjen etike kryesore": janë fjalët e Epitetit.

37. "Duhet të gjesh një art që të shlyejë pëlqimin – thoshte – e, në fushën e shtysave, të tregohesh gjithnjë i vëmendshëm që ato të jenë shtysa të përmbajtura, t'i përgjigjen të mirës së përbashkët, të përputhen me rëndësinë e objektit; e duhet patjetër që të qëndrojmë larg si nga dëshira për të qenë të neveritshëm, ashtu edhe nga të qenit vërtet të tillë ndaj githçkaje që nuk varet nga ne."

38. "Ne nuk luftojmë për t'u shpërblyer – thoshte –, po sepse jemi të çmendur ose të mençur."

39. Sokrati thoshte: "Çfarë doni? Të keni shpirtin e qenieve të arsyeshme apo të paarsyeshme?". "Të qenieve të arsyeshme." "Cilave qenie të arsyeshme: atyre të shëndetshme apo të mbrapshta?" "Të shëndetshme." "Atëherë, përse nuk përpiqeni ta keni atë?" "Sepse e kemi tashmë." "Atëherë, përse rrini duke luftuar e duke pyetur?"

LIBRI I DYMBËDHJETË

1. Gjithçka për të cilën ti lutesh që të arrish nëpërmjet një rruge të gjatë, mund ta kesh që tani, nëse nuk vendos që të heqësh dorë prej saj. Domethënë: nëse e lë mënjanë të shkuarën, nëse ia beson të ardhmen provanisë dhe merresh vetëm me të tashmen, me sytë drejt përkushtimit dhe drejtësisë. Drejt përkushtimit, për të dashur atë që të kanë caktuar: sepse natyra e ka caktuar atë për ty dhe ty për atë. Drejt drejtësisë, për të thënë të vërtetën lirshëm dhe pa perifraza e për të vepruar në përputhje me ligjin dhe vlerat e veçanta për të cilat po flasim; mos u ndal nga ligësia, nga opinioni, nga zëri i të tjerëve e as nga ndjesitë e trupit tënd: do të jetë pjesa e cila është e prirur të pësojë diçka që do ta bëjë të vuajë. Tani, kurdo që të largohesh nga jeta, nëse, pasi ke braktisur gjithçka do të nderosh vetëm parimin tënd drejtues dhe hyjninë që ndodhet brenda teje, nëse do të kesh frikë jo se do të jesh ti ai që do të vdesësh i fundit, po se nuk ke filluar kurrë të jetosh në përputhje me natyrën, atëherë do të jesh një njeri i denjë për botën që të ka krijuar dhe nuk do të jesh më i huaj në vendin tënd dhe nuk do të habitesh për ngjarjet e përditshme sikur të ishin ndodhi të papritura e nuk do të qëndrosh i varur as te kjo e as tek ajo.

2. Zoti i shikon të gjitha parimet drejtuese të zhveshura nga mbajtësit e tyre materialë, nga lëvoret dhe papastërtitë;

në të vërtetë ai arrin të prekë, vetëm me pjesën e tij të mendjes, thjesht sa vërshon prej tij dhe rrjedh te këto parime drejtuese. Nëse do të mësohesh edhe ti të veprosh kështu, do t'i ndalësh të gjithë faktorët e shumtë që të shpërqëndrojnë nga vetvetja. Në të vërtetë ai që as nuk e shikon trupin e tij të gjorë mos do t'ia kushtojë kohën e tij veshjes, shtëpisë, famës, këtij rregulli të larmishëm dhe një shfaqjeje të tërë të ngjashme me të?

3. Ti je përbërë prej tre elementësh: trupi, fryma jetësore dhe intelekti. Nga këta, dy të parët janë të tutë brenda kufijve të mundshëm; vetëm i treti është tamam i yti. Prandaj, nëse do të ndash nga vetja, pra nga mendja jote, ato që bëjnë ose thonë të tjerët, atë që ke bërë dhe ke thënë ti, ato që të shqetësojnë për të ardhmen, ato që përmban trupi yt ose fryma jetësore, e cila ka lindur bashkë me ty dhe që të lejohen pavarësisht nga zgjedhja etike që ti ke bërë, ato që vorbulla e jashtme bluan rreth e rrotull nesh, në mënyrë që pushteti i mendjes, i kthjellët dhe i lirë nga pasojat e jashtme të fatit të tij, të mund të jetojë pa detyrime, në liri të plotë, duke bërë atë që është duhur, duke i pranuar ngjarjet me dëshirë dhe duke thënë të vërtetën; unë them se nëse ndan nga ky parim drejtues ato që kanë zënë vend brenda teje për shkak të epsheve e, për më tepër, çdo përkujdesje që duhet të vijë ose që tashmë ka kaluar, nëse bëhesh si sfera empedokleane krejtësisht e rrumbullakët, që ngazëllehet me vetminë e saj rrethore, nëse merr përsipër të jetosh vetëm atë që po jeton tani, pra, të tashmen, atëherë do të kalosh kohën që të ka ngelur për të jetuar pa turbullime, i qetë dhe në qetësi të ëmbël me djallin tënd.

4. E kam pyetur shpesh veten i habitur se si ndodh që të gjithë duan më shumë veten se të tjerët e, megjithatë, kur gjykon vetveten, i jep më pak rëndësi mendimit tënd se sa atij të të tjerëve. Në fakt, nëse dikujt do t'i shfaqej një zot ose një mësues i mençur e t'i urdhëronte të mos merrte parasysh e të mos mendonte brenda vetes asgjë që nuk do të mund ta thoshte dot edhe me zë të lartë, atëherë ai nuk do ta përballonte dot asnjë ditë. Në këtë pikë duhet të respektojmë atë që mund të mendojnë të tjerët për ne më shumë seç respektojmë veten tonë.

5. Si vallë hyjnitë, të cilat madje kanë rregulluar çdo gjë në mënyrë të matur dhe të volitshme për njeriun, kanë lënë pas dore vetëm këtë pikë, që disa njerëz të cilët kanë qenë shpirt njeriu dhe kanë ditur si të krijojnë, si të thuash, shumë lidhje me hyjninë e kanë qenë mjaft të afërt me të nëpërmjet veprave të devotshme dhe veprimeve të shenjta – pasi vdesin, nuk rilindin, po zhduken plotësisht? Ta zëmë se gjërat janë me të vërtetë kështu, duhet ta dish mirë se hyjnitë, sikur gjërat të kishin shkuar ndryshe, do t'i kishin marrë masat. Nëse në të vërtetë do të ishte e drejtë, do të ishte edhe e mundur, që të ndodhte kështu e nëse do të ishte në përputhje me natyrën, natyra do ta kishte krijuar. Pikërisht sepse nuk ndodh kështu – meqë vërtet nuk ndodh – bindu se nuk duhet të ishte kështu. Edhe ti i shikon, në të vërtetë, se me këto lloj hulumtimesh e vë Zotin në radhën e kundërshtarëve; nga ana tjetër, ama, nuk mund të flisnim në këtë mënyrë me hyjnitë, nëse ato nuk do të ishin vërtet tej mase të mira dhe të drejta. Tani, nëse është kështu, ato nuk mund të kenë lënë nga pakujdesia asgjë të padrejtë e të paarsyeshme në organizimin e botës.

6. Ushtrohu edhe në gjërat për të cilat je i bindur se nuk ia del dot mbanë: dora e majtë, e cila është e plogësht në gjërat e tjera, sepse nuk është ushtruar në to, frerët i mban më fort se e djathta, sepse është ushtruar.

7. ... ç'vullnet duhet të ketë trupi dhe shpirti në çastin kur të na vijë vdekja; shkurtësia e jetës, humnera e kohës që hapet pas krahëve tanë dhe përballë nesh, brishtësia e çdo çështjeje.

8. Vështro përbërësit shkakorë të zhveshur nga lëvorja e tyre; qëllimet e veprimeve; ç'është dhimbja; ç'është kënaqësia; ç'është vdekja; ç'është lavdia; kush mban përgjegjësi për shqetësimet tona; vështro se si askënd nuk mund ta ndalin të tjerët; se gjithçka është opinion.

9. Në përdorimin e parimeve duhet t'i ngjasoni grushtarit jo gladiatorit: ky i fundit, në të vërtetë, e lë dhe e merr përsëri shpatën që përdor, ndërsa i pari e ka gjithnjë dorën dhe nuk duhet të bëjë gjë tjetër veçse ta shtrëngojë atë fort.

10. Gjërat e tilla shikoji duke i shqyrtuar sipas çështjes, shkakut dhe qëllimit.

11. ... ç'aftësi ka njeriu për të mos bërë gjë tjetër veçse atë që lëvdon Zoti dhe për të pranuar gjithçka që i cakton Zoti si të lidhur logjikisht me natyrën.

12. Nuk duhen qortuar hyjnitë: ato nuk bëjnë asnjë gabim as me dashje, as pa dashje; e as njerëzit: ata gabojnë vetëm pa dashje. Kështu që nuk duhet qortuar askush.

13. Sa qesharak dhe i pakuptueshëm është ai që habitet me gjithçka që i ndodh në jetë!

14. O mundime nga fati dhe një rregull i pacënueshëm, o një provani mëshirëplotë ose rrëmuja e një rastësie pa udhëheqje. Tani, nëse ka një domosdoshmëri të pacënueshme, përse kundërshton? Nëse përkundrazi ka një provani që i mirëpret përgjërimet, mundohu ta meritosh ndihmën që vjen nga hyjnia. Nëse, në fund, ka një rrëmujë anarkiste, gëzohu për faktin se ti ke brenda vetes një intelekt që të drejton në këtë vorbull. E nëse vorbulla të përfshin ty, le të përfshijë edhe trupin, frymën jetësore dhe gjithçka tjetër: ajo nuk do të përfshijë intelektin. (15) Apo drita e kandilit, derisa të fiket. Shndrit dhe nuk e humbet vezullimin, ndërsa e vërteta, drejtësia dhe vetëpërmbajtja, që ndodhen brenda teje do të shuhen para kohe?

15. Nëse dikush të jep shkas që të shfaqësh një faj të tijin, arsyeto: "Nga ta di unë nëse ky është faj?"; e, nëse ai është me të vërtetë fajtor, mendo se e ka dënuar vetë veten dhe kjo sjellje ngjan me veprimin e atij që çjerr fytyrën me duart e tij.

16. Kush kërkon që shpirtligu të mos gabojë është si ai që kërkon që kokrrat e fikut të mos prodhojnë qumësht, që të porsalindurit të mos qajnë, që kali të mos hingëllijë, e kështu me radhë për gjithë këto dukuri të domosdoshme. Në fakt, çfarë duhet të bëjë ai që ka një prirje të tillë? Nëse je kaq i acaruar, merru me të.

17. Nëse diçka nuk është hijshme mos e bëj, nëse nuk është vërtetë mos e thuaj. Shtysa jote le të jetë [...].

18. Shiko gjithnjë se çfarë prodhon sipas gjasës përfytyrimi yt dhe shpjegoje atë duke e ndarë në përbërës të shkakut, të çështjes, qëllimit dhe kohës brenda së cilës ai duhet të zhduket.

19. Kuptoje një herë e mirë se ke brenda teje diçka më superiore dhe më hyjnore se ajo që prodhon epshet e tua dhe që, si përfundim, të lëviz si një marionetë. Çfarë është tani mendja ime? A nuk është vallë frikë? A nuk është dyshim? Nuk është dëshirë? Nuk është ndonjë gjë tjetër e tillë?

20. Pikësëpari: mos vepro rastësisht, as pa një qëllim. Pikësëdyti: mos u mbështet tek asgjë tjetër veçse te synimi i bashkësisë.

21. ... pas pak nuk do të jesh askush, asgjëkund, nuk do të jetë as asnjëra nga këto gjëra që shikon tani, as askush nga ata që tani jetojnë. Në të vërtetë, është në natyrën e të gjitha gjërave që të shndërrohen, të ndryshojnë dhe të shuhen, sepse të tjera gjëra lindin, pa u ndërprerë vazhdimësia.

22. ... gjithçka është opinion e kjo varet nga ty. Prandaj kur të duash, zhduke opinionin dhe, si dikush që ka kaptuar një kep, do të gjesh bunacë, domethënë qetësi të elementëve dhe një gji deti të mbrojtur nga dallgët.

23. Çdo veprimtari, cilado qoftë ajo, nëse përfundon në çastin e duhur, nuk pëson asgjë të keqe nga fakti se ka përfunduar; e ai që e ka zbatuar këtë veprim nuk ka pësuar asgjë të keqe nga fakti se ai veprim ka përfunduar. Në të njëjtën mënyrë, pra, sistemi i përgjithshëm i veprimeve, që është jeta, nëse përfundon në një çast të volitshëm, nuk pëson asnjë të keqe nga fakti se ka përfunduar dhe kush i ka dhënë fund në kohë të përshtatshme këtij zinxhiri veprimesh nuk ka pësuar ndonjë dëm nga kjo. Çasti i volitshëm dhe kufiri na vjen nga natyra, ndonjëherë edhe nga natyra vetjake (kështu ndodh në pleqëri), po sidoqoftë vjen gjithnjë nga natyra e gjithësishme: e gjithë bota mbetet përherë e re dhe plot energji nëpërmjet shndërrimit të pjesëve të saj. Tani, është gjithnjë e bukur dhe e volitshme çdo gjë që është e dobishme për gjithësinë. Për njeriun, pra, fundi i jetës nuk është diçka e keqe, pasi nuk është as diçka e ulët, duke qenë se nuk varet nga zgjedhja etike dhe nuk është në kundërshtim me të mirën e shoqërisë; përkundrazi, është diçka e mirë, duke qenë se është e volitshme për gjithësinë, i sjell dhe merr përfitim prej saj. Kështu vihet në lëvizje edhe nga Zoti ai që ecën në të njëjtin drejtim me Zotin e me mendim ecën drejt synimit të tij.

24. Duhet të kesh parsysh këto tri vërejtje. E para: përsa i përket asaj që bën, duhet të gjykosh nëse e ke bërë rastësisht apo ndryshe nga sa do të kishte bërë vetë drejtësia; përsa i përket ngjarjeve të jashtme, duhet të mbash mend se në zanafillën e tyre ndodhet o rasti o provania: e nuk duhet të ankohesh për rastin, as të fajësosh provaninë. Vërejtja e dytë: të shqyrtosh cila është çdo qenie e vetme që në ngjizje derisa

tek ai është gjallëruar jeta, nga çasti që merr jetën deri në çastin që e kthen përsëri atë dhe nga cilët elementë e merr zanafillën përbërja e cilët elementë lirohen nga shpërbërja e tij. Vërejtja e tretë: nëse ti, pasi të ishe ngritur papritur në qiell, do ta vëzhgoje nga lart realitetin njerëzor dhe larminë e tij, do ta përbuzje atë duke kuptuar në të njëjtën kohë se sa e paanë është hapësira që e rrethon, se sa e mbushur me qenie të kota dhe qiellore; e sa herë të ngriheshe atje lart, do të shikoje gjithmonë të njëjtat gjëra, pamjen e tyre gjithnjë të njëjtë, shkurtësinë e ekzistencës së tyre. Këto gjëra ka si objekt kotësia njerëzore!

25. Hidhe tej opinionin që ke brenda vetes dhe do të shpëtosh. Epo, kush të ndalon ta hedhësh tutje?

26. Kur shqetësohesh për diçka, ti harron se gjithçka ndodh në përputhje me natyrën e gjithësisë, se gabimi qëndron gjetkë e, gjithashtu, se çdo ngjarje ka ndodhur gjithnjë kështu, kështu do të ndodhë dhe kështu ndodh tani kudo; ti harron se sa e ngushtë është afria e njeriut me tërë gjininë njerëzore: në të vërtetë, nuk është bashkim gjaku ose fare, por intelekti. Harron edhe se intelekti i çdokujt është një zot dhe ka ardhur që andej; se asgjë nuk i përket askujt, por edhe fëmija, trupi i tij i mjerë dhe vetë shpirti i tij kanë ardhur që andej; se gjithçka është opinion; se çdokush jeton vetëm të tashmen dhe humbet vetëm këtë.

27. Sill vazhdimisht ndër mend atë që u dogj nga pezmatimi për ndonjë arsye, atë që jetoi me mijëra ndjerime, fatkeqësi, armiqësi ose çfarëdolloj fati tjetër; pastaj merr

parasysh se ku është tani e gjithë kjo: tym, hi, legjendë – ose as legjendë! Le të të vijnë ndër mend edhe të gjitha rastet e tjera të ngjashme me të – për shembull, Fabio Katulino në shtëpinë e tij në fshat, Luzio Lupo në kopshtet e tij, Stertinio në Baia, Tiberio në Kapri – pra të gjitha situatat në të cilat ndizet një konflikt interesash, cilado qoftë bujtina, i mposhtur me shumë mendjemadhësi; e merr parasysh se sa pak vlerë ka gjithnjë synimi i këtyre mundimeve dhe se sa shumë është në përputhje me filozofinë, në lidhje me materien që na kanë dhënë, të tregohesh i drejtë, i matur, i gatshëm për t'iu bindur hyjnive, me thjeshtësi, se mburrja më e keqe nga të gjitha është ajo që fshihet nën një modesti në dukje.

28. Atij që të pyet: "Ku i ke parë hyjnitë dhe nga e ke kuptuar se ekzistojnë që i nderon në këtë mënyrë?" përgjigju: "Para së gjithash ato i shikojnë edhe sytë tanë; pastaj, unë nuk kam parë as shpirtin tim, megjithatë e nderoj atë. E njëjta gjë ndodh edhe me hyjnitë: e kuptoj që ekzistojnë nga fakti se e vë në provë sa herë fuqinë e tyre e kështu i nderoj ato.".

29. Shpëtimi i jetës sonë: të shqyrtoj me imtësi se ku qëndron në vetvete, çdo gjë, cili është përbërësi i saj material, cili është përbërësi i saj shkakor; të bëj atë që është e drejtë dhe të them atë që është e vërtetë me gjithë shpirt; në fund të fundit, çfarë duhet të bëj veçse të kënaqem e të jetoj duke e lidhur çdo veprim të virtytshëm me një tjetër veprim të virtytshëm në mënyrë të tillë që të mos lësh as fare pak hapësirë midis tyre?

30. Drita e diellit është vetëm një, edhe nëse ndahet nga mure, male ose nga pengesa të tjera të panumërta. Substanca e përbashkët është vetëm një, edhe nëse ndahet në trupa të panumërt të përcaktuar nga cilësi të veçanta. Shpirti është vetëm një, edhe nëse ndahet në natyra të panumërta dhe në personalitete të kufizuara. Shpirti i arsyeshëm është vetëm një, edhe nëse duket i copëzuar. Tani, pjesët e tjera të qenieve që përmendëm, si frymët e vetme jetësore dhe trupat e vetëm materialë, janë të ndjeshëm dhe të huaj për njëri - tjetrin, megjithatë edhe ata mbahen të bashkuar nga faktori bashkues dhe nga pesha që i shtyn ata në të njëjtin drejtim. Ndërsa mendja ka vetinë që të priret drejt asaj që është e të njëjtit lloj me të dhe t'i bashkohet asaj, e kjo ndjenjë e brendshme e përbashkët nuk njeh pengesa.

31. Çfarë kërkon? Të zgjatësh ekzistencën tënde? Të kesh ndjesi, të ndjesh shtysa, të rritesh pastaj të përëndosh, të përdorësh zërin, të mendosh? Cila nga këto gjëra të duket e denjë për t'u dëshiruar? E nëse secila prej tyre mund të përbuzet lehtë, depërto deri tek ajo e fundit që mbetet: të ndjekësh arsyen dhe Zotin. Po duke bërë një zgjedhje të tillë ndeshim me nderin, të cilin e lëmë mënjanë nga gjërat e sipërpërmendura, brenga që vdekja mund të të privojë prej tyre.

32. Cila pjesë e vogël e humnerës së pafund të kohës i është caktuar secilit prej nesh? Sa hap e mbyll sytë ajo humbet në përjetësi. Cila pjesë e vogël e krejt lëndës? Cila pjesë e shpirtit? Në cilën pëllëmbë të vogël të krejt tokës ecën ti? Duke marrë parasysh të gjitha këto, mos mendo se ekziston diçka tjetër më e madhe se sa të veprosh ashtu siç të shtyn natyra jote dhe të pësosh atë ç'ka të sjell natyra e përbashkët.

33. Si sillet me veten e tij parimi drejtues? Kjo është çështja. Të tjerat ose janë fryt i zgjedhjes thelbësore ose nuk kanë të bëjnë me këtë – kufomë, tym.

34. Nxitja më e madhe për të përbuzur vdekjen është se edhe ai që vlerëson kënaqësinë si një të mirë dhe dhimbjen si një të keqe e ka përbuzur atë.

35. Nëse për një njeri është e mirë ajo që ndodh në çastin e duhur, nëse për të ka të njëjtën rëndësi të kesh një numër të madh apo të vogël veprimesh në përputhje me arsyen e drejtë për më pak a më shumë kohë. Ky njeri nuk ka frikë as nga vdekja.

36. Njeri, ishe qytetar i këtij qyteti të madh: "Ç'të bëhet vonë nëse ishe për pesë vjet apo për njëqind? Ajo që është në përputhje me ligjet ka të njëjtën vlerë për secilin. Pse qënka e rëndë, atëherë, nëse nga qyteti të përzë jo një shtypës apo një gjykatës i padrejtë, po natyra që të kishte futur në atë qytet? Është njësoj si një pretor që kishte marrë në punë një aktor dhe tani e përcjell nga skena. "Por unë nuk i kam bërë të pesta aktet, kam bërë vetëm tri prej tyre." E drejtë! Po në jetë tri akte janë një dramë e tërë. Në të vërtetë, nëse drama u realizua, këtë e vendos ai që dikur qe përgjegjës për hartimin e saj dhe tani është përgjegjës për prishjen e saj; ndërsa ti nuk mban përgjegjësi as për njërën as për tjetrën. Pra nisu i qetë: ai që po të përcjell është i qetë.

FJALOR EMRASH DHE TERMASH

Adriano, ose Hadrian (76-138 p.k) perandori i 4-rt i Romës.

Agripa, M Vipsanius (63 – 12 p.k) një ushtarak i shquar nën perandorinë e Augustit.

Antonio Pio, perandori i 15-të i Romës (138 –161 p.k), njëri nga princat më të mirë që kanë mbretëruar ndonjëherë.

Apatia: ideali stoik që bazohej në ruajtjen e gjakftohtësisë në të gjitha situatat, në qëndrueshmërinë ndaj dhimbjeve dhe mangësinë e kurrëfarë eksitimi ndaj kënaqësisë dhe pasurisë.

Apoloni i Aleksandrisë, një gramatikan i madh

Augusti, perandori i parë i Romës (që qeverisi në vitet 31 –14 p.k)

Cinizmi, një shkollë filozofike e themeluar nga Antisteni i Athinës. Tekstet e tyre ishin një lloj karikature e sokratizmit. Për ta s'kish asgjë të mirë përveç virtytit dhe asgjë të keqe përveç vesit. Cinikët përbuznin gjithashtu edhe të gjitha synimet sociale dhe civile, duke u përpjekur të ktheheshin tek ajo që ata e quanin "gjendje natyrore".

Demokriti, (460 –361 p.k) i quajtur ndryshe edhe "filozofi që qesh". Motoja e tij ishe "Sa budallenj janë këta mortorët". Zbuloi teorinë atomiste.

Diogjeni, cinik i lindur në vitin 412 p.k, i njohur për harbutërinë dhe paturpësinë e tij.

Dionjeti, piktor.

Epikteti, një filozof i famshëm stoik, nga Frigjia, më parë skllav dhe pastaj njeri i lirë, që jetoi i varfër, por i lumtur. Vepra e quajtur "Encheridion" u shkrua nga një nxënës bazuar në ligjëratat e tij.

Epikuri, nga Samosi (342 –270 p.k). Themelues i një sekti të quajtur epikureanët , që " kombinonte fizikën e Demokritit" d.m.th teorinë atomiste,

me "etikën e Aristipit". Ata propozonin të jetonin për lumturinë, ndërkohë që kjo fjalë në origjinën e vet nuk kishte këtë sens vulgar dhe të trashë që morri menjeherë pas tyre.

Fronto, M. Cornelius, një retorikan i emëruar konsull në vitin 143 p.k. Ka pasur një letërkëmbim të pasur me Marco Aurelion.

Granët, një fis që jetonte buzë Danubit.

Kaita, një qytet në Latium.

Karnunt, një qytet buzë Danubit, në Pannonian e sipërme.

Katuli, një stoik që u vetëvra pas betejës së Tapsusit, në vitin 46 p.k. Emri i tij ishte proverbial për virtytin dhe kurajon.

Krizipo, 380-207 p.k, një filozof stoik, themeluesi i stoicizmit si një filozofi sistematike.

Krato, një filozof cinik i shekullit të 4 p.k

Kuadët, një tribu e Gjermanisë jugore.

Ksenokrati, filozof (396 – 314 p.k) filozof dhe president i Akademisë.

Menipi, një filozof cinik.

Rustiko, Q. Junius, një filozof stoik, i emëruar dy herë konsull nga M.Aureli.

Stoicimi: një sistem filozofik i themeluar nga Zeno (shekulli i IV p.k) dhe i sistematizuar nga Krizipo (shekulli i III p.k). Teoria e tyre fizike ishte një materializëm panteistik, kurse "summum bonum" i tyre: të jetojmë në përputhje me natyrën. Njerëzit e mençur që përfaqësonin këtë rrymë nuk kishin nevojë për asgjë. Atyre u mjaftonte vetvetja. Për ta virtyti ishte e mira, vesi e keqja, kuse për gjërat e jashtme ata qenë indiferentë.

Teofrasti, filozof, nxënësi i Aristotelit dhe pasuesi i tij si president i Lyceum. Shkroi shumë vepra për filozofinë dhe historinë e natyrës. Vdiq në 287 p.k.

Tiberi, perandori i dytë romak, që qeverisi në vitet 14 – 31 p.k. Vitet e fundit të jetës i kalo në Kapri, pranë Napolit, në një lluks dhe epsh të shfrenuar, duke i anashkaluar detyrat e tij perandorake.

Trajani, perandori i 13-të i Romës.

Vespasiani, perandori i 9-të i Romës.